

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE
NEOLİBERALİZM'İN YERİ VE ÖNEMİ: ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ
ÖRGÜTÜ VE BRICS KARŞILAŞTIRMASI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tural MANAFLI

BURSA – 2021

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE
NEOLİBERALİZM'İN YERİ VE ÖNEMİ: ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ
ÖRGÜTÜ VE BRICS KARŞILAŞTIRMASI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tural MANAFI

Orcid: 0000-0003-4854-0025

Danışman:

Prof.Dr. İbrahim CANBOLAT

BURSA – 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Neoliberalizm’in Yeri ve Önemi: Şanghay İşbirliği Örgütü ve BRICS Karşılaştırması**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

/ /2021

Adı Soyadı : Tural MANAFLI

Öğrenci No : 701816011

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Programı : Uluslararası İlişkiler

Statüsü: : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Tural MANAFLI
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Bilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xi + 147
Mezuniyet Tarihi	: / / 20.....
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE NEOLİBERALİZM'İN YERİ VE ÖNEMİ: ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE BRICS KARŞILAŞTIRMASI

Neoliberal Kurumsalcılık, uluslararası ilişkiler teorisinde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra liberal-idealist politik paradigma fikirlerini geliştiren bir okuldur, uluslararası siyasi kurumların, devletlerin uluslararası ilişkilerde başarılı bir şekilde işbirliği yapmalarına izin verebileceğini savunmaktadır. Neoliberal Kurumsalcılık yaklaşımı özellikle Batı Avrupa ülkeleri arasında gerçekleşen işbirliğini ve bütünleşme sürecini açıklayıcı bir niteliğe sahiptir. Fakat bölgesel kurumsallaşma dinamiklerinin zayıf olduğu bir bölge olan Orta Asya'nın istikrarsız bölgelere yakınlığı ve bölge içinde süregiden çatışmalar hem Orta Asya devletleri için hem de bölgeye komşu devletler için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu bakımdan, tezin temel amacı, Neoliberal Kurumsalcılık yaklaşımını kullanarak iki farklı örgütün ŞİÖ ve BRICS'in örneklerinde önemini açıklamaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler

Neoliberalizm, Uluslararası İlişkiler, Şanghay İşbirliği Örgütü, BRICS

ABSTRACT

Name and Surname : Tural MANAFLI
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science
Field : International Relations
Branch : International Relations
Degree Awarded : Master
Page Number : xi + 147
Degree Date : / / 20.....
Supervisor : Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT

THE PLACE AND IMPORTANCE OF NEOLIBERALISM IN INTERNATIONAL RELATIONS THEORIES: SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION AND BRICS COMPARISON

Neoliberal institutionalism is a school in international relations theory that develops liberal-idealist political paradigm ideas after the Second World War, arguing that international political institutions can allow states to cooperate successfully in international relations. The approach of Neoliberal institutionalism is particularly descriptive of the cooperation and integration process between Western European countries. However, as a region where regional institutionalization dynamics are weak, the proximity of Central Asia to unstable regions and ongoing conflicts within the region pose a threat to both Central Asian states and neighboring states. In this respect, the main purpose of thesis is to explain the importance of two different organizations in the examples of SCO and BRICS by using Neoliberal Institutionalism approach.

Keywords:

Neoliberalism, International Relations, Shanghai Cooperation Organization, BRICS

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ:	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE NEOLİBERALİZM

1.1. Uluslararası İlişkilerde Neoliberalizm Kavramı	4
1.2. Uluslararası İlişkilerde Neoliberalizmin Gelişimi	8
1.2.1. Küreselleşme ve Neoliberalizm.....	10
1.3. Neoliberalizmin Karakteristik Özellikleri	12
1.3.1. Neoliberal Devlet.....	15
1.3.2. Neoliberal Sistemde Devlet Dışı Aktörlerin Rolü.....	17
1.3.2.1. Devlet Dışı Aktörlerin Türleri ve Neoliberal Sisteme Etkileri	20
1.3.3. Neoliberalizm ve Güvenlik Sorunları	22
1.4. Neoliberalizm ve İşbirliği Olanakları.....	24
1.5. Neoliberalizm Açısından Uluslararası Örgütler	25

İKİNCİ BÖLÜM
KÜRESEL NEOLİBERAL İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTLERİ:
ŞANGHAY VE BRICS

2.1. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Tarihi ve Doğası.....	37
2.2. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün İlke ve Amaçları	43
2.3. Şanghay İşbirliği Örgütü Zirveleri	44
2.4. Uluslararası Politikada Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yeri ve Rolü.....	49
2.5. BRICS'in Ortaya Çıkış Süreci	51
2.6. BRICS Örgütü'nün İlke ve Amaçları.....	58
2.7. BRICS Zirveleri	60
2.8. Uluslararası Politikada BRICS'in Yeri ve Önemi	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ
ÖRGÜTÜ VE BRICS KARŞILAŞTIRMASI

3.1. ŞİÖ ve BRICS'in Neoliberal Portresi: Karşılaştırmalı Şekilde Tartışmanın Özeti ..	78
3.2. ŞİÖ ve BRICS: Güvenlik Meseleleri Üzerine Karşılaştırma.....	83
3.3. Üye Devletlere Karşı Etkileri Bakımından ŞİÖ ve BRICS'in Karşılaştırması	97
3.4. ŞİÖ ve BRICS Örgütünün Sınırları.....	123
3.5. ŞİÖ ve BRICS: Gelişme Perspektifleri	126
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	136

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ:

Şekil 1. ŞİÖ Üye Devletleri, Gözlemci Devletler ve Diyalog Ortakları	40
Şekil 2. “Avrasya Üçgeni”ndeki Etkileşim Vektörleri	53
Şekil 3. BRICS Ülkelerinin Ulusal Çıkarları	97
Tablo 1. Modern Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Klasik Paradigmaların Gelişimi.....	14
Tablo 2. BRICS Ülkelerinin Öncelikli Çıkarları	101
Tablo 3. ŞİÖ Artıları ve Eksileri.....	124

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği (European Union)
AB²	Afrika Birliği (African Union)
ABD	Amerika Birleşik Devletleri (USA)
ADB	Asya Kalkınma Bankası (Asian Development Bank)
AEB	Avrasya Ekonomik Birliği (European Economic Union)
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (Organization for Security and Cooperation in Europe)
AİIB	Asya Altyapı Yatırım Bankası (Asian Infrastructure Investment Bank)
APEC	Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia-Pacific Economic Cooperation)
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association of Southeast Asian Nations)
BM	Birleşmiş Milletler (United Nations)
BMGK	BM Güvenlik Konseyi (UN Security Council)
CACO	Orta Asya İşbirliği Örgütü (Central Asian Cooperation Organization)
CICA	Asya’da Etkileşim ve Güven Oluşturma Önlemleri Konferansı (Conference on Interaction and Trust Building Measures in Asia)
CRA	Koşullu Rezerv Düzenlemesi (Contingent Reserve Arrangement)
CSTO	Toplu Güvenlik Antlaşması Örgütü (Collective Security Treaty Organization)
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti (People’s Republic of China)

DB	Dünya Bankası (World Bank)
DBT	Demokratik Barış Teorisi (Demokratik Peace Theory)
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırım (Foreign Direct Investment)
ETİP	Çok Boyutlu Ekonomi ve Ticari İşbirliği Programı (Multidimensional Economy and Business Cooperation)
EURASEC	Avrasya Ekonomik Topluluğu (Eurasian Economic Community)
FTA	Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area)
G20	Group of 20 (19 Ülke ve Avrupa Birliği Komisyonu)
G7	Group of Seven (Almanya, ABD, Birleşik Krallık, Fransa, İtaliya, Japonya, Kanada)
G8	Group of Eight (Kanada, Fransa, Almanya, İtaliya, Japonya, Rusya, Birleşik Krallık, ABD)
GSYİH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (PPP)
IGAD	Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (Intergovernmental Development Authority)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IGO	Uluslararası Örgütler (Intergovernmental Organization)
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı (The Organisation of Islamic Cooperation)
KGAÖ	Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (Collective Security Treaty Organisation)

MINUSMA	BM'nin Mali Misyonu (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali)
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North American Free Trade Agreement)
NAM	Bağlantısızlar Hareketi (Non-Aligned Movement)
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
NDB	Yeni Kalkınma Bankası (New Development Bank)
NGO	Hükümet-Dışı Örgütler (Non-Governmental Organization)
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (Organization of Petroleum Exporting Countries)
R2P	Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect)
RATS	Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı (Regional Anti-Terror Structure)
SAARC	Güney Asya Bölgesel İşbirliği Derneği (South Asian Association for Regional Cooperation)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (Soviet Union)
STK	Sivil Toplum Kuruluşları (Civil Society Organizations)
ŞİÖ	Şanghay İşbirliği Örgütü (Shanghai Cooperation Organisation)
TTIP	Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (Transatlantic Trade and Investment Partnership)
TPP	Trans-Pasifik Ortaklığı (Trans-Pacific Partnership)
UEA	Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency)
Uİ	Uluslararası İlişkiler (International Relations)

GİRİŞ

Araştırma konusu, Neoliberalizmin uluslararası ilişkiler teorilerinde yerini ve rolünü Şanghay İşbirliği Örgütü ve BRICS örgütleri örneğinde belirlemektir. Bu çalışmanın amacı, küreselleşme sürecinde pratikte uygulanan Neoliberalizmin ideolojik ilkelerini belirlemektir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için Neoliberalizm teorisini pratikte yansıtan örgütler olarak Şanghay İşbirliği Örgütü ve BRICS sunulmuştur.

20. yüzyıl ile 21. yüzyılın başında dünyada meydana gelen küresel dönüşümler, özellikle iki kutuplu sistemin çöküşü, Neoliberalizmin küreselleşme sürecinin öncü doktrini olarak rolünü pekiştirmesine izin vermiştir. Neoliberal Kurumsalcılık, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra liberal-idealist politik paradigma fikirlerini geliştiren bir okuldur. Neoliberalizmin en önde gelen temsilcileri Robert Keohane ve Joseph Nye'dir. Soğuk Savaş sırasında aşınan liberal-idealist paradigmanın pozisyonlarının canlanması, iki kutuplu uluslararası ilişkiler sisteminin çöküşünden sonra meydana gelmiştir. Aynı zamanda uluslararası arenadaki ciddi değişimler (uluslararası entegrasyon süreçlerinin güçlenmesi; dünyadaki siyasi haritada yeni devletlerin ortaya çıkması, geleneksel olmayan güvenlik tehditleri; küreselleşmeyle ilgili süreçler) göz önüne alındığında, ilk paradigmada Neoliberalizm fikirlerinin oluşumuna yol açan derin bir dönüşüm yaşanmıştır. Araştırmanın odak noktası, pratik bir Neoliberalizm örneği olarak ortaya çıkan Şanghay İşbirliği Örgütü ve BRICS organizasyonlarının yeni sistemdeki rolünü ve önemini incelemektir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde uluslararası ilişkilerde Neoliberalizm kavramından bahsedilmektedir. Neoliberalizm uluslararası politika aktörlerinin çeşitlendiğine ve özellikle bu çeşitlenen aktörler arasında uluslararası örgütlerin önemine vurgu yapmıştır. Neoliberaler, uluslararası rejimin belirlenmesinde uluslararası örgütlerin önemine vurgu yapmış ve uluslararası örgütlerin belirlediği kurallar neticesinde uluslararası işbirliğinin sağlanması sonucu devletlerin mutlak kazanç elde edebileceğini belirtmişlerdir. Bilindiği gibi, Neoliberal Kurumsalcılık yaklaşımı özellikle Batı Avrupa ülkeleri arasında gerçekleşen işbirliğini ve bütünleşme sürecini oldukça açıklayıcı bir niteliğe sahiptir. Fakat bölgesel kurumsallaşma dinamiklerinin zayıf olduğu bir bölge olarak Orta Asya'nın istikrarsız bölgelere yakınlığı ve bölge içinde süregiden

çatışmalar hem Orta Asya devletleri için hem de bölgeye komşu devletler için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu bakımdan, tezin temel amacı Neoliberal Kurumsalcılık yaklaşımı ile ŞİÖ ve BRICS örneklerinin açıklanmasıdır.

İkinci bölümde ŞİÖ ve BRICS örgütlerinden bahsedilmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası siyasette hızlı bir değişim gerçekleşmiştir. Bu değişim sürecinin önemli gelişmeleri, bağımsızlıklarını kazanan yeni devletlerin ortaya çıkması ve artan bölgesel kurumsallaşmadır. Batı Avrupa'daki bölgesel entegrasyon diğer bölgelerdeki kurumsallaşma hareketleri için iyi bir örnek oluşturmaktadır.

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) 20. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan bölgesel örgütlerden biridir. 1990'ların başındaki jeopolitik ortam; iki bölgesel güç, Rusya ve Çin arasında acil bir "tampon bölge"nin kurulmasını gerektirmiş ve bundan dolayı yeni devlet-birimlerinin kurulmasına ve ulusal sınırların yeniden çizilmesine sebep olmuştur. Rusya, Çin ve bağımsızlığına yeni kavuşmuş üç Orta Asya devleti ortaya çıkan belli bazı bölgesel sorunlara karşı işbirliği yapmıştır. Bu işbirliği süreci ilk zirvenin yapıldığı yerin ismine uygun olarak "Şanghay Beşlisi" olarak adlandırılmıştır. Resmi olarak, ŞİÖ 16 Haziran 2001 tarihinde Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan tarafından kurulmuştur. BRIC kısaltması, 2001 yılında Goldman Sachs tarafından, 21. yüzyılda ABD ile birlikte dünyanın en büyük beş ekonomisi olacak güçleri belirtmek için kurulmuştur. 2006 yılında, BRIC ülkeleri diyalogu başlatıldı ve 2009'dan bu yana devlet ve hükümet başkanlarının yıllık toplantıları gerçekleştirilmektedir. 2011'de Güney Afrika'nın örgüte katılmasıyla BRICS, Afrika kıtasından bir ülkeyi bünyesine dahil ederek nihai oluşumuna ulaşmıştır. Böylelikle, çalışmanın ikinci bölümünde, bu iki örgütün kuruluşu, amaç ve hedefleri, zirveleri incelenmiş ve hem BRICS hem de ŞİÖ politikaları ve kurumlarının, uluslararası ortamın istikrarlı olması durumunda büyümeyi teşvik edebilecek Neoliberal politikalarla tamamen uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü uluslararası ilişkilerde Neoliberal bir model olan ŞİÖ ve BRICS'in karşılaştırılmasına dayanmaktadır. Burada iki kurumun Neoliberal portresi ekonomik, güvenlik ve aynı zamanda üye devletlere karşı etki olasılığı açısından

karşılaştırılması verilmiştir. Bu örgütlerin modern jeopolitik alandaki temel sınırlamaları ve gelişme beklentileri analiz edilmiştir.

Küresel ölçekte Çin, Rusya ve Hindistan gibi ülkelerin ekonomik açıdan yükselişi ile özellikle kendini hissettiren yeni uluslararası dinamikler, zaten yeni bir ‘çok kutuplu’ dünyanın işaretlerini vermiştir. Bütün üyeleri Asyalı olarak değerlendirilebilecek olan ŞİÖ, ilginç biçimde dünya kamuoyunda yeni ekonomik ve siyasi güç olarak tanımlanan Çin, Rusya ve Hindistan’ın dâhil olduğu bir teşkilatın adıdır. Bütün bu gerçekler de bu teşkilatları, onların gelişim seyri ve mesajlarının içeriğini, yeni bir uluslararası ilişkiler ve işbirliği modeli sunma yönüyle incelenmeye değer kılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE NEOLİBERALİZM

1.1. Uluslararası İlişkilerde Neoliberalizm Kavramı

“Neoliberalizm” kelimesi, son 40 yıllık dönemde, birçok siyasi ve akademik tartışmada oldukça yaygın bir çağrı haline gelmiştir. Bazı yazarlar Neoliberalizm’in “bugün dünyamızı şekillendiren baskın ideoloji” olduğunu ve “Neoliberalizm çağında” yaşadığımızı öne sürmüştürler¹.

Neoliberalizm veya Neoliberal Kurumsalcılık, uluslararası ilişkiler teorisinde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra liberal-idealist politik paradigma fikrini geliştiren bir okul gibidir. Bu teori, uluslararası siyasi kurumların, devletlerin uluslararası ilişkilerde başarılı bir şekilde işbirliği yapmalarına izin verebileceğini savunmaktadır. Neoliberalizmin en önde gelen temsilcileri Robert Keohane ve Joseph Nye olmuştur².

Soğuk Savaş sırasında aşman liberal-idealist paradigmanın pozisyonlarının canlanması, iki kutuplu uluslararası ilişkiler sisteminin çöküşünden sonra meydana gelmiştir. Aynı zamanda uluslararası arenadaki uluslararası entegrasyon süreçlerinin güçlenmesi, dünya siyasi haritasında yeni devletlerin ortaya çıkması, geleneksel olmayan güvenlik tehditleri, küreselleşmeyle ilgili süreçler gibi ciddi değişimler göz önüne alındığında ilk paradigmada Neoliberalizm fikirlerinin oluşumuna yol açan derin bir dönüşüm yaşanmıştır³.

¹ Dag Einar Thorsen, Amund Lie, “What is Neoliberalism?”, *Department of Political Science University of Oslo*, s. 1.

² “Понятие Неoliberalизма в Международных Отношениях”, https://spravochnick.ru/politologiya/neoliberalizm_v_mezhdunarodnyh_otnosheniyah/, (Erişim Tarihi: 25.07.2019).

³ “Понятие Неoliberalизма в Международных Отношениях”, https://spravochnick.ru/politologiya/neoliberalizm_v_mezhdunarodnyh_otnosheniyah/, (Erişim Tarihi: 25.07.2019).

Uluslararası ilişkilerdeki Neoliberalizm ile iktisat teorisindeki Neoliberalizm aynı değildir. Bunlar, benzer bir metodolojinin (oyun teorisi vb.) kullanımı gibi ortak özelliklere sahip olmalarına rağmen, sosyal bilimlerin farklı alanlarına aittir. Ana fikirleri şu şekilde formüle edilebilir: küresel ölçekte kapsamlı olması, serbest piyasanın yayılması ve yoğunlaşması, kamusal yaşamın tüm alanlarına nüfuz etmektedir. Dolayısıyla Neoliberalizm, özellikle ekonomik alanda, küreselleşme ile temel bir ilişki göstermektedir. Küresel ekonomiye nüfuz eden serbest bir uluslararası pazar uluslararası ilişkileri doğrudan etkilemeye başlar, bu da ulusötesi şirketlerin rolünün büyümesini sağlar. Bu koşullarda, devlet çıkarları önemli bir rol oynamaya başlasa da bu rol olağanüstü düzeyde değildir⁴.

Neoliberalizmin, uluslararası ilişkiler teorilerinden biri olarak ayırt edici özellikleri şunlardır:

- Klasik liberal paradigmanda olduğu gibi, Neoliberaler de devletin uluslararası ilişkilerde tek katılımcı olmadığını düşünür. Ulusötesi şirketler, uluslararası örgütler, terör ve suç örgütleri, bireyler vb. geleneksel olmayan faktörlerin rolü artmaktadır.

- Uluslararası ilişkilerde katılımcı sayısındaki artışın bir takım olumsuz sonuçları vardır. Her şeyden önce kaynak sayısı artar ve topluma ve tüm insanlığa yönelik tehdit çeşitliliği yükselir. Bu durumda en iyi çözüm, işbirlikçi güvenlik kavramıdır. Dolayısıyla Neoliberalizmin merkezinde uluslararası güvenlik sorunları ve savaşın uluslararası politikanın bir aracı olarak reddedilmesi vardır⁵.

- Neoliberalizmin savunucularına göre, uluslararası ilişkilerde katılımcıların temel amacı uluslararası güvenlik iken, liberal-idealist paradigmanın temsilcileri evrensel ideallerin ve insani değerlerin önceliği olan çoğulculuk hedeflerine işaret etmişlerdir.

⁴ “Понятие Неoliberalизма в Международных Отношениях”,
https://spravochnick.ru/politologiya/neoliberalizm_v_mezhdunarodnyh_otnosheniyah/, (Erişim Tarihi: 25.07.2019).

⁵ “Понятие Неoliberalизма в Международных Отношениях”,
https://spravochnick.ru/politologiya/neoliberalizm_v_mezhdunarodnyh_otnosheniyah/, (Erişim Tarihi: 25.07.2019).

- Uluslararası istikrara kavuşma, dünya düzeni ve sosyal ilerlemenin sağlanmasında en önemli şart, ekonomik refahın artmasına katkıda bulunan uluslararası işbirliğinin geliştirilmesidir.

- Uluslararası ilişkilerin temel aracı, liberal demokrasinin ve pazarın ideallerinin yaygınlaştırılması, uluslararası örgütlerin kurulması, uluslararası hukukun gelişimi ve işbirliğinin sağlanmasıdır.

- Ağırlık merkezi, uluslararası hukuku ve faaliyetleri genellikle net olmayan uluslararası örgütlerden uluslararası ahlaka aktarılır. Aynı zamanda temel ahlak ölçütleri, gelecekte küresel bir sivil toplum ve küresel pazar şeklinde yeni bir dünya düzeni yaratmanın mümkün olduğu temelindeki liberal demokrasi ve insan haklarıdır⁶.

İkinci Neoliberalizm fikri, serbest piyasayı dünyaya yaymak ve yaygınlaştırmaktır. Bu onun ekonomik küreselleşme ile olan temel ilişkisini gösterir. Neoliberalizmin ekonomi politikası, öncelikle ekonominin verimsizliğinin temel nedeni olarak görülen korumacılığın tamamen reddedilmesinden ibarettir. IMF, Dünya Bankası ve DTÖ politikalarında Neoliberalizm ideolojisinin uygulanması sayesinde tamamen açık pazarların ihracata yönlendirilmesi, gelişmekte olan ülkeler için kategorik bir talep niteliğindedir. İkincisi, ileri teknolojilerin uluslararası yayılması ve hükümetlerin büyük ulusal ve uluslararası şirketlerin faaliyetlerini düzenleme konusunda temel yetersizliği bulunmaktadır⁷.

Siyasi liberalizm tarafından ele alınması gereken önemli sorunlardan biri, insan hakları fikirlerinin yaygın biçimde yayılması ve nominal olarak egemen devletlerin işlerine uluslararası (insancıl) müdahale uygulanmasıdır. Devletlerarası ilişkilerde uluslararası hukukun önceliğini koruyan liberalizm, kendisini bu doğanın iç tutarsızlığını açıkça gösteren bir durumda bulmuştur. Uluslararası hukukta şu çelişkiler ortaya çıkmıştır: “uluslararası toplumun müdahale etme hakkına karşı ulusal egemenlik, insan haklarına

⁶ Шелов-Коведяев Фёдор Вадимович, “Неолиберализм”, http://www.wehse.ru/cgi-bin/wpg/wehse_wpg_show_text_print.pl?term1304421682, (Erişim Tarihi: 12.03.2021).

⁷ Шелов-Коведяев Фёдор Вадимович, “Неолиберализм”, http://www.wehse.ru/cgi-bin/wpg/wehse_wpg_show_text_print.pl?term1304421682, (Erişim Tarihi: 12.03.2021).

karşı ulusal egemenlik ve halkların kendi kaderini tayin etmesine karşı sınırların dokunulmazlığı ilkesi.⁸”

Neoliberalizmde ana tartışma konusu, devletin dış politikadaki tekeline aşındıran, devlet dışı aktörlerin eylemlerinin kabul edilebilirliğinin kapsamı ve sınırlarıdır. İdeolojik öncüllerini takiben Neoliberal teorisyenler, ulusötesi şirketler ve diğer sivil toplum kuruluşları için daha erişilebilir hale gelen devletin, dünya siyasetinde tek ve bazen ana aktör olmadığına inanıyorlardır. Çünkü sistemde devletlerin dışında diğer aktörler de (terörist, suçlu, lobici örgütler) mevcuttur. Bugün, uluslararası ilişkilerde bu katılımcıların çoğu, kendilerinde önemli değişiklikler yapabilir, ülkeleri konumlarını revize etmeye ve istenen hükümet eylemlerini kışkırtmaya zorlayabilir. Ancak, bütün bunlar bugün devletin uluslararası ilişkilerde kilit bir oyuncu olduğu gerçeğini değiştirmez⁹.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden ve komünizmin çöküşünden sonra, iletişim, değişim, hareket etme, demokrasinin yayılmasıyla ilgili insanların yaşam düzeyini ve kalitesini yükseltmenin yanı sıra yeni bilimsel, teknolojik, ekonomik ve sosyal (özellikle özgürlük ve insan hakları alanında) meseleler artmıştı. Birincinin kaybı ve dünya düzenini düzenlemek için yeni kaldıraçların olmayışı nedeniyle kazanımlara artan tehlikeler eşlik etmektedir. Bunlar arasında “çok uluslu devletlerin şiddetli parçalanmasından kaynaklanan geniş kitleleri etkileyen karmaşa ve felaketler, devletlerin çöküşüne nasıl cevap verileceği ve eski komünist devletlerin yeni güvenlik yapılarına nasıl dahil edileceği konusundaki anlaşmazlıklar eşliğinde geleneksel kartellerin bulunduğu stres durumu, uluslararası suç ve terörizm, nükleer silahların yayılmasının yol açabileceği istikrarsızlık vb. durumların ortaya çıkması mümkündür.¹⁰”

Dolayısıyla, uluslararası aktörlerin çoğalması, kaynaklarda bir artışa ve toplumun sosyal yapısına, yaşamına ve sağlığına, insanlığın varlığına yönelik tehdit çeşitliliğinde bir

⁸ Т.Л. Алексеева, А.А. Казанцев, *Внеинеполитический Процесс: Сравнительный Анализ*, М.: Аспект-Пресс, 2012, s. 217.

⁹ Studme.org, “Неолиберализм”, <https://studme.org/112381/politologiya/neoliberalizm>, (Erişim Tarihi: 11.04.2021).

¹⁰ А.А. Слинко, В.И. Сальников. *Основы Теории Международных Отношений: Учебное Пособие*. - Воронеж: ИПЦ ВГУ, 2007, s. 19.

artıya neden olmakta ve yeni bir güvenlik sistemi oluşturma sorununu vurgulamaktadır. Neoliberaler ilgili tüm ülkelerin katılabileceği en geniş güvenlik topluluğunun oluşturulması yoluyla saldırganlığı engellemek için etkili bir kalıcı mekanizma oluşturma ihtiyacına odaklanmaktadır¹¹.

Neoliberaler uluslararası işbirliğini istikrarlı ve kabul edilebilir bir dünya düzeni sağlamak için de gerekli görmektedirler. Uluslararası ilişkiler (her katılımcının kazandığı) “olumlu miktarda oyun” olarak gerçekleştirilebilmektedir. Uluslararası işbirliğinin yoğunlaştırılması bir bağımlılıklar zinciri oluşturabilir: mevcut uluslararası politik durumun pekiştirilmesi, devletlerin eylemlerinin öngörülebilirliği, ekonomik büyüme ve refah, karşılıklı fayda sağlayan işbirliğinin genişletilmesi, dünya topluluğunun güvenliğini sağlamaktadır¹².

Hem Neorealizm hem de Neoliberalizm rasyonel bir yaklaşımla birleştirilir, çünkü her ikisi de duygularla değil, siyasi karar almadaki maliyet / faydaların hesaplanmasıyla yönlendirilen rasyonel bir politikacının eylemini belirtmektedir¹³. Neorealistler için bu, güç düşünceleriyle (her şeyden önce bir kuvvetler veya tehdit dengesi) belirlenen bir hesaplama. Neoliberalizmin büyük bir sorunu, ekonomik çıkarların dengesi ve onları uluslararası işbirliğinde azami düzeye çıkarmanın ahlaki kabiliyetidir. Küreselleşme, Neoliberalizmin bu konudaki hassasiyetini daha da artırmıştır. Yoksulluk ve yapısal eşitsizlikle mücadele çoğu zaman sınırlayıcı piyasa mekanizmalarını gerektirirken, liberaler her zaman serbest ticaretin destekçisi olmuştur¹⁴.

1.2. Uluslararası İlişkilerde Neoliberalizmin Gelişimi

Kant, “Sonsuz Barışa Doğru” adlı çalışmasıyla, uluslararası siyaset alanında ilk liberalerden biri olarak görülür. Uluslararası alanda askeri-politik çatışmaları sona erdirmenin gerekliliği ve olasılığını belirten ilk kişilerden biri olan Kant, fikirlerini çeşitli “sorun noktalarına” somut öneriler de dahil olmak üzere bir taslak şeklinde özetlemiştir.

¹¹ П.А. Цыганков, *Теория Международных Отношений: Учеб. Пос.*, М.: Аспект Пресс, 2003, s. 134.

¹² Op.cit., s. 134.

¹³ Слинько, Сальников, op.cit., s. 20.

¹⁴ Op.cit., s. 21.

Bununla birlikte, uluslararası ilişkiler teorisinde Liberal paradigmanın yapısal oluşumu 20. yüzyılda gerçekleşmiştir ve en ünlü versiyonu genellikle Neoliberal Kurumsallaşma olarak adlandırılan Neoliberalizmdir¹⁵.

Kurucuları ve ana temsilcileri Robert O. Keohane ve J. Nye'dir. Onların görüşüne göre, uluslararası anarşi koşullarında uluslararası etkileşim devletlerin işbirliği yapma arzusuna dayanmaktadır. Keohane ve Nye'ye göre, dünya politikası ulusötesi aşamaya taşınmaktadır, bu da devlet sınırlarının geçirgenliğinde, uluslararası pazarların rolünde, uluslararası arenada devletlerarası ve kazanç amacı gütmeyen kuruluşların rolünde bir artış anlamına gelmektedir¹⁶.

Uluslararası rejim teorisine bazen uluslararası ilişkiler teorisindeki liberal yaklaşımın varyasyonlarından biri denir. Uluslararası rejimler, "belirli müzakere konularında aktörler arasındaki etkileşimi yöneten" programlar, prosedürler, kurallar, normlar ve prensipler toplamından meydana gelen sosyal kurumlar ve yerleşmiş gelenekler ve kanunlar bütünüdür. Uluslararası rejimler, belirli müzakere konularında kuraltemelli (rule-based) işbirliği yoluyla devlet ve devlet-dışı aktörlerin davranışlarını etkilemektedir. Uluslararası rejimlerin diğer fonksiyonları; değişik müzakere konularında aktörlerin davranışlarını belirli bir yöne yönlendirmek, müzakereye katılan taraflar arasında yeni çözüm yolları bulmak ve iç politika kurumlarını yeniden yapılandırmaktır. Yazarı S. Krasner, uluslararası arenada devletler arasındaki etkileşim biçimlerinden birinin, uluslararası siyasi ve ekonomik süreçlere tüm katılımcılar tarafından uyulması gereken bir dizi kural ve norm olan uluslararası rejimler olduğuna dikkat çekmektedir. Uluslararası rejimler çoğunlukla olumlu bir anlamda, yani çatışma içinde olmayan devletler arasındaki etkileşim biçimleri gibi yorumlanmaktadır. Bu nedenle S. Krasner'in teorisi, dünya siyaseti ve uluslararası ilişkiler çalışmasındaki liberal gelenekle sıklıkla ilişkilidir¹⁷.

Liberal teoriler arasında, E. Haas ve D. Mitrani'nin ön plana çıkardığı savaş sonrası Avrupa'da entegrasyon süreçlerine önem veren işlevselcilik yaklaşımı bulunabilir. Onların

¹⁵ Н.Р. Сетов, "Неореализм и Неолиберализм в Теории Международных Отношений", *Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 12. Политические Науки*, 2012, № 2, s. 29.

¹⁶ Op.cit., s. 30.

¹⁷ Op.cit., s. 30.

görüşüne göre, başta Batı ve Orta Avrupa olmak üzere, devletlerin ekonomik ve politik karşılıklı bağımlılık temelinde birleşmesi ve birbirine girmesi öngörülmektedir. Karşılıklı bağımlılığa yapılan vurgu nedeniyle, bu düşünürlerin yaratıcılığı genellikle liberal paradigmanın çerçevesine dahil edilmektedir. Ancak, Hollis'in görüşüne göre, işlevselliğin 20. yüzyılın ikinci yarısında uluslararası ilişkiler teorisindeki liberal yaklaşım üzerinde güçlü bir etkisi vardır¹⁸.

1.2.1. Küreselleşme ve Neoliberalizm

1970'lerin başında yaşanan iki kriz Neoliberalizm'in ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bunlar, kapitalizmin yapısal krizi ve ABD hegemonyası dönemi krizidir. Her ikisi de önceki Kapitalist modelin (yeni koşullarda sermaye birikimi sağlamayan Fordist-Keynesyen rejimi) kapasitesinin tükenmesi ile ilişkilendirilmiştir. Kriz bağlamında, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Kapitalist toplumun egemen sınıfları, Neoliberal küreselleşme projesinin uygulanmasıyla bundan bir çıkış yolu bulmaya çalıştı. Sosyalizmin çöküşü bunun için geniş fırsatlar açmış ve gerekli ön koşulları oluşturmuştur¹⁹.

Genel olarak, ünlü finans spekülâtörü C. Soros'un sözleriyle, Neoliberalizm "piyasa köktenciliği" olarak nitelendirilebilir. Bir anlamda, daha fazla ekonomik etkinlik elde etmek için piyasanın devlet kontrolünden çıkarılmasını gerektiren ekonomik Liberalizm doktrininin yeniden canlandırılması önemlidir²⁰.

Teoride, Neoliberalizm aşağıdaki ilkelerle bağlıdır:

- 1) ekonomik ve sosyal yaşamda devlet müdahalesi minimuma indirilmelidir.
- 2) piyasalar, özellikle finans ve işgücü piyasaları için düzenlemenin kaldırılması gerekmektedir. Bu, özel girişimin yaratıcı enerjisinin ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır.

¹⁸ Сетов, *op.cit.*, s. 30.

¹⁹ Татьяна Александровна Алексеева, "Неолиберальное Государство" в Контексте Глобализации, *Журнал Сравнительная Политика*, 2011, № 2, s. 45.

²⁰ В.И. Челищев, "Либерализм — Неолиберализм — Рыночный Фундаментализм: От Концепции Свободы к Тоталитарной Догме", *Вестн. Моск. Ун-та, Сер. 18, Социология и Политология*, 2015, № 4, s. 30.

3) Ticaret ve yatırım için en iyi teşvik, emeğin, sermayenin, malların ve hizmetlerin tam olarak seferber edilmesini engelleyen sınırların ve engellerin kaldırılmasıdır.

Neoliberalizmin savunucularına göre, bu ilkelerin uygulanması yeni bir dönüşüme sebep olacaktır. Ekonomik büyümeye ve sosyal refaha yol açacak, ekonomik küreselleşmeyi ortaya çıkaracaktır. Neoliberallere göre, tarihte ilk kez devlet gücünü kaybeder ve yerini dünya pazarının gücüne bırakır. Dünya pazarının önemli bir unsuru olan ulusötesi şirketler, modern dünyadaki ekonomik faaliyetin ana birimleri olarak hareket etmektedir. Yükselen küresel piyasa ekonomisinin doğal bir tamamlayıcısı olarak, devletlerin egemenliklerinin bir kısmına taviz vermeleri gereken bir küresel yönetim sistemi bulunmalıdır. Bu söylemde, Neoliberal küreselleşme koşulsuz olarak en faydalı görüş olarak sunulmaktadır.

Neoliberal söyleme göre bu “küreselleşmenin” faydaları üç yönlüdür:

- Hem dünya ekonomisinin endüstriyel çekirdeğini oluşturan ülkeler hem de gelişmekte olan çevrelerdeki, sermaye açısından fakir çevreye kredi verdiğinde büyük ölçüde fayda sağlar.

- Tüketiciler, daha düşük nakliye maliyetleri ve azalan tarifelerin üretilen malları çok daha uygun hale getirdiğinden fayda sağlar. İhraç edilen mal üreticileri için de daha geniş bir pazara sattıkları için kazanç oluşturur.

- Dünya ekonomisi ne kadar uluslararasılaştıysa, her ülkedeki üreticiler başka yerlerde icat edilen malları ve üretim süreçlerini o kadar fazla kullanabilmektedir. Bilginin daha hızlı yayılması, dünya çapında üretkenlik ve teknoloji düzeyini yükseltir²¹.

Böylece küreselleşme daha zengin bir dünyayı ve aynı zamanda daha hoşgörülü bir dünyayı oluşturmaktadır. Neoliberallere göre, hükümetler küreselleşmeyle mücadele etmemeli, bunun yerine onu benimsemelidirler.

²¹ C. Taylor Boas, Jordan Gans-Morse, “Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan”, *Studies in Comparative International Development*: 2009, № 44, s. 157.

Yoksul ülkelerin sanayi ekonomisine geçiş sağlayabilmeleri için Neoliberaler küresel pazarın temel ilkelerini belirtmişlerdir:

- Geçmişte, sözde “bebek sanayileri”ni korumak veya ekonomik istikrarsızlığı hafifletmek için tarifeler koymak mantıklı olabilirdi. Ancak bilgi çağında entegre bir küresel pazar, teknoloji transferini hızlandıracaktır. Ve sadece teknoloji transferini hızlandırarak fakir ülkelerin hızla büyüme şansı olabilir²².

- Endüstriyel çekirdek, gelişen çevreye borç verecek kadar çok paraya sahiptir. Ekonomiler, yarım yüzyıllık sanayileşme sürecini on yıl veya daha fazla kesintiye uğratma fırsatı sundukları için bu tür sermaye girişlerini kucaklamalıdır.

- Ticaret engellerinin kaldırılması hükümetin kapsamını daraltır. Bu yeniden eğitim, gelişmekte olan ekonomileri iki kuşaktır kuşatan kaçınılmaz yolsuzluk, durgunluk ve büyümenin önündeki bürokratik engelleri azaltır²³.

1.3. Neoliberalizmin Karakteristik Özellikleri

Neorealistler ile Neoliberaler arasındaki tartışma, devlet merkezliği ve uluslararasılık arasındaki tartışma ile başlamış ve sonra 1980’lerde çoğulcu ve neorealist paradigmlar arasındaki polemikle yeniden ortaya çıkmıştır. 1990’ların başından beri birçok yaklaşıma göre bu tartışma, uluslararası ilişkiler teorilerinin gelişiminde en önemli hale gelmiştir²⁴. Son yıllarda tarafların dikkati asıl olarak altı noktaya odaklanmıştır.

1. Uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı ve başat gücün yokluğu devletlerin diğer devletlere olan güvenlerini azaltmaktadır. Neorealistler, anarşinin devletlerin davranışlarına ciddi kısıtlamalar ve zorlamalar getirdiğine inanmaktadırlar. Neoliberaler için, bu kısıtlamalar ve zorlamalar mevcut olmalarına rağmen aşılmaz değildir.

²² Boas, Gans-Morse, op.cit., s. 158.

²³ Алексеева, 2011, op.cit., s. 54.

²⁴ Слинько, Сальников, op.cit., s. 21.

2. Devletlerarası işbirliğinin içeriği. Neorealistler için bunlar temel olarak genel askeri güvenlik, Neoliberaler için karşılıklı ekonomik yararlarıdır²⁵.

3. İşbirliğinin mutlak ve göreceli faydaları. Neoliberaler, uluslararası etkileşimin itici gücünün mutlak fayda elde edilmesi olduğuna inanmaktadırlar. Neorealistlerin bakış açısına göre, hiçbir taraf diğerlerinden daha az mutlak fayda almayı kabul etmediği için, tüm tarafların mutlak fayda elde etmesine rağmen işbirliği yapması oldukça zordur.

4. Devletler arasındaki işbirliğinin kaynakları veya sebepleri. Bu açıdan Neorealistler için asıl mesele devletlerin askeri güvenlik sorunlarını incelemektir. Neoliberalere göre, askeri güç kullanma ihtimalinin olduğu bir dünyada işbirliğine giren devletlerin takip ettiği asıl amaç, maksimum ekonomik refahtır²⁶.

5. Niyet sorunu. Neorealistlere göre, devletlerin davranışı, bir yandan sistematik zorlama ve kısıtlamalarla, diğer yandan da mevcut yetenekleriyle belirlenir. Niyetlerin belirsizliği, onların bir analiz aracı olarak kullanılmasına izin vermez, bu nedenle kamu politikasının analizinde tamamen ihmal edilebilirler. Neoliberaler, aksine gerçek olasılıkların önemini inkâr etmiyorlar. Neoliberaler devlet niyetlerini oldukça önemli görmekte ve bu nedenle uluslararası ilişkileri çalışırken dikkate almaları konusunda ısrar etmektedirler.

6. Uluslararası rejimler. Hem Neorealistler hem de Neoliberaler, uluslararası rejimlere önem vermektedirler. Ancak düzenleyici rollerini değerlendirmede aynı fikirde değillerdir: Neoliberaler, uluslararası rejimin ve kurumların, devletlerin işbirliği yapabilmesi için uluslararası sistemin zorlayıcı etkilerini hafiflettiklerini belirtmektedirler²⁷.

Neorealizm, Neoliberalizm ve Neomarksizm arasındaki farklar şematik olarak aşağıdaki gibi gösterilebilir.

²⁵ Слинько, Сальников, *op.cit.*, s. 22.

²⁶ Цыганков, *op.cit.*, s. 137.

²⁷ Слинько, Сальников, *op.cit.*, s. 22.

Tablo 1. Modern Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Klasik Paradigmaların Gelişimi

Konu	Neorealizm	Neoliberalizm	Neomarksizm
Aktörler	Devlet ve bloklar	Devletler+uluslararası organizasyonlar+STK	Merkez, çevre ve yarı çevre
Uluslararası ilişkilerin doğası	Anarşi, yüce gücün eksikliği ve devletlerin seçici meşruiyeti	Sınırlı anarşi	Emperyalist hegemonya ve dikte
Aktörlerin amacı	Ulusal çıkarların korunması ve ulusal güvenlik	Uluslararası güvenlik	Küreselleşmenin kutupsal etkisine köprü oluşturan antisistem açığı
Elde etme yolu	Güç ve ittifaklar	Liberal demokrasi kurumları ve fikirlerinin yayılması	“Konumsal Savaş”, bölgesel entegrasyon
Süreçler	Devletlerarası ve uluslararasılaşmış iç çatışmalar	Küreselleşme ve devletlerin zayıflama rolü	Periferik ve yarı periferik potansiyel boşlukları
Uluslararası ilişkilerin geleceği	Uluslararası ilişkilerin niteliği değişmeden kalacaktır.	Liberal Demokrasi ve insan haklarına dayalı yeni bir dünya düzeni	Dünya sosyalizmi
Teorik analizin başlangıç noktası	İnsan doğası ve ulusal çıkarların değişmezliği	Evrensel ideallerin ve değerlerin ahlaki ve entelektüel taahhütü	“Dünya Sistemi” ve “Dünya Ekonomisi”

Temsilcileri	B. Buzan, K. Waltz	R. Keohane, J. Nye	S. Amin, I. Wallerstein
--------------	--------------------	--------------------	-------------------------

Кайнак: П.А. Цыганков, *Теория Международных Отношений: Учеб. Пос.*, М.: Аспект Пресс, 2003, s. 155; А.А. Слинъко, В.И. Сальников, *Основы Теории Международных Отношений: Учебное Пособие.* - Воронеж: ИПЦ ВГУ, 2007, s. 28.

1.3.1. Neoliberal Devlet

Neoliberalizmin tarihi, Keynesyen ekonomik düzenleme modelinin başarısızlıklarının ve savaş sonrası patlamanın sona ermesiyle aynı zamana denk geldiği 1970'lere kadar uzanabilmektedir. Bir bakıma Neoliberalizm, savaş sonrası hükümet müdahalesinin yoğunlaşmasına, liberal ve sosyalist değerlerin yayılmasına karşı bir devrimdi. Bu fikirler İngiltere (Thatcherizm) ve ABD'de (Reaganizm) en büyük popülariteyi kazandı. Liberal ve sosyal demokrat düşünürleri piyasanın destekçileri haline getirmede önemli bir rol oynadılar. Bu bağlamda, 20. yüzyıl boyunca, özellikle 1945'ten sonra izlenebilen "devlet yanlısı" eğilimin üstesinden gelmeyi başaran ve buna bağlı olarak alternatif bir "piyasa yanlısı" eğilimi teyit eden "yeni sağ" oluşmuştur. Rus araştırmacı S.A. Makarenko bu konuda, Neoliberalizmin yükselişinin "kolektif Batı" politikasıyla yakından ilişkili olduğunu belirtmiştir. Neoliberalizmin yükselişi 1950'ler-1960'larda Batı'nın "geri çekilme"sinden (sömürge sisteminin çöküşü, Karayip krizi, SSCB ile nükleer roket eşitliği, vb.) sonra kendi otoritesini ve nüfuzunu yeniden tesis etme konusundaki yadsınamaz bir arzu tarafından dikte edilmiştir. Dolayısıyla, "BRIC ülkeleri" hakkında ve "Çin mucizesi" hakkında konuşurken, onların yükselişi yalnızca Batı'nın ekonomik liberalizmine dayanmaktadır. Çin'in ekonomik büyümesindeki başarısı Amerika'nın Çin'le yaptığı ticarete bağlıdır. Bu, Çin ve Hindistan ekonomilerinin gösterdiği başarılarının tek nedeni değil, bu ülkelerin küresel ticarete bir bağlama oturduğunun göstergesidir.²⁸

Bu eğilimin maliyetlerinin de çok ağır olduğu başka bir konudur ("mali balonun" enflasyonundan zengin ve fakir ülkeler arasındaki ekonomik gelişme ve refah düzeyinde muazzam bir boşluğa kadar). En gelişmiş devletlerin sosyal sorumlulukla "aşırı

²⁸ Алексеева, 2011, op.cit., s. 45.

yüklenmesi”, “aşırı sosyallik” ve dolayısıyla “piyasayı özgürleştirme” sloganı altında birçok yükümlülüğün kaldırılması da aynı derecede önemlidir.

Neoliberalizm, klasik liberalizmin ve esas olarak liberal politik ekonominin modernize edilmiş bir versiyonudur. Ana sloganları piyasa ve bireydir. Neoliberalizmin temel amacı, “devletin sınırlarına” geri dönmesidir. Çünkü, Neoliberal teorisyenlere göre, düzenlenmemiş piyasa kapitalizmi daha fazla verimlilik, ekonomik büyüme sağlar ve refahın yayılmasına katkıda bulunur. Neoliberaler, devletin “öldürücü eli”nin girişimleri öldürdüğüne inanmaktadırlar. Devletin en iyi niyetli eylemlerinin (özelleştirme, ekonomik deregülasyon, düşük vergiler ve refah karşıtlığının teşvik edilmesi.) bile insan faaliyeti için yıkıcı sonuçları olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla Margaret Thatcher’ın, toplum gibi bir şeyin var olmadığı, sadece bireyler ve aileleri olduğu şeklindeki sözü önemlidir. “Dadılık devleti” (babacan devlet) bir bağımlılık kültürünü teşvik eder ve öncelikle piyasada seçim özgürlüğü olarak anlaşılan özgürlüğü baltalamaktadır. Bunun tersi de geçerlidir: Neoliberalizmde temel vurgu kendi kendine yardım, bireysel sorumluluk ve girişimdir (Bu, yirminci yüzyılın son çeyreğinin özelliği olan Neoliberalizm ile Liberteryenizm ve neo-muhafazakârlık arasındaki temel farktır. Hem bunlar hem de diğerleri, bir şekilde liberalleşmeye geri dönerek, mümkün olan en geniş ekonomik özgürlüğü savunmaktadırlar. Laissez-faire, ancak otorite ve sorumluluğun önemini vurgulayan daha geleneksel, muhafazakar bir politik felsefeye dayanıyor)²⁹.

Devlet öncelikle, görevi barış ve sosyal düzen için vatandaşların hayatlarını istedikleri gibi inşa edebilecekleri koşulları yaratmak olan bir “koruyucu”, “garantör”, “sigortacı”dır. Neoliberaler, devletin toplumun çıkarlarından ve ekonominin işleyişinden ayrı kendi çıkarlarının da olduğuna işaret ederek devletin meşruiyetini yeniden sağlamışlardır³⁰.

Bununla birlikte, Neoliberal devlet modelinin ana paradoksu, açıkça yeniden gösterilmiştir. Ulrich Beck’in “bir yandan böyle bir modelin idealinin minimalist bir devlet olduğu ve tüm olasılıklarının küresel ekonominin benimsediği kuralların belirli bir ülkede

²⁹ Алексеева, 2011, op.cit., s. 46.

³⁰ Op.cit., s. 46.

kök salmayı amaçladığı” yolundaki fikri önemlidir. Beck’e göre, serbest pazara “sadık” devletler son derece hareketli olmalı, kendiliğinden bir hükümet değişikliğini kabul edebilmeli, onlar gibi mümkün olan en geniş devlet yelpazesıyla rekabet etmeli ve kurumlarında mümkün olduğunca Neoliberal piyasa düzenini somutlaştırmalıdır. Bununla birlikte, diğer yandan, piyasa deregülasyonu ve kamu sektörü özelleştirmesi, zayıf bir devlet tarafından uygulanamaz. Dünya ekonomisinin işleyiş ilkelerine karşılık gelen yasal düzenlemelerin devlet tarafından onaylanması ve halkın direnişine rağmen sıklıkla uygulanması gerektiğinden, bu istikrarlı bir güç gerektirmektedir. Hatta Beck, dünya ekonomisinin hareket özgürlüğü daha önemli olduğundan, devletlerin halklarını oyunun uluslararası kurallarını “geriye dönük olarak” kabul etmeye zorlayabileceğini ve zorlaması gerektiğini, onları demokratik prosedürleri ihlâl ederek meşru bir zemine yerleştirebileceğini ve yapması gerektiğini kabul etmektedir. Bu, oldukça doğal bir sonuca götürür: Neoliberal devlet, tanımı gereği temelde ekonomilerini optimize etmek ve büyütme için ulusal hükümetlerin gücünü eş zamanlı olarak azaltmalı ve güçlendirmelidir³¹.

1.3.2. Neoliberal Sistemde Devlet Dışı Aktörlerin Rolü

Uluslararası ilişkilerin en önemli aktörleri devletlerdir. Devletler, uluslararası hukukun temel süjeleridir³². Devlet dışı aktörler, uluslararası hukukun ikincil süjeleri olarak değerlendirilmektedirler. Neoliberalizm, devletleri uluslararası ilişkilerin anahtar oyuncularını olarak belirler, fakat devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemi şekillendirmekteki önemi de unutulmamalıdır³³. Devlet dışı aktörler, devletler gibi uluslararası alanda faaliyet gösterirler, ancak bir çok açıdan devletten farklıdır³⁴. Geleneksel sınıflandırmada devlet dışı aktörler iki kategoriye ayrılır: uluslararası örgütler (IGO) ve ulusötesi veya hükümetdışı kuruluşlar (NGO). Birinci grup, ulus devletler tarafından yaratılan devlet dışı aktörlerden oluşur. Resmi olarak devlet kurumları tarafından

³¹ Алексеева, 2011, op.cit., s. 47.

³² T. Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010, ss. 159-160.

³³ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2008, 63(3), s. 118.

³⁴ J.S. Goldstein, J.C. Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, çev. Haluk Özdemir, İstanbul: BB101 Yayınları, 2015, s. 49.

belgelenmiştirler. İkinci grup devlet dışı uluslararası aktörler, ulus devletler tarafından değil, belirli bir grup birey, iş adamları ve diğer toplumsal güçler tarafından kurulmaktadır. Bu grubun ulus-devletlerle hiçbir yasal bağı yoktur³⁵.

- IGO'lar, devletlerin bir tür resmi yapı aracılığıyla işbirliği yapmak istedikleri ve devletlerin kendi başlarına gerçekleştiremeyecekleri birçok hedefi takip etmek için kurulmuş bağımsız devletlerin gönüllü yapılarıdır. Günümüz dünyasında kendi alanlarında önemli olan yüzlerce IGO vardır. Esas olarak daha güçlü devletlerin tercihlerini yansıtan anlaşmalar ve müzakerelerle oluşturulmaktadır. Özellikle daha güçlü devletler, çıkarlarını korumak için IGO'lar yaratmaktadır.

IGO'lar kapsam (küresel ve bölgesel) ve işleve (politik, ekonomik, sosyal ve çevresel) göre sınıflandırılabilirler. IGO'lar, ulus devletlerin yardımcılarıdır ve işbirliği ve iletişimin tüm veya çoğu devlete avantaj sağladığı alanlarda devletler arasında işbirliği araçları ve çoklu iletişim kanalları sağlayarak önemli rol oynamaktadırlar. En iyi örnekleri sırasında Birleşmiş Milletler Çevre Programı, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı gösterilebilir³⁶.

- NGO olarak sınıflandırdığımız devlet dışı aktörler, hükümet tarafından yönetilmeyen veya hükümet tarafından finanse edilmeyen kuruluş ve kişileri içermektedir³⁷. NGO'lar, devlet dışı aktörler tarafından kurulan kurumlardır veya bu kuruluşların en az bir tarafı devlet değildir³⁸.

BM'nin Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38 (1). Maddesinde yer alan geleneksel uluslararası hukuk kaynakları listesinde, devletler uluslararası hukuk oluşturma sürecinin ana katılımcıları olarak kabul edilmektedir³⁹. Bu ve benzeri belgelerde devlet dışı aktörlerin nasıl faaliyet gösterebilecekleri ve nasıl bir hukuksal konuma sahip olduğuna dair

³⁵ Muhittin Ataman, "The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States", *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 2003, Vol. 2, № 1, s. 43.

³⁶ Op.cit., s. 44.

³⁷ М.М. Лебедева, "Актеры Современной Мировой Политики: Тренды Развития", *Вестник МГИМО Университета*, 2013, 1(28), ss. 38-39.

³⁸ Ataman, op.cit., s. 46.

³⁹ Uluslararası Adalet Divanı Statüsü madde 38/1.

herhangi bir bilgi verilmemiştir. Modern dünyada devletler, devlet-dışı aktörler tarafından güçlü bir şekilde etkilenmekte ve çoğu durumda bu aktörlerin etkisiyle değişmektedirler. Aynı zamanda devletler, devlet dışı aktörleri şekillendirmekte önemli rol oynamaktadırlar. Bununla birlikte, yalnızca devletlerin eylemlerine odaklanmak, uluslararası ilişkiler sistemini belirlemektedir. Uluslararası hukukta yasama yetkisinin yalnızca devletin yönetiminde olduğu düşüncesi yanılıcıdır. Devlet dışı aktörlerin, özellikle uluslararası kurumlar aracılığıyla kendi çıkarlarını ilerletmek için yasama sürecine erişim aramaları dikkate alınmalıdır. Bu durumda devlet dışı aktörlerin devletin yasama süreci üzerindeki dolayı siyasi ve ekonomik etkileri ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaş'tan sonra, devlet dışı aktörler daha önemli hale gelmişlerdir. Küreselleşme sürecinin yoğunlaşmasıyla devlet dışı aktörler, daha geniş faaliyet imkanları elde ederek ulus devletleri uluslararası arenanın dışına itmekteler. Bu bağlamda devlet dışı aktörlerin küresel yönetişimde, uluslararası politikada ve ulusötesi politik faaliyette rolü artmaktadır⁴⁰.

Bazen devlet dışı aktörler, belirli konularda devletlerle birlikte çalışmaktadırlar. Örneğin insan hakları mücadelesinde birçok devlet dışı aktörlerin devletleri destekledikleri bilinmektedir. Bazen devlet dışı aktörler devletin egemenliğine tehlike oluşturmaktadır. Suç ve terör örgütleri devletlerin normal işleyişine sorun oluşturmaktadır⁴¹. Bu bağlamda devlet dışı aktörlerin ne kadar geniş yelpazesinin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Devlet dışı aktörlerin çıkarları, yapısı ve etkisi büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin, devlet dışı aktörler arasında şirketler, medya kuruluşları, iş adamları, kurtuluş hareketleri, lobi grupları, dini gruplar, yardım kuruluşları ve paramiliter güçler gibi bir çok yapı yer almaktadır. Devlet dışı aktörlerin kuruluş amaçları, yapısal farklılıkları vb. birçok etken onların faaliyetlerini, uluslararası ilişkiler sistemindeki konumunu belirlemekte ve onları birbirinden tamamen ayırmaktadır⁴². Devlet dışı aktörlerin Neoliberal sistemde

⁴⁰ D. Josselin, W. Wallace, *Non-State Actors in World Politics*, N.Y.: Palgrave, 2001, s. 7.

⁴¹ R.O. Keohane, J.S. Nye, "Transnational Relations and World Politics: An Introduction", *International Organization*, 1971, Vol. 25, № 3, s. 334.

⁴² Лебедева, op.cit., s. 39.

yerinin anlaşılması ve uluslararası ilişkilere etkilerinin değerlendirilmesi açısından devlet dışı aktörlerin türlerinin incelenmesi gerekmektedir.

1.3.2.1. Devlet Dışı Aktörlerin Türleri ve Neoliberal Sisteme Etkileri

21. yüzyılın başında, uluslararası ilişkiler sistemi, BM Şartı'nın kabul edildiği 1945'e kıyasla önemli ölçüde değişmiştir. Her şeyden önce onun kapsamı, içeriği, iç hukuk üzerindeki etkisi, hitap ettiği çevresi, yeni uluslararası hukuk normlarının oluşturulma biçimleri, uluslararası ilişkilerin dayandığı değer tutumları değişmiştir. Tüm bu karmaşık süreçler içinde devlet dışı aktörler çeşitlenerek ön plana çıkmaktadır.

Neoliberal sistemdeki konumları açısından devlet dışı aktörler hiçbir zaman homojen bir grubu temsil etmemişlerdir⁴³. Yani devlet dışı aktörlerin bir grupun içinde sınıflandırılması mümkün değildir. Bugün devlet dışı aktörler arasında alt ulusal yapılar, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, çok uluslu şirketler, medya kurumları, dini gruplar, karteller, akademik çevreler, tüketici gruplar, yargıç dernekleri, avukat birlikleri, spor dernekleri, suç örgütleri ve terörist gruplarına kadar farklı bir çok kurum ve örgütler yer almaktadır.

Bazı araştırmacılar devlet dışı aktörleri genel bir şekilde sivil toplum örgütleri, ulusötesi şirketler, dini kuruluşlar, terör örgütleri şeklinde sınıflandırmaktadırlar⁴⁴. Devlet dışı aktörler derin bir şekilde incelendiği zaman, bu terimin çok fazla kurum, örgüt, kuruluş ve kişiyi kapsadığını görmekteyiz. Devlet dışı aktörlerin bazı yaygın ve etkili türleri aşağıdaki gibi belirlenebilir⁴⁵:

1. Çok uluslu şirketler, devlet dışı aktörlerin en yaygın etkili şekillerindedir. Çok uluslu şirketler yabancı ülkelerde sermaye varlıkları olan ve küresel ekonominin herhangi bir sektörü üzerinde uluslararası ölçekte güçlü bir etkiye sahip büyük şirketlerdir⁴⁶. Bunlar

⁴³ Н.А. Якубовская, “Негосударственные Акторы Как Участники Международного Правотворческого Процесса”, *Альманах Міжнародного Права*, 2010, № 2, s. 85.

⁴⁴ Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, “Uluslararası Örgütler”, *İstanbul, Murat Yayınları*, 2019, ss. 4-6.

⁴⁵ Якубовская, *op.cit.*, s. 84.

⁴⁶ А. Камас, М. Туран, “Күреселешме Сүрецинде Çok Uluslu Şirketlerin Ekonomik Аçıдан Деğerlendirilmesi”, *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 2018, 3(2), ss. 82-85.

arasında The Procter & Gamble Company, Adidas, Huawei, Renault, Samsung, Nestle, The Coca-Cola Company, McDonald's, General Motors ve Toyota gibi uluslararası faaliyet gösteren çok büyük işletmeler bulunmaktadır.

2. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları kâr amacı gütmeyen kuruluşlardır. Sivil Toplum Kuruluşları genellikle insani yardım, eğitim, ekolojik, sağlık hizmetleri, kamu politikası, sosyal, insan hakları, çevre ve diğer alanlarda faaliyet göstermektedirler⁴⁷. Greenpeace, Kızıllaç ve Kızılay, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü en etkili sivil toplum kuruluşlarından bazılarıdır. Uluslararası sivil toplum kuruluşlarının misyonlarında yer alan iyi niyet elçileri veya insani yardım çalışanları da etkin faaliyetleri sonucunda bazen devlet dışı aktörler olarak değerlendirilebilmektedirler.

3. Genellikle büyük şirketlerden oluşan uluslararası medya ajansları, küresel çapta sosyal ve politik durum hakkında bilgi vermekte ve bu nedenle devlet dışı aktörler olarak oldukça etkili olabilmektedirler⁴⁸. Bu tür kurumlara örnek olarak, BBC, AFP, Xinhua, EFE, Reuters, RIA Novosti gibi büyük medya ajansları gösterilebilir.

4. Büyük sermayedarlar, büyük servete hükmeden ve genellikle ulusal ve uluslararası meseleleri etkileyen kişilerdir⁴⁹. Warren Buffett, Elon Musk, Bill Gates gibi kişiler büyük sermaye yatırımlarıyla uluslararası sistemi köklü şekilde etkilemektedirler. Bu kişiler devlet dışı aktörler olmalarına rağmen çoğu zaman faaliyetlerinde devletle yakın işbirliği içinde hareket etmektedirler.

5. Dini gruplar, genellikle uluslararası düzeyde toplumsal siyasi işlerle meşgul olan devlet dışı aktörlerdir. Dini gruplar, sosyal grup çeşitlemelerinden biri olarak

⁴⁷ Süleyman Gök, "Kent Konseylerinin Sivilliginin Değerlendirilmesi", 2015, <https://suleymangok.wordpress.com/2015/04/06/kent-konseylelerinin-sivilliginin-degerlendirilm/>, (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

⁴⁸ M.B. Coşkun, T. Yolcu, "Devlet-dışı Aktörlerin Türkiye'de Kamu Politikası Sürecine Etkisi Üzerine Bir İnceleme: Küresel ve Ulusal Medya ve Finans Kurumları Örneği", *Küresel Siyasette Yeni Yönelimler*, ed. Ahmet Karadağ vd., İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2017, s. 180.

⁴⁹ С.Н. Пшизова, "Бизнес Как Субъект Государственной Политики", *Управленческое Консультирование*, 2009, № 4, s. 155.

değerlendirilmektedir⁵⁰. Tarikatlar, cemaatler modern dünyada henüz etkinliklerini korumaktadırlar. Quakers veya Taliban uluslararası ilişkiler sistemini güçlü şekilde etkileyen aktörlerdir. Onlar arasındaki en önemli fark Quakers'ın Hristiyan pasifiz ve barış kilisesi olması, diğerinin şiddet yanlısı bir örgüt olmasıdır. Bu fark devlet dışı aktörlerin nasıl farklı yönlerde gelişebileceğinin önemli göstergesidir.

6. Ulusötesi diaspora toplulukları, genellikle çıktıkları ülkelere ve onları benimseyen ülkelere sosyal ve politik değişim getirmeyi amaçlayan etnik veya ulusal topluluklardır. İsrail diasporası ve Ermeni diasporası en etkin ve eski diaspora topluluklarındandır⁵¹.

7. Şiddet içeren devlet dışı aktörler modern zamanda toplumsal düzene en büyük tehlike oluşturan devlet dışı aktörlerdendir⁵². Terör grupları, uyuşturucu kartelleri gibi suç örgütleri, silahlı gruplar devletleri uluslararası arenada birlikte mücadele etmeye teşvik etmektedirler.

Halk hareketleri ve onların liderleri, devletler tarafından tanınmayan örgütler, tüzel kişiliği olmayan örgütler, gizli dernekler ve hatta dördüncü dünya toplumları, devletsiz uluslar da devlet dışı aktörler olarak tanımlanmaktadır.

Neoliberalizmde uluslararası sistemde var olan devlet dışı aktörlerin yapay şekilde rolü abartılmaktadır. Aynı zamanda dominant güçlerin devlet dışı aktörler üzerindeki doğrudan ve dolaylı kontrolünün olmadığı iddia edilmektedir. Devlet dışı aktörlerin küresel sistemi güçlü şekilde etkilediği doğrudur. Fakat bu aktörler hala güçlü bir şekilde birçok sosyal, ekonomik ve siyasal bağlarla devlete bağlı durumda olmaktadır.

1.3.3. Neoliberalizm ve Güvenlik Sorunları

Son yıllarda, güvenlik sorunları Neoliberaller ve Neorealistler arasındaki çekişme konusu haline gelmiştir. Tartışmanın bu aşaması, ele alınan paradigmanın yaşadığı

⁵⁰ A. Kinsün, "Dini Gruplar Sosyolojisi", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt. 4, Sayı. 8, s. 220.

⁵¹ Utku Yapıcı, "Yahudi Diasporası Diaspora Çalışmalarında Bir İdeal Tip Olarak Kalmalı Mı?", *Alternatif Politika*, 2016, Cilt. 8, Sayı. 2, s. 328.

⁵² U. Kedikli, "Devlet Dışı Aktörler ve Terörizm: Devletin Sorumluluğu Hukukunun ve Özen Gösterme Kuralının Uygulanması", *Alternatif Politika*, 2010, Cilt. 2, Sayı. 1, s. 89.

değişimler hakkında bir fikir vermektedir. Bugünün liberal-idealist paradigmasında hâkim olan kavram ve teoriler, birçok bakımdan sadece W. Wilson ve destekçilerinin görüşlerinden değil, aynı zamanda 1990'ların ilk yarısının Neoliberal görüşlerinden de farklıdır⁵³.

Değişiklikler, öncelikle uluslararası siyasetin ana konuları olan ekonomik gelişme ve güvenlik sorunlarını etkilemiştir. Klasik realizmin ortaya koyduğu ve savunduğu sorunlar ön plana çıkmaktadır. Uluslararası ilişkilerin özü olarak anarşi, ana katılımcısı olarak devlet, bilimsel teori ve politik pratiğin temel görevi olarak güvenliğin sağlanması sorunları bunlardan bazılarıdır. Bu bağlamda anarşinin kurumsal ve yasal olarak üstesinden gelinmesi, devlete ek olarak uluslararası ilişkilerde yeni aktörlerin ortaya çıkışı, çıkarların, ihtiyaçların ve ideallerin evrensel niteliğine dayanan ekonomik, kültürel konularda işbirliğine dayanarak güvenliğin sağlanması gerekliliği gibi liberal konuların önceliği arka plana itilmiştir⁵⁴.

Uluslararası anarşinin ve “kendi kendine yardım”ın kaçınılmaz sonucunun, evrensel nitelikteki küresel tehditler karşısında kapsamlı bir kolektif güvenlik sistemi oluşturarak değil, demokratik devletlerin çabalarını birleştirerek aşılması önerilmektedir⁵⁵. Bu nedenle devlet, içeriği rol ve yeteneklerine doğru kaymakta olan tartışmanın merkezinde yer almaktadır. Neoliberaler için demokratik olmayan devletler küresel barış için ana tehdidi temsil ediyorlardır.

Bu nedenler başka bir anlaşmazlık noktası ortaya çıkmaktadır. Neorealistler güvenlik araçları konusundaki geleneksel pozisyona bağlı kalmaktadırlar. Çok kutuplu bir dünyadaki güç dengesi barış içinde bir arada yaşama, uluslararası düzen ve güvenliğin temelini oluşturmaktadır. Neoliberaler, Neorealistlerin aksine güvenliğin ancak demokratik devletlerin birleşmesiyle sağlanabileceğine ve evrensel barışı sağlamak için demokrasinin ideal, değer ve bir tür siyasi rejim olarak tamamen yayılması gerektiğine inanmaktadırlar⁵⁶.

⁵³ Слинько, Сальников, *op.cit.*, s. 22.

⁵⁴ *Op.cit.*, s. 22.

⁵⁵ Цыганков, *op.cit.*, s. 138.

⁵⁶ *Op.cit.*, s. 139.

1.4. Neoliberalizm ve İşbirliği Olanakları

Neoliberaller, uluslararası işbirliğinin tercihten ziyade, istikrar ve kabul edilebilir bir dünya düzeni sağlamak için gerekli olduğuna inanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler bir “pozitif toplamlı oyun” (her katılımcının bir galibiyet elde ettiği) olarak gerçekleştirilebilir. Uluslararası işbirliğinin yoğunlaştırılması bir bağımlılıklar zinciri yaratabilir: mevcut uluslararası siyasi durumun sağlamlaştırılması, devletler tarafından eylemlerin öngörülebilirliği, dünya toplumunun güvenliği, karşılıklı yarar sağlayan işbirliğinin genişletilmesi, ekonomik büyüme ve refah bu noktada ön plana çıkmaktadır.

Hem Neorealistler ve hem de Neoliberaller uluslararası işbirliğinin mümkün olduğu konusunda hemfikir olsalar da, özgürlüğü ve olasılığı konularında farklı tavırlar içerisindedirler. Grieco’ya göre, Neorealistler uluslararası işbirliğini “başarması zor, sürdürmesi daha da zor ve büyük ölçüde devletin gücüne bağlı” bir şey olarak görmektedir. Ancak Neoliberaller için bu geçerli değildir⁵⁷.

Neoliberaller, uluslararası işbirliğinin bir sonucu olarak mutlak faydaları vurgular ve Neorealistler görece faydaları tercih etmektedirler. Önde gelen Neorealistlerden olan Kennet Waltz’ın görüşü bu noktada önemli bir referans noktası olabilir: “Karşılıklı fayda için işbirliği olasılığıyla karşı karşıya kalan tehdit altındaki devletler, yararın nasıl dağıtılacağını sormalıdır. Hepsinin fayda sağlayıp sağlamayacağı sorusuyla değil, kimin daha fazlasını alacağı sorusuyla ilgilenmeleri gerekir. Beklenen faydalar ikiye bir oranında bölünürse, bir devlet orantısız faydasını başka bir devlete zarar veren veya yok eden politikalar uygulamak için kullanabilir. Taraflardan her biri diğerinin faydalardan nasıl yararlanacağı konusunda endişeli olduğu sürece, her iki taraf için önemli mutlak faydalar olasılığı bile, işbirlikleri hakkında sonuca varmak için bir neden değildir.⁵⁸”

Stein, çakışan çıkarlara sahip aktörlerin mutlak çıkarlarını maksimize etmeye çalıştıkları liberal bir kişisel çıkar görüşünü anlatmaktadır⁵⁹. Göreceli faydaları en üst

⁵⁷ Д.А. Болдуин, “Неолиберализм, Неореализм и Мировая Политика”, *Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические Науки*, 2012, № 2, s. 35.

⁵⁸ Op.cit., s. 36.

⁵⁹ Op.cit., s. 36.

düzeğe çıkarmaya çalışan aktörler, ona göre çakışan çıkarlara sahip değildir. Lipson, ekonomik ilişkilerde güvenlik konularında olduğu kadar göreceli faydaların dikkate alınmasının önemli olduğuna inanmaktadır. Grieco, Neoliberal kurumsalcılığın uluslararası işbirliğinden kaynaklanan gerçek ve potansiyel mutlak faydalara çok fazla vurgu yaptığını ve göreceli faydaların önemini ihmal ettiğini savunmaktadır. Bu konuda “Herhangi bir ilişkideki devletlerin temel amacı, başkalarının kendi politika seçeneklerinde avantaj elde etmesini önlemektir.” diye belirtmiştir. Sneedal, göreceli kazanımın devletlerin yalnızca aralarındaki iki kutuplu ilişkiler durumunda işbirliği yapmasını engellediği şeklindeki Neorealist iddiayı çürütür. Göreceli ve mutlak faydalar arasındaki farkların göründükleri kadar derin olmadığını öne sürmektedir. Göreceli fayda, uzun vadeli ve kısa vadeli mutlak faydaların karşılıklı etkisi olarak ifade edilebilir. Powel, göreceli faydaların ancak askeri gücün etkinliğinin yüksek olduğu durumlarda işbirliğini engelleyeceğinden dolayı tündengelimli modelleri kullanmaktadır⁶⁰.

Keohane, Neoliberal Kurumsalcıların dünya siyasetinde göreceli kazanımın önemini belirli nedenlerle hafife aldıklarını kabul etmektedir. Keohane’ye göre bu nedenleri belirlemek önemlidir. Devletin göreceli faydalar araması durumunda bunun zor olabileceğini ve sadece devletin davranışının mutlak fayda sağlama eğiliminde olduğu durumda olabileceğini belirtmektedir⁶¹.

1.5. Neoliberalizm Açısından Uluslararası Örgütler

Neoliberalizm, uluslararası politikada uluslararası örgütlerin önemini vurgulamaktadır. Neoliberalizm, uluslararası ilişkilerde devletlerin diğer devletlere göreceli kazançlardan ziyade mutlak kazançla ilgilenmesi gereken fikirleri veya hareketi ifade etmektedir. Neoliberalizm uluslararası kurum ve kuruluşların uluslararası siyasi sistem veya siyasetteki merkezi rolüne odaklanmaktadır. Uluslararası siyasi ve ekonomik sistem oldukça yapılandırılmış ve kurumsallaşmıştır ve uluslararası örgütler, zenginlik ve gücün

⁶⁰ Болдуин, op.cit., s. 36.

⁶¹ Op.cit., s. 37.

uluslararası dağılımında çok hayati bir rol oynamaktadır. Neoliberalizm, uluslararası örgütleri ve uluslararası işbirliği kalıplarını incelemek için bir yaklaşımdır⁶².

Neoliberal akademisyenler iki yerleşik teorik geleneğe tepki vermişlerdir. Neo - yeni bir tür liberalizmden veya Neorealizm ve uluslararasılıkta bahsetmek anlamına gelmektedir. Neorealist Waltz, “uluslararası işbirliği modellerini yönlendiren baskın açıklayıcı faktör olarak iktidarın uluslararası dağılımının” olduğunu savunurken, Keohane ve Nye “devletlerin uluslararası düzeyde tek önemli aktörler olduğu” şeklindeki Neorealist varsayımı reddederek “hükümet dışı aktörlerin uluslararası siyasi davranış üzerinde de etkisi olduğunu” savunmuşlardır. Uluslararası işbirliği seviyeleri, Neorealist teorinin açıklayabileceğinden çok daha yüksektir. Devletler, uluslararası ilişkilerde baskın aktörler olarak bilinmektedir⁶³.

Uluslararası düzeyde, Neoliberalizm Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve DTÖ gibi güçlü finans kurumlar tarafından etkisini hissettirmiştir. Neoliberaler mal ve hizmetlerde serbest ticaret, sermayenin serbest dolaşımı ve yatırım özgürlüğü olmak üzere üç noktaya odaklanmaktadır. Bu nedenle, Neoliberal küreselleşme, ulus devletler arasındaki değişimlere vurgu yapıldığı anlamına gelmektedir. Neoliberalistler, güçlerini kullanarak dünyadaki pek çok ülkeyi bu yapıya uymaya ikna etmek için pazarın kurallarını teşvik etmeyi, kamu maliyetini düşürmeyi, idari denetimi azaltmayı ve bu insanları kovsa bile bireysellik ilkesini benimsemeyi kabul etmesine çalışmaktadırlar.

Uluslararası örgütler, başkalarının şartlarına uyduğuna dair güvence sağlayarak izleme işlevlerini yerine getirebilirler. Uluslararası örgütler, koordinasyon sorunlarını çözmek ve diğer hükümetlerin karşılaştığı tercihler ve kısıtlamalar hakkında bilgi edinmek için müzakere araçlarıdır. Gerçek uygulama yetkileri üye devletlerde kalsa da uluslararası örgütler, yaptırım ve anlaşmazlık çözümlerine yönelik yapılar oluşturmaktadır. Krasner, “Uluslararası örgütlerin uluslararası işbirliği için değerli bir temel haline geldiğini, bir dizi

⁶² Yahaya Garba Saleh, Ali Usman Danwanzam, Amon Rimamtanung Stephen, “Neoliberalism and International Organizations”, *SCHOLEDGE International Journal of Multidisciplinary & Allied Studies*, 2019, Vol. 6, № 11, s. 113.

⁶³ Op.cit., s. 114.

kural, norm, ilke ve karar alma prosedürleri veya süreçleri tanımladığını” gözlemlemiştir⁶⁴. Böylelikle, uluslararası örgütler çatışmaları önleyerek, işbirliğinin daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Neoliberal uluslararası ilişkiler teorisi 1990’larda derinleşmiş ve zenginleşmiş, üç veya daha fazla devlet arasında işbirliği anlamına gelen çok taraflılık kavramıyla özdeşleşmiştir. Uluslararası örgütler toplu eylem sorunlarını pratikte çözmek için tasarlanmıştır. Bu Neoliberal çerçevenin uygulanması, kurumsallaşmış ortamlarda iktidara karşı kuralların göreceli etkisine ve uluslararası örgütlerin ajanlar olarak rolüne dikkat çekmiştir⁶⁵.

Uluslararası kuruluşlar, pazarlık, izleme ve uygulama aşamalarında sorunları veya ikilemleri ele almaktadırlar. Neoliberalizme göre, bu yeni yaratılan unsurların bir sonucu olarak, devletler artık askeri, siyasi, sosyal ve diğer alanlardan daha çok ekonomik açıdan bağımlıdırlar. Sonuç olarak, ekonomik olarak birbirine bağımlı devletlerin birbirlerine baskı yapması veya etkilemesi daha kolaydır. Örneğin, herhangi bir devlet diğerine karşı savaş başlatmak istediğinde, bir savaş yerine uluslararası ekonomik örgütler aracılığıyla ekonomik baskı uygulayabilir. Bu, daha uygun ve daha etkili bir yöntemdir.

Şanghay İşbirliği Örgütü ve BRICS örgütleri de ekonomik işbirliğinin göstergesi olan önemli örneklerdendir. Bu örgütler sebebiyle devletler, dış politikalarında uluslararası örgütlerin paralelinde politikalar uygulamakta ve dış politikalarını bu örgütlerin oluşturduğu çerçeveye uygun şekilde dönüştürmektedirler. Uluslararası örgütler uluslararası politikada devletlerden sonra en etkili aktörler arasındadır.

Neoliberaller veya Liberal Kurumsalcılar, uluslararası örgütlerin işbirliği ve istikrarı artırmadaki önemini savunmaktadırlar. Neorealistlerin aksine, Neoliberaller “devletlerin rakiplerinden bağımsız olarak “mutlak kazanımlarını”, kendi refahlarının değerlendirmesini en üst düzeye çıkarmakla ilgilendiklerini iddia ediyorlardır (bana en çok ne

⁶⁴ Saleh, Danwanzam, Stephen, op.cit., s. 115.

⁶⁵ Op.cit., s. 116.

kazandıracak?).⁶⁶ Bu, devletler arasında işbirliğini teşvik etmek ve karşılıklı menfaati korumak için hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda Boehmer ve arkadaşları, devletlerin mutlak kazanç elde etmeye daha fazla odaklandığı bir durumda, işbirliği ve kolektif güvenliğin daha uygun olduğunu savunmaktadır⁶⁷. Başka bir deyişle, Neoliberaller kolektif güvenliğe inanıyor ve devletlerin kendilerini uluslararası örgütler aracılığıyla ortak çıkarların korunmasına adayabileceklerini iddia ediyorlardır⁶⁸.

Liberal kurumsalcılar, anarşik sistemi, askeri gücün önemini ve devletlerin çıkarlarının üstünlüğünü tanımakla birlikte, örgütlerin devletler arasındaki güvenlik rekabeti riskini ele almaya, barış ve istikrarı teşvik etmeye yardımcı olabilecek bir işbirliği çerçevesi olduğunu savunmaktadırlar. Ayrıca, kuruluşların devletleri güvenlik alanlarındaki bilgilerle besledikleri için, anarşiden doğabilecek belirsizlik ve diğer riskleri azaltabileceklerini iddia ediyorlar. Genel olarak, Hobson'un belirttiği gibi, uluslararası örgütler dünyayı barışçıl ve işbirliği içinde yapmak için hayati öneme sahiptirler. Bu nedenle argümanları, uluslararası örgütlerin barış ve istikrarı sağlamada önemli bir rol oynadıklarıdır⁶⁹. Bu iddiayı kanıtlamak için Güney Doğu Asya Ulusları Birliği'nin (ASEAN) Güneydoğu Asya'da istikrarı sağlamadaki rolü, Afrika Birliği Örgütü'nün devletlerarası farklılıkları ele almadaki rolü ve güvenliğin sağlanmasında Avrupa kuruluşlarının olumlu rolü örnektir⁷⁰.

Neoliberallerin uluslararası örgütlerin olumlu rolü hakkındaki varsayımlarını desteklerken, Nathan somut kanıtlar ortaya koymuştur. O, barış ve güvenlik alanındaki bölgesel örgütlerin ilerlemesini göz önünde bulundurarak en önemlisi, önleyici diplomasi, arabuluculuk, savaş sonrası barış inşası, silahların kontrolü ve silahsızlanma yoluyla uluslararası örgütlerin barış sağlayamayacağını iddia etmenin mantıksız olacağını savunmuştur. Diğer şeylerin yanı sıra, AU'nun (Afrika Birliği) Kenya sivil şiddetindeki rolünü ve IGAD'ın (Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi) Sudan'daki arabuluculuk

⁶⁶ Scott Burchill, "Liberalism", *Theories of International Relations*, Macmillan: Palgrave, 2005, s. 65.

⁶⁷ Endalcachew Bayeh, "Theories on the Role of International Organizations in Maintaining Peace and Security", *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 2014, 1(7), s. 347.

⁶⁸ Op.cit., s. 348.

⁶⁹ Op.cit., s. 348.

⁷⁰ Op.cit., s. 348.

çabalarını açıklayarak kanıtını doğrulamaktadır. Özetle, yukarıdaki tartışmadan da anlaşılacağı gibi, Neoliberaler uluslararası kuruluşların uluslararası işbirliğini kolaylaştırması, barış ve güvenliğin korunması için çok önemli olduğuna inanmaktadırlar⁷¹.

Uluslararası süreçleri düzene sokma sorunu giderek önem kazanmaktadır. Bunun nedeni, dünyadaki belirsizliklerin ve istikrarsızlıkların artmasından kaynaklanmaktadır. “Bugün kaos ve uluslararası sistemin geliştirilmesi üzerinde kontrol eksikliği tüm insanlığa büyük bir sorun olarak bilinmektedir.”⁷² Ayrıca, şunu da ifade etmek gerekir ki, tüm bunlar devletlerin uluslararası ilişkilerde hâlâ önemli aktör olduklarını doğrulamaktadır.

Bölgeler dünya politikasında etkili aktörlere dönüştüğü için bölgesel uluslararası ilişkiler özellikle önemlidir. A.G. Eismond tarafından belirtildiği gibi, bölgesel uluslararası ilişkiler, uluslararası ilişkilerin en ilginç “yeni” konularından biridir⁷³. Bu bağlamda, modern uluslararası ilişkiler teorisinin en gelişmiş okuluna ait olan bölgesel uluslararası düzenin düzenlenmesi konusundaki Neoliberal kavramları analiz etmek önemli görünmektedir. Neoliberalere göre, uluslararası düzenin yönetimi “sosyal aktörlerin koordinasyonunu ve işbirliğini kolaylaştıran ve toplu eylemin maliyet ve kazanımlarını belirleyen bir kurallar sistemi oluşturma ve uygulama” sürecidir⁷⁴. Neoliberal paradigmanın savunucuları, liberallerin bölgesel düzeni yönetme olasılıkları ve mekanizmaları hakkındaki fikirlerinde bazı düzenlemeler yapmışlardır.

Birincisi, bölgesel düzeyde de dahil olmak üzere uluslararası düzeni yönetmek için bir araç olarak bir dünya federasyonunun yaratılması düşüncesinden vazgeçmişlerdir. D. Bell’e göre, “en azından önümüzdeki birkaç yüzyıl içinde bir dünya hükümeti kurulmayacak⁷⁵” sözü bu konuyu açıklamaktadır.

İkincisi, Neoliberaler bölgeselleşmenin küreselleşmeye karşı olduğu ideolojik öncüllerinin yaklaşımını revize etmişlerdir. Neoliberal paradigma heterojendir. Seçilen

⁷¹ Bayeh, op.cit., s. 348.

⁷² М.Ю. Панченко, “Неолиберальные Модели Управления Региональным Международным Порядком”, *Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 21. Управление (Государство и Общество)*, 2009, № 3, s. 35.

⁷³ Op.cit., s. 36.

⁷⁴ Op.cit., s. 36.

⁷⁵ Op.cit., s. 37.

araştırma konusu ile ilgili olarak, en etkili üç eğilim kendi çerçevesi içinde ayırt edilebilir: Kurumsalcılık, Fonksiyonalizm, Neofonksiyonalizm.

Kurumsalcılar, bölgesel ve küresel düzenin temelini, uluslararası yaşamın uluslararasılaştırılmasında aynı objektif süreç olduğuna inanıyor ve bu da devletlerin dünya sisteminin tüm düzeylerindeki karşılıklı bağımlılığını güçlendiriyor. Aynı zamanda uluslararası düzenin yönetilmesi için bir sistemin kurulması sürecinde ekonomik faktörler kilit unsur olarak görülmektedir.

Daha fazla kâr elde etme, dünya pazarındaki rekabet gücünü artırma arzusu, devletleri, bölgedeki komşularıyla birleşmeye, belli bir şekilde ortak bir ekonomik ve siyasi alanda örgütlemeye, üzerinde “oyun kuralları” tesis etmeye vb. zorlamaktadır⁷⁶. Kurumsalcı taraftarlar, bölgesel düzeni yönetmenin kaynakları ve mekanizmalarını rasyonel bir perspektiften analiz etmektedirler.

Neoliberallere göre, bölgeselleşmenin derinleşmesi ve birbirine bağımlılığın kaçınılmaz olması onları ortak hedeflere ulaşmada işbirliğinin etkinliğini önemli ölçüde artıran ortak kurumlar oluşturmaya yönlendirmektedir. Bu hedefler refahın artırılması, ekonomik büyüme ve güvenliğin güçlendirilmesidir. Bölgesel kurumlar, işlemlerin fiyatının düşmesi, iletişimi hızlandırması, karşılıklı farkındalığı artırması, tehditleri değerlendirme süresini azaltması ve “güvenlik ikilemini” ortadan kaldırması (savunma yeteneğinin güçlendirilmesi devletlerin güvenliğini azaltan bir silahlanma yarışına neden oluyor)⁷⁷ açısından önemlidir. Yani bölgesel kurumlar bölgesel süreçlerin yönetimini yepyeni bir seviyeye taşımaktadır.

Kurumlar Neoliberalizm alanının temsilcileri tarafından bölgesel düzenin ana aracı olarak görülmektedir. En yüksek düzeyde düzen olgunluğu ile karakterize edilen Avrupa bölgeselcilik teorisyenleri, uluslararası kurumların uluslararası normların, değerlendirmelerin ve anlaşmaların geliştirilmesinde rolüne özel bir önem vermektedirler⁷⁸. Aynı zamanda bazı yazarlar, bölgesel düzeyde kurumsallaşma sürecinin daha hızlı olduğu

⁷⁶ Панченко, op.cit., s. 37.

⁷⁷ Op.cit., s. 37.

⁷⁸ Op.cit., s. 37.

ve yönetiminin etkinliğinin küresel düzeyden daha yüksek olduğu sonucuna varmışlardır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi, bölgedeki komşular genellikle çakışan çıkarlara ve ortak tarihi kaderlere sahiptir, bu da konumlarını koordine etmeyi kolaylaştırmaktadır. İkincisi, bölgesel sorunların bulunması ve uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinin yapıldığı alanın nispeten daha küçük ölçeği, bölgesel örgütlerin düzeni korumadaki faaliyetlerinin etkinliğini arttırmaktadır⁷⁹.

Çoğu kurumsalcı genellikle dünyanın çeşitli bölgelerinde düzen merkezlerinin ortaya çıkışını olumlu bir şekilde değerlendirmektedir. Bunun uluslararası toplumda düzenin sürdürülmesinde bir bütün olarak olumlu bir etkisi olacağına inanıyorlar. Dünyanın belirli bölgelerindeki durumun istikrara kavuşturulması küresel düzeyde çok taraflı işbirliğinin genişlemesine yol açmaktadır⁸⁰.

Dahası, kurumsalcılığın bazı taraftarları, bölgesel kurumların küresel süreçlerde örgütlü bir başlangıç yapabilen dünya düzenine dönüştüğüne ve bu roldeki devletleri büyük ölçüde değiştirdiğine inanmaktadırlar. Bölgelerin yeni rolü göz önüne alındığında, ortaya çıkan dünya düzenini “bölgeselleşmiş” olarak adlandırmışlardır⁸¹.

Bölgeselleşme ve küreselleşme arasındaki bazı çelişkilerin tanınmasına rağmen, kurumsalcılar bir bütün olarak bölgesel ve küresel düzen arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde iyimserlik göstermektedir. Taraftarları birincisinin “yapı taşı”, ikincisinin “tuğlası” olduğuna ikna olmuş durumdadırlar. Ayrıca, her birinin kurumları “bölgeler arası küreselleşme” çerçevesinde özel ve tamamlayıcı işlevler yerine getirmektedir⁸². Bölgesel kurumlar yerel sorunları çözmeye odaklanmıştır. Çünkü bunun için daha fazla meşruiyet ve yetkinliğe sahipler, küresel olanlar uygun dış koşullar yaratabilir ve onlara uygun kaynakları sağlayabilmektedirler⁸³.

Böylece, kurumsalcılar bölgesel ve küresel yönetim mekanizmalarının karşılıklı etkisini ve yapıcı etkileşimlerinin olasılığını kabul etmektedirler. Bununla birlikte, bölgesel

⁷⁹ Панченко, op.cit., s. 37.

⁸⁰ Op.cit., s. 37.

⁸¹ Op.cit., s. 38.

⁸² Op.cit., s. 38.

⁸³ Op.cit., s. 38.

süreçler yeni küresel ilişkilerin oluşması için (çok önemli de olsa) bir araç olarak kabul edildiğinden, yine de ikincisine bir miktar tercih vermektedirler.

Kurumsalcılık, bölgesel uluslararası düzenin yönetim sisteminin oluşumunda rasyonel faktörlerin rolünü, öncelikle uluslararası işbirliği için bir neden olarak ekonomik kazancın rolünü abartmakla suçlanabilir. Uygulama, uluslararası düzeni destekleyen devletlerin yalnızca ticari hedefler tarafından değil, aynı zamanda değer unsurları tarafından yönlendirildiğini ve böylece belirli sosyal idealleri somutlaştırdığını göstermektedir⁸⁴.

İşlevselcilik (Fonksiyonalizm), Avrupa entegrasyonunun kendi temelleri üzerine geliştirildiği Batı Avrupa’da, çok etkili bir yaklaşım olmuştur. İşlevselcilik 1900’lerin ilk yarısında ortaya çıkmıştır. Kurucusu D. Mitrani, çalışmalarında uluslararası ilişkilerdeki kaosu üstesinden gelme ihtiyacından yola çıkmıştır. “Dünyadaki karışıklığın üstesinden nasıl gelinir?” sorusu bu noktada önemlidir. D. Mitrani ve takipçileri, uluslararası düzenin oluşumunun, devletlerin işlevsel karşılıklı bağımlılığını artırma amaçlı objektif bir süreç temelinde gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Karşılaştıkları sorunların birçoğunu tek başına çözemeyen devletler, belirli hedeflere ulaşmak için uluslararası organizasyonlar yaratmada işbirliği yapmak zorunda kalmaktadırlar (örneğin, bir ulaşım sistemi kurmak, mineral kaynaklarının ortak gelişimi)⁸⁵.

Bir bütün olarak uluslararası örgütler devletlerden daha işlevsel ve etkili olduğundan, dünya aktörlerinin entegrasyon süreci genişleyecek ve derinleşecektir. Bazı alanlarda etkinliğini kanıtlayan devletler ve kuruluşlar arasındaki işbirliği diğer alanlara da yayılacaktır (“öğrenme etkisi”)⁸⁶.

Yayılan uluslararası örgütler, birbirine bağlı projeler ağı, “işlevsel gerçeklik” dokusunu oluştururlar. Böyle bir ağ, ilgili faaliyetleri koordine etmek ve ihtiyaçları

⁸⁴ Панченко, op.cit., s. 38.

⁸⁵ Op.cit., s. 39.

⁸⁶ Op.cit., s. 39.

karşılama için gerekli olan yardımcı kuruluşların ortaya çıkmasıyla ifade edilen “iletişim mekanizması”nın eylemi sayesinde kademeli ve organik olarak oluşturulmaktadır⁸⁷.

D. Mitrani, bu şekilde devletlerin kalıcı bir ittifakını sağlamanın daha kolay olduğuna, işlevsel bağımlılığın savaş ve aralarındaki çatışmalarla uyumlu olmadığına inanıyordu⁸⁸. İşlevselciler, hem küresel hem de bölgesel düzeyde uluslararası düzenin bir yönetim sistemini oluşturma sürecine nesnel bir temel getirmektedirler.

Aydınlanma ve uluslararası hukuku düzene sokma aracı olarak kullanan “idealizm”in aksine, D. Mitrani ve takipçileri dünya düzeninin devletlerin çıkarlarını karşıladığına ve tek bir işlevsel görevden hareket ettikçe adım adım doğal olarak oluştuğuna inanmaktadırlar⁸⁹.

İşlevselcilerin uluslararası örgütlerin önce “teknik temelde” yaratılacağına ve ancak daha sonra siyasi sorunlara geçeceğine inandıkları vurgulanmalıdır⁹⁰. Uluslararası ilişkilerin düzene sokulmasına ilişkin uzun bir sürecin sonucu olarak, konuları ulusötesi nitelikte uzmanlaşmış işlevsel organizasyonlar olacak “işlevsel bir federasyon” oluşturulacaktır⁹¹.

İşlevselcilerin uluslararası örgütlerin kademeli olarak devletleri dünya düzenini düzenlemek için ana araç olarak değiştirdikleri varsayımından yola çıktıkları açıktır. Çünkü işlevsel ilişkiler uluslarötesi karakterdedir ve devlet sınırlarını tanımamaktadır. Buna ek olarak, fonksiyonel yapılar devletin en önemli görevlerini yerine getirmeyi, özellikle de vatandaşların refahını iyileştirmeyi, haklarını korumayı, genellikle daha etkili bir şekilde yerine getirmeyi kendileri üstlenmektedirler⁹². Sonuç olarak, bireylerin devlete olan sadakati azalmakta ve uluslararası topluluklara transfer olmaktadır.

Dünya federasyonu bölgesel sınırlar göz ardı edilerek işlevsel bir temelde oluşturulduğundan, işlevselciler uluslararası düzenin özneleri olan bölgelerin önemini

⁸⁷ Панченко, op.cit., s. 39.

⁸⁸ Op.cit., s. 39.

⁸⁹ Op.cit., s. 39.

⁹⁰ Op.cit., s. 39.

⁹¹ Op.cit., s. 40.

⁹² Op.cit., s. 40.

atlamışlardır. Bölgesel süreçlerin dünya sisteminin oluşumu üzerindeki etkisinin küçümsenmesi, küreselin bölgeselden öncelikli olduğuna dair görüş, onu liberal “idealizme” yaklaştırmaktadır⁹³.

İşlevselcilerle kurumsalcılığın birleştiği noktalar bulunmaktadır:

- Uluslararası düzenin temelinde devletlerin istikrarlı ve öngörülebilir ilişkilerle fayda elde etme arzusunun bulunması,
- Uluslararası düzeni yönetmek için araçlar olarak uluslararası kuruluşların rolünün yüksek oranda takdir edilmesi,
- İşlevsel bir bağımlılık temeline dayanarak, uluslararası ve buna bağlı olarak bölgesel düzenin düzenleyici bir sisteminin oluşturulması yönündeki beklentilerin analizinde iyimserlik iki görüşde de bulunmaktadır.

Neofonksiyonalizm diğer görüşlerde bulunan eksikleri gidermeyi amaçlayan düşünce olarak 1950’lerin ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. Neofonksiyonalizm görüşü E. Haas, L. Lindberg, S. Scheingold, P. Schmitter gibi araştırmacılar tarafından temsil edilmektedir⁹⁴.

Neofonksiyonalizmin uluslararası düzen teorisine katkısı şu şekilde belirtilmiştir:

- Uluslararası düzen yönetim sisteminin, oluşum mekanizmalarının ve itici güçlerin somutlaştırılması ve iyileştirilmesi. Özellikle, “yayılma” etkisini iyice araştırmışlardır. İşlevsel organizasyonların faaliyetleri sürecinde, görevlerin bir alandan diğerine dağılımının ve başarılı işbirliği deneyiminin gerçekleşmesi önemlidir. L. Lindberg, “yayılma etkisi”nin ilk hedefe ancak daha fazla eylem yoluyla ulaşabileceğine ve bunun da bir sonraki eyleme ihtiyaç yaratabileceğine inanmaktadır⁹⁵. P. Schmitter’e göre, “yayılma”, entegrasyon planının katılımcılarının, çeşitli amaçlarla yönlendirilen, ancak elde edilen sonuçlardan eşit derecede memnun olmayan, memnuniyetsizlik sorunudur. Başka bir

⁹³ Панченко, op.cit., s. 40.

⁹⁴ Op.cit., s. 41.

⁹⁵ Op.cit., s. 41.

işbirliğine başvurarak, ilgili bir sektör ya orijinal sektördeki yükümlülüklerini yoğunlaştırarak ya da her ikisi ile çözmeye çalışırlar⁹⁶. Her durumda, yayılma mekanizması, genişleme eğilimi gösteren bölgesel ve dünya düzenini düzenlemek için sağlam bir fonksiyonel temel oluşturulmasını sağlar. Yayılma mekanizmasının yardımıyla devletlerin işbirliği “kendi kendini idame ettirir”.

- Düzenin oluşturulması ve sürdürülmesinde siyasi faktörlerin rolünün incelenmesi. Yukarıda belirttiğimiz gibi, işlevselciler politik işbirliğinin pasif olarak ekonomik işbirliğini takip ettiğine ve yalnızca uluslararası düzenin oluşumunun son aşamasında ortaya çıktığına inanmaktadırlar. Aslında, konuların işbirliğini tamamen teknik sorunlara indiriyorlar. Aksine, neofonksiyonalizm uluslararası ilişkileri düzenleme sürecinde devletlerin siyasi etkileşimlerine büyük önem vermektedir. Ekonomik entegrasyonun ilk aşamasında zaten bu sürecin hızını ve derinliğini aktif olarak etkiler. Uluslararası kurumlar, öngörülebilirlik, istikrar ve belirli norm ve kurallara bağlılık temelinde dünya siyasetinin konuları arasındaki yeni ilişkilerin geri döndürülemezliğinin bir garantisi olarak hizmet etmektedirler⁹⁷.

- Bölgesel düzenin dünya sistemindeki yerinin belirlenmesi. Neofonksiyonistler, bölgesel uluslararası düzenin düzenleyici sisteminin oluşum aşamalarını ve mekanizmalarını, bu süreçte “yayılma etkisinin” rolünü analiz etmiş, bölgedeki düzenin olgunluk açısından heterojen olduğunu keşfetmişlerdir. Bazı bölgeler arasındaki ilişkiler diğerlerinden daha akıcıdır. İşlevselsizliğin takipçileri bölgelerdeki siyasi faaliyetlerin büyümesinden korkmazlar, bölgeselleşmenin dünya düzeninin parçalanmasına yol açtığına inanmazlar. Bu bağlamda, küresel düzeyde düzenin kurulmasının bölgeler içinde istikrarlı ve öngörülebilir uluslararası ilişkilerin oluşması yoluyla gerçekleşeceğine inanarak, kurumsalcıların iyimserliğini paylaşmaktadırlar⁹⁸.

Uluslararası bölgesel düzeni yönetme sürecinin en önemli temeli işlevsel bağımsızlıkların ve seleflerinin işlevsel karşılıklı bağımlılık rolü hakkındaki sonuçlarıdır.

⁹⁶ Панченко, op.cit., s. 42.

⁹⁷ Op.cit., s. 42.

⁹⁸ Op.cit., s. 42.

Ancak, her ikisi de dūşūnsel, yasal, askeri-politik ve uluslararası dūzeni saęlama ve sūrdürmenin dięer yollarını açıkça hafife aldığını fark edemez. Başka bir deyişle, işlevselci ve neo-işlevselci yaklaşım, küresel ve bölgesel uluslararası ilişkileri düzene sokma problemlerini göz önünde bulundurma ölçęine sahip deęildir⁹⁹.

⁹⁹ Панченко, *op.cit.*, s. 43.

İKİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL NEOLİBERAL İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTLERİ: ŞANGHAY VE BRICS

2.1. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Tarihi ve Doğası

15 Haziran 2001'de kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), kalıcı bir hükümetlerarası bölgesel organizasyondur. Sekiz üye devleti vardır: Hindistan, Kazakistan, Kırgızistan, Çin, Pakistan, Rusya, Tacikistan ve Özbekistan. ŞİÖ üyesi ülkelerin toplam alanı Avrasya topraklarının %60'ını oluşturmakta olup, dünya nüfusunun 3 milyar 40 milyonu burada yaşamaktadır. Resmi çalışma dilleri Rusça ve Çince'dir. Organizasyonun merkezi Pekin'dedir¹⁰⁰.

Üye devletlere ek olarak, ŞİÖ dört gözlemci ülke (Afganistan, Beyaz Rusya, İran ve Moğolistan), gözlemci üyelik için üç aday ülke (Bangladeş, Mısır, Suriye) ve diyalog ortağı altı ülkeden (Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya, Nepal, Türkiye ve Sri Lanka) oluşmaktadır¹⁰¹.

ŞİÖ'de tam üyelik süreci: - Diyalog Ortağı -> Gözlemci -> Tam Üye¹⁰²

Diyalog Ortağı: ŞİÖ ya da benzeri organizasyonların ortak kararlaştırılmış alanlarında danışma ilişkisine sahip olan ve ŞİÖ Konferansı'na aktif olarak katılabilen herhangi bir ülke ya da kuruluştur. Diyalog Ortağı durumu ayrıca ikiye ayrılabilir:

- Sektörel diyalog ortağı: fikri mülkiyet hakları, çifte vergilendirme sorunları, ticaret hurma yağı vb. gibi sadece birkaç alanda söz sahibi olan ortak ülke veya kuruluştur.

¹⁰⁰ II Сочинский Форум Евразийской Интеграции, “Шанхайская Организация Сотрудничества”, 2018, <http://civilshos.ru/shos>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

¹⁰¹ Чжоу Цзюнь, “Шанхайская Организация Сотрудничества: История Создания”, *Научно-Технические Ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и Общественные Науки*, 2015, 3(227), s. 67.

¹⁰² Prateek Giri, “What is Meant by the Observer and Dialogue Partner Status in General as well as in Context of the Shanghai Cooperation Organisation?”, 2017, <https://www.quora.com/What-is-meant-by-the-observer-and-dialogue-partner-status-in-general-as-well-as-in-context-of-the-Shanghai-Cooperation-Organisation>, (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

- Tam diyalog ortağı: tüm ticari sektörlerde örgütün tüm üyeleriyle söz sahibidir. Üyelerle Serbest Ticaret anlaşması birçok sektörü kapsamaktadır.

ŞİÖ'nün belirlediği kabul kriterlerine göre, ŞİÖ'ye katılmak isteyen bir ülkenin Avrasya bölgesinde olması ve tüm ŞİÖ üye ülkeleriyle ve ŞİÖ'deki gözlemci veya diyalog ortağı statüsündeki ülkelerle diplomatik bağları olması gerekmektedir. ŞİÖ üyesi ülkelerle aktif ticaret, ekonomik ve kültürel ilişkileri desteklemeli ve BM yaptırımları altında olmamalıdır. BM yaptırımlarının olmaması gerekliliği yüzünden İran'ın üyeliği gerçekleşmemiştir. Ayrıca, başka bir ülke veya ülkelerle silahlı çatışma durumunda olmamalıdır¹⁰³. Bu kabul kriterleri de Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Neoliberalizmin bir örneği olduğunu doğrulamaktadır. Böylece Neoliberalizm çatışmaları önleyerek, aktif ekonomik aktiviteyi desteklemektedir.

Diyalog ortağı devlet, bölgenin bir parçası olmayan, ancak organizasyon zirvelerine katılma hakkına sahip devlettir. Sri Lanka ve Beyaz Rusya bu unvanı diğerlerinden daha erken almışlardır (2009 yılında Yekaterinburg)¹⁰⁴.

Gözlemci statüsü: Sadece gözlemci konumunda bulunur, oy verme veya politika oluşturma üzerinde bir etkisi yoktur. ABD, birçok uluslararası örgütte gözlemci statüsünde bulunmaktadır. Bu yaklaşımı ile bölgesel politikaların oluşmasında etkili olmayı ve bölge ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Gözlemci statüsü şu durumlarda verilir:

- Tam üyelik sürecinde
- NGO'lar ve STK'ların örgüte katılmak istediği durumlarda bunun gözlemci statüsü aracılığıyla yapılması (örneğin BM'de)

¹⁰³ Prateek Giri, "What is Meant by the Observer and Dialogue Partner Status in General as well as in Context of the Shanghai Cooperation Organisation?", 2017, <https://www.quora.com/What-is-meant-by-the-observer-and-dialogue-partner-status-in-general-as-well-as-in-context-of-the-Shanghai-Cooperation-Organisation>, (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

¹⁰⁴ Цзюнь, op.cit., s. 67.

- Bir ülkeye/kuruluşa gözlemci statüsü vermek, ülkenin/kuruluşun, örgüt tarafından tanınmasını sağlamaktadır (örneğin BM’de Filistin)

- Devletler arasındaki ikili ilişkilerin olumsuz olması sebebiyle üye olamayan devletlerin tam üyelik sürecinin gerçekleşmesine kadar gözlemci statüsü kullanılır¹⁰⁵.

Gözlemci devletler, kuruluşu aktif olarak destekleyen ve tam üye olmak için çaba gösteren ülkeleri içermektedir. Moğolistan bu statüyü alan ilk ülke olmuştur (2004’te Taşkent’teki zirvede)¹⁰⁶. Örneğin, Beyaz Rusya, ŞİÖ’ye gözlemci statüsü için başvuruda bulunurken, Kazakistan destek verdi ancak Rusya karşı çıktığından dolayı Beyaz Rusya hâlâ gözlemci ülke olmayı bekleyen bir diyalog ortağıdır¹⁰⁷.

ŞİÖ, katılımcı ülkeler arasında bölgede barış ve istikrarı sağlamak için ortak amaçlarla birleştirilmiş, eşit ve karşılıklı yarar sağlayan işbirliği için etkili bir platform haline gelmiştir. ŞİÖ kapalı bir ittifak ya da diğer devletlere ve bölgelere yönelik bir ülke birliği değil, geniş uluslararası işbirliğine odaklanmış açık bir örgüt olarak bilinmektedir¹⁰⁸.

Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile başlayan Avrasya ittifakının oluşturulma süreci, SSCB’nin çöküşünden ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinin bulunduğu bölgede bir dizi bağımsız devletin kurulmasından sonra başlamıştır. Orta Asya bölgesindeki durum çarpıcı değişikliklere uğramıştır. Tek bir yönetim merkezinin ortadan kalkması, SSCB’nin merkezi sistemi ne olursa olsun dış politikanın uygulanması ihtiyacı, yeni uluslararası ilişkiler sistemindeki yerini korumaya odaklanan yeni bir kalkınma modeli arayışının ortaya

¹⁰⁵ Prateek Giri, “What is Meant by the Observer and Dialogue Partner Status in General as well as in Context of the Shanghai Cooperation Organisation?”, 2017, <https://www.quora.com/What-is-meant-by-the-observer-and-dialogue-partner-status-in-general-as-well-as-in-context-of-the-Shanghai-Cooperation-Organisation>, (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

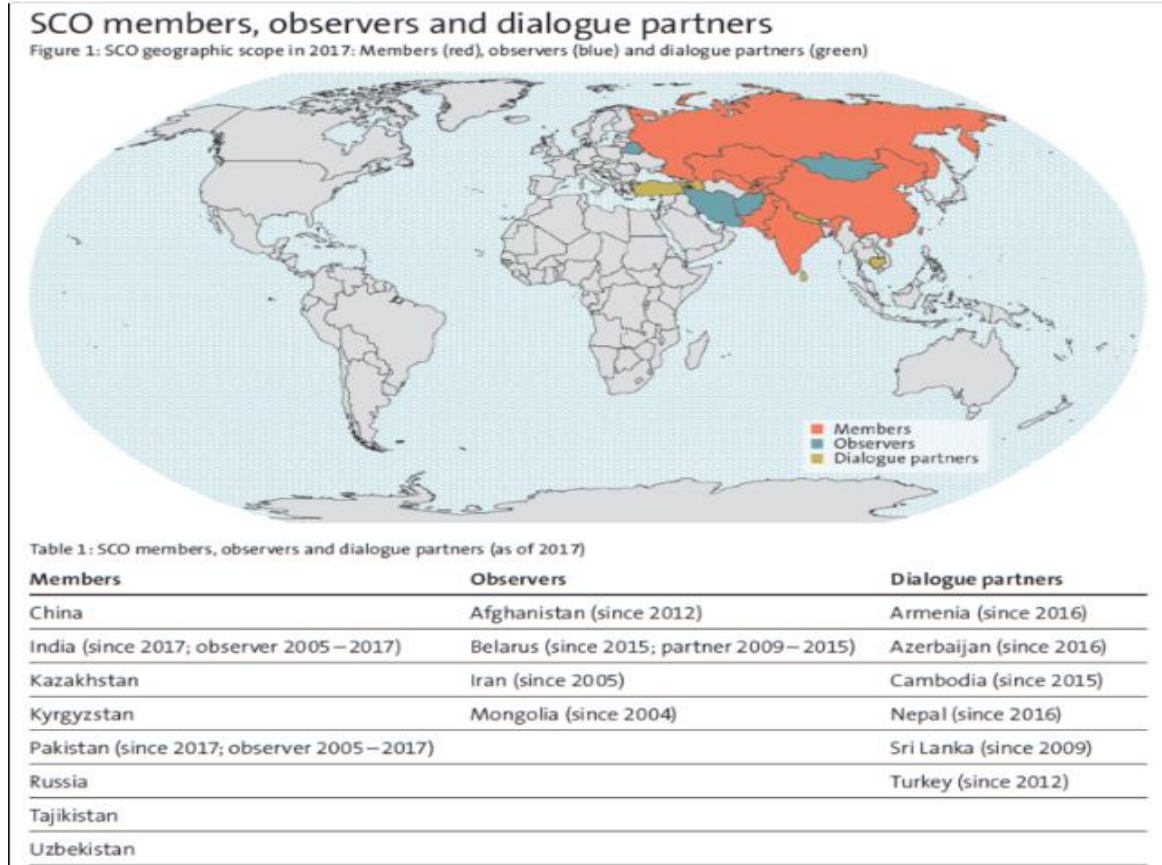
¹⁰⁶ Цзюнь, *op.cit.*, s. 67.

¹⁰⁷ Prateek Giri, “What is Meant by the Observer and Dialogue Partner Status in General as well as in Context of the Shanghai Cooperation Organisation?”, 2017, <https://www.quora.com/What-is-meant-by-the-observer-and-dialogue-partner-status-in-general-as-well-as-in-context-of-the-Shanghai-Cooperation-Organisation>, (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

¹⁰⁸ Международное Информационное Агентство “Россия Сегодня”, *Статус Партнера по Диалогу При ШОС*, 2008, <https://ria.ru/20080828/150753015.html>, (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

çıkması ile birlikte daha önce mevcut olan sosyo-ekonomik problemlerin ağırlaşmasına ve derin bir krize yol açmıştır¹⁰⁹.

Şekil 1. ŞİÖ Üye Devletleri, Gözlemci Devletler ve Diyalog Ortakları

Kaynak: <https://isnblog.ethz.ch/wp-content/uploads/2018/08/Flexibility-by-Design-blog-768x728.png>, (Erişim Tarihi: 29.06.2020).

Bununla birlikte, bölge zengin petrol ve gaz rezervleri, iş gücü kaynakları ve ulaşım ve transit potansiyeli nedeniyle olağanüstü jeostratejik öneme sahip olmaya devam etmektedir. Bu nedenle çok hızlı bir şekilde çeşitli güçler arasında bir rekabet alanı haline gelmiştir. Orta Asya'nın kontrolü için başat güçler Rusya ve Çin olarak bilinmektedir. SSCB'nin doğrudan mirasçısı olan ve Orta Asya bölgesi ile tarihi bağları olan Rusya, bölgedeki etkisini sürdürmek ve arttırmak için tüm gücüyle çabalamaktadır¹¹⁰.

¹⁰⁹ Zehra Altundağ, "Geçmişten Günümüze Şangay İşbirliği Örgütü", *Avrasya Etüdüleri*, 49/2016-1, s. 101.

¹¹⁰ Op.cit., s. 102.

SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan bağımsız devletlere olan yaklaşımı sebebiyle Çin bölgedeki pozisyonunu açıkça göstermiştir: iyi komşuluk, dostça ilişkilerin geliştirilmesi, hegemonyaların önlenmesi ve karşılıklı yarar sağlayacak bağımsızlık ve egemenliğe saygı ilkelerine dayanan ticari ve ekonomik ilişkiler geliştirmeyi amaçlamıştır.

Böylece, Orta Asya bölgesinde, hem rekabet unsurunu hem de işbirliğini içeren Rus-Çin modeli oluşturulmaktadır. Rusya ve Çin işbirliği, SSCB topraklarında barış ve güvenliği sağlayacak olan; suç, terör ve uyuşturucu kaçakçılığına karşı ortak bir mücadeleyi içermektedir¹¹¹.

1996-1997'de beş ülkenin liderleri (Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) Şanghay Beşlisi olarak adlandırılan yeni bir uluslararası örgütün kurulması için iki anlaşma imzalamışlardır:

- Sınır bölgesindeki askeri alanda güven inşa etme anlaşması (26 Nisan 1996 tarihli);
- Sınır bölgesindeki silahlı kuvvetlerin karşılıklı olarak azaltılması konusunda anlaşma (24 Nisan 1997 tarihli).

Anlaşmaların temel amacı, Çin ile olan sınır sorunlarının çözülmesinin gerekli olduğudur. Bu nedenle uzunca bir süre müzakere biçimi iki taraflı olmuştur: bir yanda Çin, diğer yanda Rusya ve etkisinin olduğu ülkeler bulunmaktaydı. Daha sonra, her bir ülkenin kendi çıkarlarını savunmasıyla müzakerelerin biçimi beş yönlü hale getirilmiştir¹¹². ŞİÖ'nün kurulmasına yönelik ilk adımlar, 1960'larda SSCB ile Çin arasında bölgesel sorunları çözmek için yapılan müzakerelerde atılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, müzakerelere Rusya ve Orta Asyada yeni kurulan ülkeler katılımcı olmaya başlamışlardır. ÇHC'nin komşu BDT ülkeleri (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) ile toprak anlaşmazlıklarını çözmek için, bölgesel işbirliğinin daha da geliştirilmesi için bir fırsat doğmuştur. 1996'da Şangay Beşlisi kuruldu. Şangay Beşlisinin sonraki yıllık zirveleri 1997'de Moskova'da, 1998'de Almatı'da (Kazakistan), 1999'da Bişkek'te (Kırgızistan) ve 2000'de Duşanbe'de (Tacikistan) düzenlenmiştir. Bişkek zirvesi

¹¹¹ Altundağ, op.cit., s. 104.

¹¹² Секретариат Шанхайской Организации Сотрудничества, *История Создания ШОС*, <http://rus.sectesco.org/docs/about/faq.html>, (Erişim Tarihi: 14.04.2021).

yapıldığında, kalıcı işbirliği mekanizmalarının (bakanlar ve uzman grupları toplantıları) oluşturulması başlamış, yeni bir uluslararası organizasyon şekillenmiştir. Artık her ülke tarafından atanan ulusal koordinatörler vardı¹¹³.

15 Haziran 2001 tarihinde, Şanghay’da düzenlenen zirvede Kuruluş Deklerasyonu’nun 5 üye ülke ve Özbekistan tarafından imzalanması ile örgüt 6 üyesi bulunan kurumsal bir yapı haline gelmiştir. Böylece, ŞİÖ örgütünde Neoliberalizm teorisinin temel ilkelerinin takip edildiği görülmektedir. Sürekli çatışma halindeki devletler, işbirliğine dayanarak karşılıklı ekonomik ve siyasi faydalar elde etmektedirler.

16 Haziran 2001’deki ŞİÖ Kuruluş Zirvesi’nde Çin Cumhurbaşkanı Zhang Zheming ŞİÖ’nün rehberi niteliğindeki bir kavram olan “Şanghay Ruhu”nu ortaya koymuştur¹¹⁴. ŞİÖ çerçevesinde oluşturulan yeni güvenlik kavramı, katılımcılarının mevcut siyasal rejimlerini yasallaştırmaya olanak sağlamıştır. Aynı zamanda ŞİÖ’yle etkileşim için çok düzeyli bir planlama da sağlamaktadır. Kavramın ilkeleri ŞİÖ’nün kurucu belgeleri için zemin hazırlamıştır¹¹⁵.

Bu bağlamda, ŞİÖ’yü bölgesel bir rejim olarak açıklayacak olursak bu rejim aşağıdaki kalıplara göre şekillendirilebilir. Bazı uzmanlar “Şanghay Ruhu” kavramını “Şanghay Beşlisi” mekanizmasının başarılı bir tecrübesi olarak özetlemektedir¹¹⁶. Pan Guang “Şanghay Ruhu” kuramını bir devletin güvenliğinin bölgesel, hatta küresel güvenlikten ayıramaz olduğunu yeni güvenlik kavramı ile ifade etmektedir¹¹⁷.

Birçok batılı gözlemci karşılaştırmalı analizlerle Batılı örgütlerin (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, NATO, Dünya Bankası gibi) hem uluslararası hem de yurt içi boyutlara sahip olduğunu savunmaktadır. Uluslararası düzeyde, devletleri dönüştürmeye ve

¹¹³ II Сочинский Форум Евразийской Интеграции, “Шанхайская Организация Сотрудничества”, 2018, <http://civilshos.ru/shos>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

¹¹⁴ Ambrosio Thomas, “Catching the ‘Shanghai Spirit’: How the Shanghai Cooperation Organization Promotes Authoritarian Norms in Central Asia”, *Europe Asia Studies*, October 2008, Vol. 60, № 8, s. 1327.

¹¹⁵ Информационно-Аналитический Сайт “ИнфоШОС”, *Что Такое ШОС?*, <http://infoshos.ru/ru/?id=51>, (Erişim Tarihi: 21.02.2020).

¹¹⁶ Nailya Mineyeva, *Şanghay İşbirliği Örgütü: Genel Görünüm ve Orta Asya*, (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 46.

¹¹⁷ Op.cit., s. 48.

uluslararası toplumu genişletmeye çalışmaktadırlar. Eş zamanlı bir şekilde, birtakım yurt içi kurumsal reformlarla hedef devletlerde demokrasiyi ve kurumsal şeffaflığı desteklemektedirler¹¹⁸.

“Şanghay Ruhü” ilkeleri genel olarak üye devletlerin yurt içi özellikleri göz önüne alınarak belirlenmiştir. Politik rejimlerin bu homojenliğinin kökeni “Sovyet Mirası” olarak adlandırılan tarihsel geçmişe dayanmaktadır. Bölgesel entegrasyonun kuramsal yaklaşımları genel olarak daha ileri bir ekonomik ve politik entegrasyon sağlayan bir demokratik modelin gelişimi ve evrimi anlamına gelmektedir. Aslında değişmekte olan mevcut rejimler; hatta “egemenliğe saygı”, “müdahil olmamak”, “istikrarlı olmak” olarak adlandırılan ŞİÖ temel ilkeleri üzerindeki baskıdan kaçınarak, Birleşmiş Milletlerin kurucu belgelerindeki bölgesel konulara dikkat çekmişlerdir¹¹⁹.

2.2. Şanghay İşbirliği Örgütü’nün İlke ve Amaçları

ŞİÖ’nün bölgesel bir kuruluş olarak kapsamlı değerlendirilmesi için, temel belgeleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir. 2001 yılında Şanghay’da imzalanan ŞİÖ’nün kuruluşu hakkında Deklarasyon ve 2002’de St. Petersburg’da kabul edilen Şanghay İşbirliği Örgütü Şartı kuruluşun temel amaçlarını açıklamıştır:

- Katılan ülkeler arasındaki karşılıklı güven ve iyi komşulukların güçlendirilmesi,
- Ülkelerin siyasi, ticari, ekonomik, bilimsel, teknik ve kültürel alanların yanı sıra eğitim, enerji, ulaştırma, turizm, çevre koruma vb. alanlardaki etkin işbirliğine yardımcı olmaları,
- Bölgede barış ve istikrarın sağlanması,
- Daha adil ve demokratik bir uluslararası düzene destek verilmesi¹²⁰.

¹¹⁸ Mineyeva, op.cit., s. 49.

¹¹⁹ Op.cit., s. 49.

¹²⁰ Е.Ф. Довгань, “История Развития, Статус и Основные Направления Деятельности ШОС”, *Шанхайская Организация Сотрудничества и Проблемы Безопасности Евразии*, ed. А.А. Розанова, Женевский Центр по Демократическому Контролю Над Вооруженными Силами, Центр Изучения Внешней Политики и Безопасности, Минск, Алматы, Женева, 2012, s. 14.

ŞİÖ kapalı bir ittifak ya da diğer devletlere ve bölgelere yönelik bir ülke birliği değil, geniş uluslararası işbirliğine odaklanmış açık bir örgüt olarak bilinmektedir¹²¹.

Bu nedenle, Şanghay Beşlisi'nin ŞİÖ'ne dönüştürülmesi sonrasında, örgütün faaliyetlerini tanımlayan bir dizi önemli belge kabul edilmiştir:

- Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Kurulması Hakkında Deklarasyon (15 Haziran 2001 tarihli);
- Şanghay Sözleşmesi (15 Haziran 2001 tarihli);
- Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılığın Önlenmesine dair Şanghay Sözleşmesi (15 Haziran 2001 tarihli);
- ŞİÖ Bölgesel Terörle Mücadele Yapısının kurulmasına dair anlaşma (15 Haziran 2001 tarihli);
- Şanghay İşbirliği Örgütü Şartı (7 Haziran 2002).

ŞİÖ'nün oluşturulması, Orta Asya bölgesindeki güçlerin uyumunu etkileyen önemli bir tarihsel olay olmuştur. ŞİÖ bölgede barışı ve güvenliği sağlamanın yanı sıra, şu anda bölgenin iç işlerine ABD müdahalesini sınırlamakla “yeni bir düzen” (daha demokratik ve eşit) oluşturmayı da amaçlamaktadır. Bu yön özellikle ABD'nin gergin ilişkilerde olduğu Rusya Federasyonu ve Çin tarafından aktif olarak desteklenmektedir¹²².

2.3. Şanghay İşbirliği Örgütü Zirveleri

15 Haziran 2001 tarihinde yapılan ŞİÖ Bildirgesi uyarınca bölgesel bir uluslararası birlik kurulmuştur. İttifakın amacı bölgede istikrarı, güvenliği, ekonomik işbirliğinin gelişmesini, enerji ortaklıklarını, bilimsel ve kültürel etkileşimi sağlamaktır. Örgüte üye ülkelerin devlet başkanlarının toplantıları 2002'den beri yıllık olarak yapılmaktadır¹²³.

7 Haziran 2002'de St. Petersburg'da düzenlenen ilk zirve, ŞİÖ'nün organizasyon olarak tasarımını tamamlamıştır. Sonuçlarının ardından ŞİÖ Üye Devletlerinin Devlet

¹²¹ Цзюнь, op.cit., s. 67.

¹²² Altundağ, op.cit., s. 105.

¹²³ Федеральное Государственное Унитарное Предприятие “Информационное Телеграфное Агентство России” (ИТАР-ТАСС), *Саммиты ШОС. Досье*, 2018, <https://tass.ru/info/5275704>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

Başkanları Beyanı ve temel anayasa belgesi olan ŞİÖ Tüzüğü imzalanmıştır. Örgütün amaç ve hedeflerini, yapısını, işbirliğinin temel alanlarını ve dış ilişkilerin ilkelerini tanımlamışlardır. Petersburg’da ayrıca, ŞİÖ Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı oluşturma anlaşması kabul edilmiştir.

Moskova zirvesi neticesinde (28-29 Mayıs 2003), genel merkezi Pekin’de bulunan ŞİÖ Sekreteryası kurulmuştur. Katılan ülkelerin başkanları terörizm ve aşırılıkçılıkla mücadeleyle ilgili konuları ele almış, özellikle Hizb-ut Tahrir’in faaliyetlerine dikkat edilmesi gerektiğini belirtilmiştir. O dönemde imzalanan 30 belge arasında kuruluşun organlarının işleyişini tanımlayan hükümler yer almaktadır. Bunlardan bazıları; Devlet Başkanları Konseyi, Hükümet Başkanları Konseyi ve Dışişleri Başkanları Konseyidir¹²⁴.

Moskova zirvesinin sonuçlarının ardından, ŞİÖ’nün örgütlenme süresi sona eriyor ve 1 Ocak 2004’te kendi çalışma mekanizmaları, personeli ve bütçesiyle birlikte uluslararası bir örgüt olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.

Taşkent zirvesinin sonuçlarının ardından (Haziran 2004), Taşkent Deklarasyonu, ŞİÖ Ayrıcalıklar ve Dokunulmazlıklar Sözleşmesi ve bazı başka belgeler imzalanmıştır. Örgüt yeni bir üyenin (Moğolistan) gözlemci statüsünde kabul edilmesiyle genişlemiştir¹²⁵.

5 Temmuz 2005 tarihinde, ŞİÖ Astana Devlet Başkanları toplantısında, Pakistan, İran ve Hindistan’a gözlemci statüsü verilmiştir. ŞİÖ Devlet Başkanları’nın 2005 yılındaki toplantısında, yeni bir anlaşma ve konvansiyon paketine ek olarak, Şanghay İşbirliği Örgütü Devlet Başkanları Beyanı imzalanmış ve bu belge ile üye ülkeler arasındaki koordinasyonun güçlendirildiği belirtilmiştir.

14-15 Haziran 2006 tarihinde Şanghay’da, devlet başkanları zirvesinin geliştirilmesi için Uluslararası Bilgi Güvenliği Beyanı imzalanmıştır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir

¹²⁴ Федеральное Государственное Унитарное Предприятие “Информационное Телеграфное Агентство России” (ИТАР-ТАСС), *Саммиты ШОС. Досье*, 2018, <https://tass.ru/info/5275704>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

¹²⁵ Федеральное Государственное Унитарное Предприятие “Информационное Телеграфное Агентство России” (ИТАР-ТАСС), *Саммиты ШОС. Досье*, 2018, <https://tass.ru/info/5275704>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

Putin, üreticileri, tüketicileri ve enerji kaynakları tedarikçilerini birleştiren bir mekanizma olarak ŞİÖ Enerji Kulübü'nü kurma girişimini gerçekleştirmiştir. Bu fikir diğer devlet başkanları tarafından da desteklenmiştir (Enerji Kulübü'nün kurulmasına ilişkin mutabakat 6 Aralık 2013'te imzalanmış, ilk toplantısı 6 Haziran 2014'te yapılmıştır).

Bişkek zirvesinin ana sonuç belgeleri olarak (Ağustos 2007) “Şanghay İşbirliği Örgütü Üye Devletlerinin Uzun Dönemli Mahalle, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” ve “Şanghay İşbirliği Örgütü Devlet Başkanlarının Bişkek Deklarasyonu” imzalanmıştır. Zirveye ŞİÖ'deki iki gözlemci ülkenin başkanları (Moğolistan Başkanı Nambaryn Enkhbayar ve İran Devlet Başkanı Mahmud Ahmedinejad) ile birlikte diğer iki gözlemci ülkenin bakanları da (Pakistan Dışişleri Bakanı Khurshid Kasuri ve Hindistan Petrol ve Doğal Gaz Bakanı Murley Deor) katılmıştır¹²⁶.

28 Ağustos 2008'de Duşanbe'de devlet başkanları ŞİÖ içinde kalkınma ve işbirliğini öncelikli alanlar olarak değerlendirmiş ve ayrıca bazı uluslararası ve bölgesel sorunları tartışmışlardır. 15-16 Haziran 2009 tarihlerinde Yekaterinburg'da ŞİÖ liderleri Terörle Mücadele Sözleşmesini imzalamış, uluslararası finansal kriz ve ekonomi, ticaret ve güvenlik alanındaki işbirliğinin önlenmesi konularını ele almışlardır. Ayrıca diyalog ortakları statüsünün Sri Lanka ve Beyaz Rusya'ya verilmesi kararlaştırılmıştır. 10-11 Haziran 2010 tarihinde Taşkent'teki zirvenin sonuçlarının ardından yeni üyelerin ŞİÖ'ye kabul edilmesine ilişkin yönetmelik onaylanmıştır. 28 Nisan 2010 tarihinde, Beyaz Rusya'nın ŞİÖ diyalog ortağı statüsünü resmileştiren Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır¹²⁷.

14-15 Haziran 2011 tarihlerinde, Kazakistan'ın başkentinde, kuruluşun liderleri ŞİÖ'nün 10. yıldönümünde Astana Deklarasyonunu kabul etmiş, 2011-2016 için Uyuşturucu Karşıtı Stratejiyi ve bunun uygulanması için bir eylem programını

¹²⁶ Федеральное Государственное Унитарное Предприятие “Информационное Телеграфное Агентство России” (ИТАР-ТАСС), *Саммиты ШОС. Досье*, 2018, <https://tass.ru/info/5275704>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

¹²⁷ Федеральное Государственное Унитарное Предприятие “Информационное Телеграфное Агентство России” (ИТАР-ТАСС), *Саммиты ШОС. Досье*, 2018, <https://tass.ru/info/5275704>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

onaylamışlardır. Pekin’de 6-7 Haziran 2012 tarihlerinde devlet başkanları, 2013-2015 döneminde terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılıkla mücadele için uzun vadeli barış ve ortak refah bölgesi oluşturma konusunda bir deklarasyon imzalamışlardır. Ayrıca bu dönemde Afganistan gözlemci statüsünü almış, Türkiye ise diyalog ortağı olmuştur.

12-13 Eylül 2013 tarihlerinde Bişkek’teki zirvede ŞİÖ liderleri Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da barış ve istikrar çağrısında bulunmuş ve Suriye’nin kimyasal silahlarının uluslararası kontrol altına alınması konusundaki Rus girişimini desteklemişlerdir. ŞİÖ liderleri ayrıca Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti’nin (KDHC) nükleer programı hakkında görüşme çağrısında bulunmuş, Afganistan’da barışçıl ve bağımsız bir devlet kurulmasını istemiş ve İran’a askeri kuvvet ve tek taraflı yaptırımların kullanılmasına karşı çıkmışlardır. Ayrıca zirvede, bilimsel ve teknik işbirliğine dair bir anlaşma onaylanmıştır. Taraflar, ŞİÖ Enerji Kulübü’nün çalışmalarını yoğunlaştırmak için örgüt çerçevesinde oluşturulan Kalkınma Fonu ve Kalkınma Bankası’nı kullanarak ulusal ekonomilerin ortak bir modernizasyonunu başlatmayı kabul etmişlerdir¹²⁸.

11-12 Eylül 2014’te, Duşanbe zirvesinin sonuçlarının ardından, yeni üyelerin örgüte katılma prosedürleri, 2025 yılına kadar bir ŞİÖ Kalkınma Stratejisi taslağı ve uluslararası karayolu taşımacılığı için elverişli koşullar oluşturma anlaşması da dahil olmak üzere birçok belge imzalanmıştır. Bu tarihte Hindistan ve Pakistan ŞİÖ üyeliği için resmi başvuruda bulunmuşlardır.

10 Temmuz 2015 tarihinde Ufa’da ŞİÖ zirvesinin ardından ŞİÖ liderlerinin artan uluslararası terörizm ve aşırılıkçılık ölçeği ile ilgili endişelerini dile getirdikleri, İran’ın nükleer programını çözme çabalarını memnuniyetle karşıladıkları ve Ukrayna’da Minsk anlaşmalarının uygulanması çağrısında bulunan bir bildiri imzalanmıştır. Ayrıca bu toplantıda Hindistan ve Pakistan’ın örgüte üyelik prosedürlerinin başlatılması, Beyaz

¹²⁸ Информационное Агентство “ИнфоШОС”, Бишкекская Декларация, <http://infoshos.ru/ru/?id=25>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

Rusya'ya gözlemci statüsü verilmesi ve Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya ve Nepal'e diyalog ortaklık statüsü verilmesi kararlaştırılmıştır¹²⁹.

Bir sonraki ŞİÖ zirvesi 23-24 Haziran 2016 tarihlerinde Taşkent'te gerçekleşmiştir. ŞİÖ'nün 15 yıllık faaliyetinin ana sonuçları değerlendirilmiştir. Genişletilmiş toplantıya gözlemci devletlerin heyet başkanları katılmıştır. ŞİÖ üyesi olmaları için Hindistan ve Pakistan ile yükümlülük mutabakatı imzalanmıştır. Ayrıca, ŞİÖ'nün 15. yıl dönümü vesilesiyle Taşkent Bildirgesi, 2020 yılına kadar ŞİÖ gelişim stratejisinin uygulanması ile ilgili 2016-2020 Eylem Planı'nın onaylanması kararı ve turizm sektöründe işbirliğinin geliştirilmesi için ayrıca bir program imzalanmıştır¹³⁰.

8-9 Haziran 2017 tarihlerinde düzenlenen Astana zirvesinde Hindistan ve Pakistan'ın örgüte üyelikleri onaylanmıştır. Bu toplantıda liderler, Aşırılıkçılıkla Mücadele Sözleşmesi, Astana Deklarasyonu, terörle mücadeleyle ilgili bir açıklama ile birlikte birçok belge imzalamışlardır. Zirvede özellikle dikkat çekilen konuların başında Afganistan'daki durum olmak üzere güvenlik konuları ön plana çıkmıştır.

10 Haziran 2018'de, ŞİÖ zirvesi Gingdao'da (Çin'in doğusundaki Shandong'da) yapılmıştır. İlk kez, iki yeni ŞİÖ üyesi ülke liderler zirvesine katılmıştır. Mevcut durumda, ŞİÖ'nün tam üyeleri Hindistan, Pakistan, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Çin, Tacikistan ve Özbekistan'dır. Bunların yanında Moğolistan, İran, Afganistan ve Beyaz Rusya gözlemci statüsünde bulunmaktadır. Sri Lanka, Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Kamboçya ve Nepal ise diyalog ortaklarıdır¹³¹.

Bu zirveler sonucunda alınan kararlar, özellikle, “Şanghay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşmesi”nin kabul edilmesi; ŞİÖ Bölgesel Terörle Mücadele Yapısının oluşturulması; üreticileri, tüketicileri ve enerji kaynakları

¹²⁹ Информационное Агентство “ИнфоШОС”, Уфимская Декларация Глав Государств-Членов Шанхайской Организации Сотрудничества, <http://infoshos.ru/ru/?id=126>, (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

¹³⁰ Федеральное Государственное Унитарное Предприятие “Информационное Телеграфное Агентство России” (ИТАР-ТАСС), Саммиты ШОС. Досье, 2018, <https://tass.ru/info/5275704>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

¹³¹ Федеральное Государственное Унитарное Предприятие “Информационное Телеграфное Агентство России” (ИТАР-ТАСС), Саммиты ШОС. Досье, 2018, <https://tass.ru/info/5275704>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

tedarikçilerini birleştiren bir mekanizma olarak ŞİÖ Enerji Kulübü'nün oluşturulması; ŞİÖ Enerji Kulübü'nün çalışmalarını yoğunlaştırmak için örgüt çerçevesinde oluşturulan Kalkınma Fonu ve Kalkınma Bankası'nı kullanarak ulusal ekonomilerin ortak bir modernizasyonunun başlatılma çabası, Neoliberalizmin temel ilkelerinin ŞİÖ örgütü örneğinde vurgulandığını doğrulamaktadır.

2.4. Uluslararası Politikada Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Yeri ve Rolü

ŞİÖ'nün oluşturulması, Orta Asya bölgesindeki güç dengesi açısından önemlidir.

ŞİÖ'nün siyasi arenadaki mevcut etkinliği doğal olarak, uluslararası nüfuzunun ve otoritesinin güçlenmesine yol açmaktadır. Son yıllarda, birçok ülke, projelerinin uygulanmasına katılarak, örgüt'e üye olma isteğini dile getirmiştir. Bununla birlikte, ŞİÖ'nün açıklık ilkesinin Tüzük'te yer almasına rağmen, üyelerinin belirli bir süre için üyelikleri mümkün olmamıştır. 2017 yılına kadar Hindistan, Pakistan, Afganistan, İran ve Moğolistan gözlemci statüsünü korumuştur. 2015 yılında Beyaz Rusya gözlemci statüsünü elde etmiştir. 2017'de, Hindistan ve Pakistan ŞİÖ'ye tam üye olarak katılmıştır. Ayrıca, bugün 6 ülke ŞİÖ ile diyalogun ortaklarıdır: Ermenistan, Azerbaycan, Kamboçya, Nepal, Türkiye ve Sri Lanka¹³².

ŞİÖ ülkeleri ilişkilerini çok kutuplu uluslararası ilişkiler sistemi çerçevesinde inşa etmekte ve 21. yüzyıldaki dünya düzeninin temel sorunlara, hukukun üstünlüğüne ve uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesine yönelik ortak bir çözüme dayanması gerektiğine inanmaktadırlar. Örgüte üye ülkelerin bölgesel güvenliğini sağlayan konularda, Şanghay Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşmesi önemlidir. Bölgedeki istikrarsızlaştırıcı “üç kuvvet” konusunda etkili bir mücadele amaçlanmıştır.

Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılıkla mücadelenin yanı sıra kuruluşun önceliği, bölgede eşit ortaklık temelinde sürdürülebilir ve dengeli bir ekonomik büyüme, sosyal ve kültürel gelişim sağlamaktır. Örgüte üye ülkelerin ekonomik işbirliğini sağlamasındaki

¹³² Информационно-Аналитический Сайт “ИнфоШОС”, *Что Такое ШОС?*, <http://infoshos.ru/ru/?id=51>, (Erişim Tarihi: 21.02.2020).

temel amaç, halkların yaşam standartlarını iyileştirme çabalarının birleştirilmesidir. En önemli alanlar, büyük yatırım projelerinin uygulanması ve ŞİÖ içerisinde tek bir enerji piyasasının oluşturulmasıdır. Uluslararası Enerji Ajansı tarafından yapılan tahminlere göre, 2025 yılına kadar Asya-Pasifik bölgesi ülkelerinde petrol tüketimindeki artış, küresel tüketimin çeyreğini kapsayacak ve gaz talebi 1,8 katı olacaktır. ŞİÖ'nün başarısı için en önemli garanti, güçlü bir ekonomi ve büyük bir doğal kaynaktır¹³³.

2006 yılında, bölgesel işbirliği çerçevesinde toplam 734 milyon dolar civarında yatırım projesi uygulanmıştır. Bölgede ekonomik işbirliği için umut vaat eden fırsatlar ve entegrasyon süreçlerinin genişlemesi, ŞİÖ'deki gözlemcilerin katılımı ile ilişkilidir. Gözlemci devletlerin, kuruluşun ekonomik programlarına ve projelerine dayanarak katılımını sağlamak önemlidir. Örgüt, aktif ilgi alanlarına dayanarak, ekonomi alanındaki gözlemcilerle pratik etkileşimi sağlamak için aktif yaklaşımlar geliştirmektedir. Bu bağlamda, bölgede etkili bir politik oyuncu ve şüphesiz bir enerji süper gücü olarak görülen ŞİÖ ile İran arasındaki işbirliğine dikkat edilmelidir. Öte yandan, İran, uluslararası sorunlarını çözmek için etkili bir uluslararası organizasyonun desteğini almak istemektedir¹³⁴.

Enerji endüstrisi ŞİÖ'nün gelişimi için çok önemli bir hale gelmiştir, çünkü en büyük enerji üreticileri buraya katılmaktadır. Neoliberalizmin temel hükümlerinden biri olan işbirliğini genişleterek kâr artırma pratiği gözlemlenmektedir. Bu organizasyon içindeki enerji etkileşimi herkes için faydalıdır. Rusya'ya altyapısını, kaynaklarını ve teknolojik avantajlarını ve Kazakistan, Özbekistan ve enerji kaynaklarına sahip diğer ülkeleri daha etkin kullanma fırsatı vermektedir. Bu, Çin'in komşu ülkelere petrol ve doğal gaz ithalâtını artırmasına ve böylece ithalât kanallarını çeşitlendirmesine izin vererek, ŞİÖ katılımcılarının geri kalanı için ekonomik kalkınmayı hızlandıracaktır. Enerjinin tüm bölge için bir kalkınma kaynağı olarak kullanılması tavsiye edilmektedir¹³⁵.

¹³³ Цзюнь, op.cit., s. 68.

¹³⁴ Op.cit., s. 68.

¹³⁵ Op.cit., s. 68.

ŞİÖ'nün kendi etki alanı içinde dünyadaki en büyük bölgesel örgüt olduğu belirtilmelidir. ŞİÖ'nün kuruluş amacı ve mevcut işleyişinin Neoliberalizm ilkelerine dayandığı gözlemlenmektedir. ŞİÖ üyesi ülkelerin öncelikli görevi bölgedeki çeşitli problemleri çözmektir. ŞİÖ'nün bölge dışındaki politik ve ekonomik etkisinde bir artış var olmaktadır. Orta bölgedeki ülkeler aktif olarak politik ve ekonomik konularda ortak olarak yer almaktadırlar. ŞİÖ'nün uluslararası örgütlerle ve ülkelerle eşit bir diyalog sağlama isteği belirtilmelidir. Bu bağlamda ŞİÖ etkili bir bölgesel organizasyon olarak adlandırılabilir¹³⁶.

2.5. BRICS'in Ortaya Çıkış Süreci

BRICS, 5 devletin isimlerinin kısaltmasını temsil etmektedir. Bunlar: Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyetidir. Kısaltma ilk olarak 2001 yılında D.O'Neill tarafından önerilmiştir. 2011 yılına kadar, Güney Afrika üye olmadığından dolayı BRIC kısaltması kullanılmıştır. Harflerin sırası uyum ile karakterize edilir ve aynı zamanda İngilizcede "tuğla" anlamına gelen benzer bir kelime vardır. Bu terim, dünya ekonomisinin büyüyeceğine yönelik olumlu gelişim dinamikleriyle ülkelerin birliği olarak yorumlanabilir¹³⁷.

Mevcut uluslararası ilişkiler sistemi çeşitli oluşumlar, karteller ve koalisyonlar oluşturabilir. Tüm bu kurumlar bölgesel ve küresel ölçekte olabilir. Mevcut koşullar göz önüne alındığında, en etkili olanları ekonomik ve enerji işbirliği temelinde oluşturulan kurumlardır. BRICS de ekonomik büyüme açısından birleştirilen beş ülkeden oluşan bir örgüttür.

BRICS'in oluşumunun tarihsel retrospektifini analiz etmek önemlidir. Birliğin oluşumunun ön koşulları uzun zaman önce ortaya çıkmıştır. Aralık 1998'de, o zaman Rusya Federasyonu Hükümeti Başkanı olan E. M. Primakov, Delhi'yi resmi ziyarette bulunmuştur. Bu ziyarette, stratejik bir Avrasya üçgeni "Rusya - Hindistan - Çin"

¹³⁶ Цзюнь, op.cit., s. 69.

¹³⁷ И.А. Крылова, "Возрастающая Роль Стран БРИКС в Современном Мире", *Страны БРИКС: Стратегии Развития и Механизмы Взаимодействия и Сотрудничества в Изменяющемся Мире*, ed. Ю.С. Пивоваров, Труды I Международной Научно-Практической Конференции Москва, 2-3 ноября 2015 г, Москва: 2016, s. 76.

oluşturma fikrini dile getirmiştir. Yu. A. Mareeva'nın, makalesinde yazmış olduğu gibi, "E. Primakov'un girişimi tuhaf olduğu kadar beklenmedik bir şeydi, çünkü daha önce Pekin ya da Delhi ile müttefik ilişkiler konusu Moskova tarafından çözülememiştir"¹³⁸.

2000'li yılların başlamasıyla, böyle bir üçgenin tartışıldığı durum yeni bir ivme kazanmaya başlamıştır. Bu büyük ölçüde Rus dış politikasının karşılaştığı zorluklardan dolayı başka alternatifler aramasından kaynaklanmıştır. Batı ile olan ilişkilerdeki zorluklar karşısında doğu ile iyi ilişkiler ve dialoglar kurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda Avrasya üçgeni olarak adlandırılan yapının oluşturulabilirliği konusunda çeşitli görüşler belirtilmiştir. Rusya'da E.M. Primakov'un önerisi ile planlanan RIC (Rusya, Hindistan ve Çin) ile ilgili basın ve uzman çevrelerinde, birkaç ana senaryo oluşturulmuştur¹³⁹:

- Rusya, Hindistan ve Çin'in etkileşimi, ABD'nin inşa ettiği tek kutuplu dünyaya karşı bir ağırlık olabilmektedir;

- Ulaşılan yüksek düzeyde politik ilişkiler, gelecekte "üçgenin" daha da gelişmesine engel olabilecek ticaret derecesinden ve ilişkilerin ekonomik olarak güçlendirilmesinden önemli ölçüde farklılık göstermektedir;

- Rusya'nın Hindistan ile Çin'in ABD ile ekonomik bağlara olan bağımlılığı ve hatta daha da güçlü olması, böyle bir birliğin ciddi bir jeopolitik proje olarak var olmasını imkansız kılmaktadır¹⁴⁰;

- Çin-Hint ilişkilerinin karmaşıklığı göz önüne alındığında, bu "stratejik üçgen"de yalnızca Hint-Rus ve Rus-Çin ilişkilerinin vektörlerinin gelişmesi mümkün olmaktadır;

- Etkileşim için sadece iki taraflı bir temel, bu devletlerin çıkarlarına karşılık gelmektedir ve buna göre, bu şekilde bir üçgen mümkün olamamaktadır,

¹³⁸ Радмила Игоревна Шевченко, "Объединение БРИКС: Этапы Формирования и Перспективы Развития", *Журнал Известия Иркутского Государственного Университета. Серия: Политология. Религиоведение*, 2016, Т. 17, с. 44.

¹³⁹ Op.cit., s. 45.

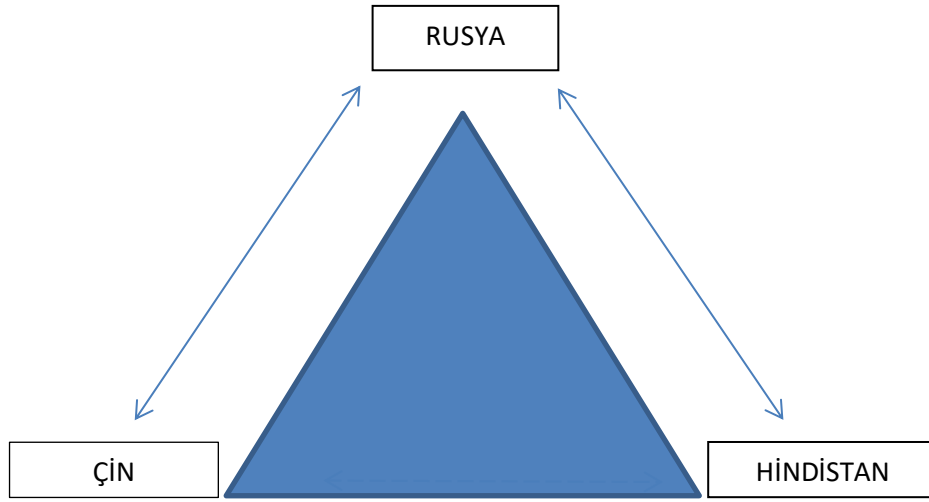
¹⁴⁰ Op.cit., s. 45.

- Üç devletin (Rusya, Hindistan, Çin) birleşmesi, ekonomik alanda kıtalararası işbirliğine dayanması ve diğer ülkelere yönlendirilmemesi gereken bir medeniyet diyalogu temelinde mümkün olabilmektedir,

- Üç devlet, Asya'daki etkilerini bir güvenlik rejimi oluşturmak için kullanabilmekte ve ayrıca uluslararası bir güç dengesi oluşturma sürecine aktif olarak katılabilmektedir¹⁴¹.

Başlangıçta, Rusya-Hindistan-Çin üçgeninin, siyasi çıkarların ortaklığı ve özellikle bu devletler tarafından birlikte işbirliği arzusu önemlidir. Bunun yanında yapının siyasi çıkarlarla birlikte ekonomik etkileşimle güçlendirilmesine karar verilmiştir. Bu da üç ülke için olumlu bir gelişmedir. Başlangıçta, bu “Avrasya Üçgeni”ndeki etkileşim vektörleri aşağıdaki gibi gösterilebilir:

Şekil 2. “Avrasya Üçgeni”ndeki Etkileşim Vektörleri

Kaynak: Радмила Игоревна Шевченко, “Объединение БРИКС: Этапы Формирования и Перспективы Развития”, *Журнал Известия Иркутского Государственного Университета. Серия: Политология. Религиоведение*, 2016, Т. 17, с. 46.

¹⁴¹ Шевченко, op.cit., s. 45.

Rus-Hint ve Rus-Çin ikili ilişkilerinin, Çin ile Hindistan arasında olduğu gibi belirgin çelişkileri bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak da, Rusya'nın bu gayri resmi "üçlü" kuruluşta bir arabulucu ve bağlayıcı bir unsur olduğu ortaya çıkmıştır. "Avrasya Üçgeni"nin en zor tarafı Çin-Hindistan arasındaki çekişmedir. 1949'da Tibet ile ilgili yaşanan ciddi çatışma, iki devlet için ilişkileri olumsuz etkileyen bir blok olmuştur. Ancak 1954'te ilişkileri geliştirmek amacıyla Hindistan ile Çin arasında bir anlaşma imzalanmış ve anlaşmaya göre Hindistan, Tibet'i Çin'in bir parçası olarak tanımıştır. Bu anlaşma "Barışçıl Birlikte Varlığın Beş Prensibi" olarak adlandırılmaktadır¹⁴².

Çatışmanın barışçıl bir şekilde çözülmesini, o dönem Hindistan Başbakanlığı görevinde bulunan Jawaharlal Nehru sağlamıştır. Yapılan anlaşmanın her iki taraf için de değerli olacağına inanmıştır. Bazı araştırmacılar, bu anlaşma kullanılarak iki devlet arasında var olan tüm sorunlar çözülebilseydi, "bunun Asya'da ve tüm dünyada istikrarın ve ilerlemenin güçlendirilmesine" katkıda bulunacağını belirtmişlerdir¹⁴³.

Ancak durum farklı gelişmiştir. 60'ların sonunda-70'lerin başında ilişkiler yeniden ağırlaşmıştır. Silahlı çatışmalara rağmen, iki devlet diplomatik ilişkileri kesintiye uğratmamış, bu da aslında gelecekte bu durumdan çıkış yollarını aramayı mümkün kılmıştır. Hindistan ile Çin arasında şu anda, bölgesel, tarihsel ve ekonomik anlamda bir takım anlaşmazlıklar yer almaktadır¹⁴⁴. Rus araştırmacı N. A. Astashin'in de belirttiği gibi, bu anlaşmazlıklar genel olarak BRICS'in ve özellikle de Rusya'nın konumu açısından tehlikelidir. Bunun nedeni, Çin-Hint çelişkilerinin aniden artması durumunda, Rusya'nın işbirliği taraflarından birini "seçmesi" gerektiğidir. Rus tarafının arabulucu olabileceği veya tarafsızlığı seçebileceği, yazar tarafından Çin ile müttefik ilişkilerin sürdürülmesinden daha az muhtemel olduğu düşünülmektedir. Rusya ile Çin arasındaki ekonomik ilişkiler bu devletlerin coğrafi yakınlığına dayanmaktadır. Ancak, bu seçeneğe sahip olan Rusya,

¹⁴² Шевченко, op.cit., s. 46.

¹⁴³ Op.cit., s. 46.

¹⁴⁴ Op.cit., s. 46.

Hindistan ile ilişkilerde “geri dönüşü olmayan bir nokta” ortaya çıkmasından kaçınacaktır¹⁴⁵.

Ayrıca şu anda Hint-Çin ilişkilerinde yaşanan çelişiklere bağlı olan ekonomik rekabet üzerinde de durulmalıdır. Uzun süredir Çin, Asya’da tek lider olmuştur. Ancak son yıllarda Hindistan da liderlik rolünü üstlenmeye başlamıştır. Hintli iktisatçı Vijay Govindarajan’a göre, “reformlara geç kalan Hindistan, neredeyse yarım yüzyıldır Çin’in gerisinde kalmış ve bir gün güçlü bir komşuya yetişme fırsatını kaybetmemek için ekonomik kalkınma modelini acilen değiştirmelidir.¹⁴⁶”

Bununla birlikte, birçok araştırmacı Hindistan’da var olan yüksek yatırım verimliliğine dikkat çekmektedir. Bu, Çin’de var olan otoriter rejimin, kendisini demokratik bir devlet olarak konumlandırın Hindistan’dan çok daha az cazip olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Batılıya benzeyen demokrasi, iş gelenekleri ve zengin doğal kaynaklarıyla ülkeye sermaye ve yatırımcı çekmektedir. Ayrıca, bazı araştırmacılar, Çin’in hem Asya’da hem de Batı’da talep gören nitelikli uzmanlar konusunda Hindistan’dan daha geride olmasını önemli bir eksiklik olarak belirtmektedirler. Hem Çin’in hem de Hindistan’da gelişmekte olan ülkeler olduğu göz önüne alındığında, çıkarlarının enerji kaynakları ve satın alma mücadelesinde çarpışacağı varsayılabilir. Bu anlamda, Rusya onlar için birleştirici bir bağlantıdır. Bazı analistler Hindistan ve Çin arasında Afrika, Asya, Güney Amerika ve BDT ülkelerinin enerji kaynakları için zaten yoğun bir rekabet olduğunu yazmaktadır Bununla birlikte, bu devletler arasındaki ilişkilerde yaşanan tüm gerilimlere rağmen, uluslararası arenadaki etkileşimlerinin gelişmesi mümkündür. İki ülke şu anda birbirlerinin ekonomik tecrübesinden borçlanma bağlamında başarılı bir şekilde etkileşime girmektedir¹⁴⁷.

2004 yılında, “stratejik üçgen” genişlemiş ve Brezilya, Rusya-Hindistan ve Çin’e katılmıştır BRIC kısaltmasının ilk kez, 21. yüzyılın ortalarında dünya ekonomisinin durumunun tahminine adanmış Altıncı Sachs yatırım bankasının Kasım 2001’deki

¹⁴⁵ Шевченко, op.cit., s. 47.

¹⁴⁶ Op.cit., s. 47.

¹⁴⁷ Op.cit., s. 47.

raporunda olması ilginçtir. Terim, bir grup gelişmekte olan ülke - Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin için Amerikalı ekonomist J. O'Neill tarafından kullanılmıştır. Ekonomist raporunda, bu ülkelerin bir grubu yeni yatırım pazarları olarak görülmektedir¹⁴⁸.

Goldman Sachs 2003 yılında, Dominic Wilson ve Roopa Purushothaman sponsorluğunda, "Dreaming With BRICS : Path to 2050" adlı büyük boyutlu makaleyi yayınlamıştır. Analistler tarafından sunulan çalışma, G7 veya G7 üye devletlerinin 2050 yılına kadar gerçek ekonomik avantajlarının kaybını öngörmüştür. Bu belge, BRIC üye devletlerinin istikrarlı yüksek ekonomik büyüme koşullarındaki rolünün belirleyici olacağını ve uluslararası politikada aktif bir rol oynayacağını önermiştir¹⁴⁹.

Şu anki adı olan "BRICS", 2011'de Güney Afrika Cumhuriyeti'nin örgüte katılımıyla gerçekleşmiştir (Aralık 2010). Siyasi Bilimler Doktoru A.V. Vinogradov'a göre, Güney Afrika Cumhuriyeti BRIC örgütüne katılmadan önce, BRIC sadece yüksek ekonomik göstergelere sahip büyük devletlerin birliğiydi. Ekonomik göstergeler açısından bu tür dinamiklere uymayan beşinci ülkenin katılımı, BRICS birliğinin yavaş yavaş, sadece ekonomik çıkarların ortaklığının çekirdeğinde yer almadığı, siyasi yönde hareket ettiği anlamına gelmektedir. Güney Afrika'nın katılması ile birliğin "ekonomik"ten "jeopolitik"e dönüştürüldüğü vurgulanmaktadır¹⁵⁰. A. V. Vinogradov'un "BRICS'de lider olmaması ve olamaz olması" gerçeği ile ilgili görüşü de ilginçtir. Örneğin, bir süper güç statüsünü kaybetmiş ve aynı zamanda etkili bir sosyo-tarihi projenin taşıyıcısı olan Rusya, BRICS'in oluşturulması için bir girişim başlatmıştır. Eski ve yeni dünyaları birbirine bağlamış ve birliğe dünya siyasetinde bir öznellik ve önem kazandırmıştır. Ayrıca, katılan her ülke geniş bir jeopolitik bölgenin çıkarlarını temsil etmiş ve lidere dönüşmüştür.¹⁵¹

Bu aşamada, BRICS ülkeleri bazı küresel faktörlerin etkisiyle gelişmekte olan dünyanın liderleridir. Bu duruma örnek olarak şunlar gösterilebilir: etkileyici bir nüfus, bölgenin alanı ve sürekli büyüyen ekonomilerin hacimleri ön plana çıkmaktadır. BRICS üyesi ülkeler dünya nüfusunun %40'ını, dünya yüzeyinin %25'ini ve dünya GSYİH'nın

¹⁴⁸ Шевченко, op.cit., s. 47.

¹⁴⁹ Op.cit., s. 48.

¹⁵⁰ Op.cit., s. 48.

¹⁵¹ Op.cit., s. 48.

yaklaşık %20'sini oluşturmaktadırlar. Zaten dünya döviz rezervlerinin yaklaşık %43'ünü kontrol ediyorlar ve payları büyümeye devam etmektedir¹⁵².

Burada Shubin'in sözleri önemli oluyor: "BRIC biçiminde belirli bir pozisyonda yer alan Rusya çok avantajlı bir stratejik pozisyona yerleştirilmiştir.¹⁵³" Bu anlamda Rusya, Asya ve Avrupa arasında bir "köprü" rolünü haklı olarak iddia edebilmektedir. Ayrıca, önemli olan Rusya'nın BRICS'deki rolünü belirlemesidir. Brezilya ve Güney Afrika, şu ana kadar nesnel nedenlerle açıklanabilecek bu kadar önemli bir etki göstermemiştir. Brezilya ise, uzun süredir küçük işletmelerin finansmanında bir kısıtlama ve yabancı şirketler için yüksek vergilerle karakterize edilmiştir. Bütün bunlar ekonominin genel zayıflığına ve iç politikadaki düzensizliğe yol açmıştır. Bununla birlikte, son 20 yılda, elde edilen ekonomik gelişme ve iç politik istikrar, bu ülkenin uluslararası ilişkilerdeki statüsünü gündeme getirmiştir. Brezilya hem küresel anlamda hem de BRICS ile ilişkili olarak jeopolitik hırslarını şekillendirmektedir¹⁵⁴.

J. O'Neill, Güney Afrika'nın BRICS açısından önemini ekonomik bir perspektiften göz önünde bulundurarak oldukça dar olduğunu düşünüyor. BRICS'deki Güney Afrika'nın "eklentisi" olmadığına dair ikna edici bulgular, analitik makalelerinde BRICS Çalışmaları Ulusal Komitesi Bilim Kurulu üyesi V. G. Shubin tarafından verilmiştir. Özellikle, şunları söylemiştir: "GSYİH büyüklüğü Güney Afrika'yı BRIC'e davet etmenin ana kriteri değildir. Bu kararın sebeplerinden birinin, açığı coğrafi olarak kapatma, bu örgütü tüm kıtalara yayma isteği olduğu görülüyor. Şüphesiz Afrika'nın kara delik olmadığı ve insanlığın ilerici hareketinin Afrika'nın katılımı olmadan mümkün olmadığı konusunda hiçbir şüphe olmamaktadır. Dahası, meselenin sadece kıtanın doğal kaynaklarında değil, aynı zamanda 1 milyar insan sermayesinde ve değişme kabiliyetinde olduğu giderek daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Güney Afrika hiç şüphesiz kıtanın lider ülkesidir.¹⁵⁵" Shubin ayrıca Güney Afrika'nın Afrika kıtasının diğer ülkelerinde yatırım ve malların teşviki konusunda olumlu bir rol oynayabilecek gelişmiş bir altyapıya sahip olduğunu

¹⁵² Шевченко, op.cit., s. 48.

¹⁵³ Op.cit., s. 49.

¹⁵⁴ Op.cit., s. 49.

¹⁵⁵ Op.cit., s. 49.

belirtmektedir. Hindistan ve Çin'e gelince, eğer bu iki devlet tarihsel çelişkiler ve somut işbirliği konusunda uzlaşabiliyorsa, o zaman büyük olasılıkla bunun BRICS gibi karmaşık bir örgütün birleştirilmesine fayda sağlayacağı belirtilmektedir¹⁵⁶.

2.6. BRICS Örgütü'nün İlke ve Amaçları

16 Nisan 2010'da kabul edilen belgeye göre, katılımcı ülkelerin temel görevleri finansal, politik, bilimsel ve teknik nitelikteki sorunları çözmektir¹⁵⁷. Her ülkenin ilerlemesindeki önemli farklılıklara rağmen müreffeh bir ekonomi ile bağlantılıdır. BRICS'in hedefleri aynı zamanda küresel ekonominin durumunu iyileştirmek, krizlerin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak, yaşam standartlarını iyileştirmek, modern teknolojileri yaşamın her alanına uygulamaktır. BRICS ülkeleri ana sorunları çözmek ve ekonomiyi geliştirmek için büyük kaynaklara sahiptirler. Katılımcılar küresel ekonomide aşağıdaki pozisyonları işgal etmektedir:

Brezilya gelişmiş bir tarım endüstrisine sahiptir ve ekonomisi GSYİH açısından dünyada yedinci sayılmaktadır. Rusya Federasyonu önemli miktarda enerji kaynağına sahiptir. Dünyada ekonomik kalkınmada altıncı sırada olup, dünyanın en büyük kara alanına sahip ülkesidir. Hindistan çeşitli çay ve baharat çeşitleri, ucuz entelektüel kaynaklar üretimi ile GSYİH açısından dünya ekonomisinde üçüncü sırada yer almaktadır. Çin bu alanda dünyanın en gelişmiş ülkesidir ve ihracat ve dış ekonomik faaliyetlerde ilk sıradadır. Nüfus bakımından dünya lideri olmasının yanında en büyük döviz rezervine sahiptir. Güney Afrika ise doğal rezervler bakımından zengindir (dünya elmaslarının yaklaşık %20'si, altının %53'ü, manganezin %91'i buradadır).

Her türlü işbirliğinin güçlendirilmesi için sadece olumlu faktörlerin değil, aynı zamanda kısıtlayıcı faktörlerin olduğu da belirtilmelidir. Rus araştırmacı S.V. Uyanaev'e göre, bu faktörler şunları içermektedir¹⁵⁸:

¹⁵⁶ Шевченко, op.cit., s. 49.

¹⁵⁷ II BRIC Summit - Joint Statement April 16, 2010, <https://www.unaoc.org/docs/II-BRIC-Summit.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

¹⁵⁸ Шевченко, op.cit., s. 49.

- Coğrafi konum, yani örgütün bölgesel etkileşim gündemini etkileyen Güney Afrika ve Brezilya'nın uzaklığı;

- Kritik olmasa da karşılıklı güven ortamının oluşumu üzerinde etkisi olan dini ve kültürel-uygarlık farklılıkları;

- İç yapı modelleri ile ekonomiyi ve toplumu yönetme yöntemlerinde farklılıklar;

- Çin-Hindistan ikili ilişkilerinin sorunları;

- Küresel krizle ilgili bireysel BRICS devletlerinin gelişimindeki orantısızlıktaki olası artıştan kaynaklanan potansiyel zorluklar. Bu faktör, ortak projelerin ve girişimlerin potansiyel olarak kaybedilmesine yol açacaktır.

- Batı'dan birleşme gelişimine muhalefet¹⁵⁹.

Tüm bu faktörler BRICS örgütünün kurumsallaşma süreçlerini etkilemektedir. Ancak, bu faktörlerden hiçbirinin örgüt için kritik öneme sahip olmadığı belirtilmelidir. BRICS üyesi ülkelerin çok fazla farklılıkları bulunmaktadır. Ancak bununla birlikte, BRICS'in birçok alanda önemli bir uzlaşma ile işbirliği gerçekleştirebilmek için büyük bir potansiyeli vardır¹⁶⁰. Ve tüm bunlar, BRICS 'in Neoliberalizm'e dayandığını göstermektedir¹⁶¹.

BRICS'in G-7'ye göre kesin bir avantaja sahip olduğu söylenebilir. Çünkü bu örgütün hem enerji tedarikçileri hem de tüketicileri vardır. BRICS diğer devletlerin katılımı nedeniyle genişleyecekse, diğer tüm uluslararası kuruluşların dikkate alması gereken güçlü bir örgüt olabilecektir. BRICS ülkelerinin ekonomik açıdan ortak çıkarları, uluslararası finansal ve ekonomik sistemi reform etme arzusuyla belirlenmektedir. Ekonomistlere göre, beş devletin küresel ekonomideki rolü önemini korumaktadır. Rusya ile BRICS ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğinin büyümesi politik nitelikte bir yakınlaşmaya yol açmaktadır. BRICS katılımcılarının faaliyetlerinin ana özelliklerinden biri, bu devletlerin

¹⁵⁹ Шевченко, op.cit., s. 49.

¹⁶⁰ Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *What Does BRICS Do?*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/what-is-brics>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

¹⁶¹ Шевченко, op.cit., ss. 50-51.

bir bütün olarak ABD dış politikasını desteklememesidir. Bütün devletler tek kutuplu bir dünyanın reddedilmesinde birleşmişlerdir. Birleştirici faktör ayrıca uluslararası güvenliğe ve terör sorununa ortak yaklaşımlarıdır¹⁶².

2.7. BRICS Zirveleri

Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika'dan oluşan IBSA, siyasi olarak BRICS'den önce meydana gelmiştir. IBSA, G-8'i Irak savaşı ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) ile ilgili çok taraflı müzakereler hakkında diyaloga dahil etmek için oluşturmuştu. Daha demokratik bir uluslararası düzeni teşvik eden bu üç ülke kendilerini çok etnikli, çok kültürlü ve demokratik yükselen güçler olarak tasvir etmişlerdir. Bu gelişmelere paralel olarak BRICS, kalkınma ve ticaret gibi belirli konularda da diyalog kuruyordu. Bu ideolojiler belirli bir anda örtüşmüş ve "çeşitli çok taraflı müzakere forumlarında güçlerini birleştirmek için bölgesel hegemonları birleştirecek" yeni bir ittifak kurmuştur. Cancun'daki 2003 DTÖ zirvesinde, BRICS ittifakı yeni bir siyasi oyuncu olarak ilk kez ortaya çıkmıştır¹⁶³.

Milner, Neoliberal paradigmayı diğerlerinden ayıran dört unsur olduğunu açıklıyor. Bu dört unsur; "uluslararası kurumlar da dahil olmak üzere devlet dışı aktörler, askeri güç ve tehditler dışında iktidar biçimleri, uluslararası sistemde anarşiye ek olarak karşılıklı bağımlılığın rolü ve uluslararası politikada işbirliğinin önemi". İlk olarak, Neoliberal Kurumsalcılar, çokuluslu şirketler ve sivil toplum örgütleri de dahil olmak üzere çok çeşitli uluslararası aktörleri kabul ederler. Milner'in önerdiği ikinci unsur, dünya politikasındaki güç çeşitleridir. Neoliberal Kurumsalcılık içinde bağımsız mantığın tanınması vardır. Çevrenin korunması, ticaret anlaşmaları ve nükleer silahların yayılmasına ilişkin müzakereler farklı güç kaynakları gerektirecektir. Neoliberal Kurumsalcılar, tek bir iktidar hiyerarşisi olmadığını savunurlar; belirli devletler bir meseleyi müzakere ederken daha güçlü olurken, başka bir meseleyi müzakere ederken daha az güçlü olacaktır. Bu nedenle devletlerin bir bütün olarak dünya siyasetindeki konumu yerine, belirli bir konuyla ilgili

¹⁶² Шевченко, op.cit., s. 51.

¹⁶³ Arthur van Segelen, "Interdependence and the BRICS", *University of Amsterdam*, s. 3.

konumlarına göre analiz edilmesi önemlidir. Neoliberal Kurumsallığın üçüncü özelliği, devletler arasındaki işbirliğine odaklanmaktır¹⁶⁴.

Uluslararası sistemin tanımlayıcı bir özelliği olarak karşılıklı bağımlılık, Milner'in önerdiği gibi Neoliberal Kurumsallığın dördüncü özelliğidir. Neoliberal Kurumsalcılık, uluslararası sistemi hem anarşi hem de karşılıklı bağımlılığı içeren bir sistem olarak tanımlamaktadır. Uluslararası sistem, “merkezi olmayan ve genellikle kendi kendini uygulayan davranışa dayanan, ancak hiyerarşinin sisteme hakim olmadığı” bir sistemdir¹⁶⁵. Bazı ülkeler askeri ve ekonomik anlamda daha güçlü olmaya devam edeceğinden karşılıklı bağımlılık mutlaka simetrik karşılıklı bağımlılık anlamına gelmez. Karşılıklı bağımlılık genellikle, ilişkilerin bozulması bir ülkeyi daha savunmasız hale getireceği için, bu ülkenin başka bir ülkeyle daha çok birlikte çalışacağı gerçeğine dayanmaktadır. Keohane ve Nye'nin önerdiği gibi karmaşık karşılıklı bağımlılık, sadece ekonomik karşılıklı bağımlılıktan daha fazlasıdır. Keohane ve Nye, karmaşık karşılıklı bağımlılığı üç özelliği kullanarak tanımlar: birden çok kanalı içeren ilişkiler, ülkeler arasındaki ilişkilerin gündemi, hiyerarşi olmayan birçok konuyu içerir ve son olarak, askeri kuvvet, anlaşmazlıkları çözmek için kullanılacak birincil bir araç değildir¹⁶⁶.

BRICS, belirli konular etrafında uluslararası sistemde birbirleriyle işbirliği yapmaya çalışan ulus devletler koalisyonunun bir örneğidir. Açıklanacak üç özellikten ilki, durumları birbirine bağlayan çok sayıda kanalın varlığıdır. Bu kanallar, “hükümet seçkinleri arasındaki gayri resmi bağların yanı sıra resmi yabancı ofis düzenlemelerinden, yani hükümet dışı seçkinler arasında gayri resmi bağlar ve ulusötesi örgütlerden ibarettir” Ulusötesi bankalar gibi gayri resmi aktörler ve firmalar önemli bir rol oynamaktadır, çünkü bu aktörler hem iç hem de dış politikadan etkilendikleri için, birbirlerinin ülkelerindeki hükümet politikalarını daha duyarlı hale getirmektedirler¹⁶⁷.

Karmaşık karşılıklı bağımlılığın ikinci özelliği, devletler arasındaki sorunlar arasında hiyerarşinin olmamasıdır. Keohane ve Nye'ye göre bu teori, devletler arasındaki ilişkilerde

¹⁶⁴ Seggelen, op.cit., s. 5.

¹⁶⁵ Op.cit., s. 6.

¹⁶⁶ Op.cit., s. 7.

¹⁶⁷ Op.cit., s. 7.

askeri gücün önemindeki değişimden meydana gelmiştir. “Konular arasında hiyerarşinin olmaması, diğer şeylerin yanı sıra, askeri güveniğin sürekli olarak gündeme hakim olmadığı anlamına gelir”. BRICS durumunda, bu özellik, iç politika ve dış politikadaki farklılığı tanımlarken daha uygun olacaktır. Devletler arasında karmaşık karşılıklı bağımlı ilişkinin olabilmesi için, “iç ve dış meseleler arasındaki ayırım azalmaktadır.”¹⁶⁸

Müzakereler sırasında bir araç olarak güç kullanımı genellikle çok belirsizdir ve maliyetler çoğu zaman faydalardan büyük ölçüde ağır basar. “Güç, genellikle belirli politik ve ekonomik hedeflere ulaşmanın uygun bir yolu değildir.”¹⁶⁹

BRICS’in işbirliği yapabileceği kanalları incelerken, ilki doğal olarak 2009’dan bu yana düzenlenen beş BRICS zirvesi olacaktır. Bu üst düzey toplantılar, BRICS liderlerinin etkisi olan politikaları ve anlaşmaları tartışabilecekleri bir örgüt yaratmıştır. 5. BRICS zirvesinden önce, birçok analist BRICS geliştirme bankasını oluşturmak için net ve kapsamlı bir planın hazırlanacağı konusunda iyimserdi¹⁷⁰. Fikir, yeni bir Güney-Güney Kalkınma Bankası’nın IMF ve Dünya Bankası’na bir alternatif sunacağıydı. Aynı zamanda bir merkez ofisi ve açık bir yetkisi olan somut bir kurum yaratacaktır. Bu BRICS için bir ilk olacak ve bu nedenle bir koalisyon olarak açık bir gelişmeyi gösterecektir¹⁷¹.

Durban’daki 2013 zirvesinde, bir kalkınma bankasının kurulmasının değerlendirilmesi için bir anlaşma yapıldı. Bu, BRICS’i birbirine bağlayacak gerçek anlamda kurumsallaşmış ilk kurumu olacaktır. Zirvenin sonunda, bu bankanın neyi temsil edeceğine dair hâlâ önemli miktarda belirsizlik vardı. BRICS liderleri ortak açıklamalarında Yeni Kalkınma Bankası’nı kurmayı kabul ettiklerini belirttiler¹⁷². Güney Afrika Devlet Başkanı Jacob Zuma, liderlerin BRICS liderliğinde yeni bir kalkınma bankası kurmak için resmi müzakerelere girmeye karar verdiklerini söylediğinde bu açıklamanın kesinliği şüphe uyandırdı. Başkan Zuma’nın bu ihtiyatlılık duygusu, Güney Afrika’nın böyle bir kurumdaki konumunu göstermektedir. Güney Afrika gibi bir devlet

¹⁶⁸ Seggelen, op.cit., s. 8.

¹⁶⁹ Op.cit., s. 8.

¹⁷⁰ Op.cit., s. 9.

¹⁷¹ Op.cit., s. 10.

¹⁷² Op.cit., s. 10.

için beklenen miktar önemli olduğundan, bankanın başlangıç sermayesini finanse etmek için mücadele edecektir. Analistler ayrıca Çin'in böyle bir bankada baskın bir rol oynayabileceğine inanıyorlar; bu ayrıcalık, Çin'in büyük olasılıkla bankanın en büyük hissedarı olacağı ve Yuan'ın ana para birimi olacağı gerçeğiyle açıklanabilir¹⁷³.

Bu anlaşma, bir koşullu rezerv düzenlemesi (CRA) kurma anlaşmasıyla birlikte Durban zirvesi sırasında yapıldı, ancak BRICS hem kalkınma bankasının ve hem de CRA'nın temel özellikleri için hâlâ herhangi bir zaman çizelgesi oluşturmayı başaramadı. Bazı analistler zirvenin tamamında verimli bir performans olduğunu hissettiler. BRICS Kalkınma Bankası ve mali güvenlik ağı için zorunlu olan süreç yakında büyük ve başarılı bir sona getirilebilirse, gelecek için de umut verici bir durum olacaktır.¹⁷⁴

Ticaret

BRICS'in üye ülkeleri arasındaki ticaret de toplumları birbirine bağlayan kanallara katkıda bulunan bir faktör olabilir. BRICS'in birbirleri arasında paylaştığı toplam ihracat ve ithâlât yüzdesine özel olarak bakıldığında, Çin'in 2000'den bu yana diğer BRICS'ler arasındaki ithâlât ve ihracatta önemli bir artış gören tek ülke olduğu bir kez daha ortaya çıkıyor. Diğer dört BRICS ülkesi arasındaki ticaretin bu örgütün toplam ticaretinin küçük bir parçası olduğu ve BRICS ülkeleri birlikte çalışmaya başladığından bu yana pek çok önemli değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır¹⁷⁵.

Doğrudan Yabancı Yatırım

BRICS, gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırıma (DYY) önemli bir katkıda bulunan bir örgüt olarak kanıtlanmıştır. Aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerin toplam çıkışlarının %61'ine ve küresel çıkış akışının %3'üne karşılık gelmektedir. Ulusötesi şirketler arasında yüksek miktarda DYY, uluslar arasındaki karşılıklı bağımlılık düzeyi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilir. BRICS durumunda, BRICS'den dışarıya yönelik doğrudan yabancı yatırımların (doğrudan dış yatırımların) BRICS örgütü dışındaki

¹⁷³ Seggelen, op.cit., s. 10.

¹⁷⁴ Op.cit., s. 10.

¹⁷⁵ Op.cit., s. 11.

diğer ülkelere yönelik olduğuna dikkat etmek gerekir. Brezilya, Rusya, Hindistan ve Güney Afrika örneğinde yatırım çıkışının alıcıları genellikle bölgesel komşulardır. Çin'in başlıca alıcıları ABD, Japonya, Avustralya ve Almanya'dır. BRICS'in yatırımlarını yönlendirdiği sektörler, ortak çıkarları da gösterebilir¹⁷⁶.

BRICS'in Askeri Yetenekleri ve Stratejik Konumu

BRICS, ilişkilerinde hiçbir zaman askeri bir rolden bahsetmedi. Zirvelerin ardından yapılan ortak açıklamalarda, siyasi ve ekonomik işbirliğinin başlıca hedefler olduğu açıkça ortaya çıktı. Teorik çerçevede bahsedildiği gibi, Neoliberal Kurumsalcılar dünya siyasetindeki güç çeşitlerine bakarlar. BRICS'in coğrafi bir yakınlığı paylaşmaması nedeniyle, böyle bir saldırı son derece düşüktür. Askeri açıdan BRICS arasındaki herhangi bir gerçek kanal da açık değildir¹⁷⁷.

Hiyerarşi Eksikliği

Karmaşık karşılıklı bağımlılığın ikinci özelliği, dahil olan ulusların gündemlerinde hiyerarşi eksikliğidir. Yukarıda belirtildiği gibi, BRICS, işbirliğinin önemli olduğu çok az kanalı paylaşmaktadır. İç ve dış politika arasındaki çizgiye bakıldığında da bu açıkça görülmektedir. Özellikle Çin'e bakıldığında, ulusal çıkarlarının BRICS'in çıkarlarından daha önemli bir rol oynadığına dair net bir eğilim olduğu görülmektedir. Daha demokratik bir uluslararası düzen gibi belirli kapsayıcı çıkarlar, BRICS'in güçlerini birleştirmesi için uygun bir konudur, ancak daha küçük, daha karmaşık çıkarlara bakıldığında, dış politika hâlâ iç politika ve kişisel çıkar tarafından beslenmektedir¹⁷⁸.

Askeri Gücün Yokluğu

Karmaşık karşılıklı bağımlılığın son özelliği, müzakere aracı olarak askeri gücün olmamasıdır. Herhangi bir müzakere sırasında askeri güç tehdidinin kullanıldığına dair

¹⁷⁶ Seggelen, op.cit., s. 13.

¹⁷⁷ Op.cit., s. 14.

¹⁷⁸ Op.cit., s. 15.

hiçbir kanıt yoktur. Nükleer çağda, egemen devletler arasında genel olarak askeri güç tehdidi ve kullanımı daha az sıklıkta olduğundan, bu her zaman şaşırtıcı değildir¹⁷⁹.

1. YEKATERINBURG ZİRVESİ (2009)

İlk BRIC zirvesi (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) 2009'da Rusya'nın Yekaterinburg şehrinde gerçekleşti. Zirvede işbirliği Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde olmuştur. 2011 yılında Güney Afrika'nın girişinden sonra kısaltmaya "S" eklendi ve gruplandırma BRICS olarak adlandırılmıştır. Toplantı, özellikle ekonomik-mali alanda (G-20, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası) küresel yönetim reformuyla ilgili konularda dört ülke arasındaki koordinasyonu güçlendirmeyi amaçlamıştır. Direktörleri ve yöneticileri açık, şeffaf ve liyakate dayalı bir süreçle atanması gereken uluslararası finans kurumlarında yükselen ekonomilerin daha fazla varlığını savunmuştur¹⁸⁰.

2. BREZİLYA ZİRVESİ (2010)

2010'da ikinci zirve Brasilia'da gerçekleşmiştir. Toplantının gündeminde küresel finansal sistem reformuyla ilgili konuları savunmanın yanı sıra yeni işbirliği konuları da yer almıştır. Toplantı sırasında BRIC liderleri, enerji ve altyapı projelerinin finansmanını kolaylaştırmak için bir işbirliği anlaşması imzaladılar. Ayrıca, kalkınma bankaları BRIC ülkeleri arasında kredi verilmesini genişletmenin yollarını araştırmayı kabul etmişlerdir¹⁸¹.

3. SANYA ZİRVESİ (2011)

2011 yılında Çin'in Sanya şehrinde düzenlenen bu zirvenin en önemli özelliği, Güney Afrika'nın BRICS olarak yeniden adlandırılan örgütün bir üyesi olarak kabul edilmesidir¹⁸². Sanya Deklarasyonunda, BRICS ülkeleri Güvenlik Konseyi de dahil olmak

¹⁷⁹ Seggelen, op.cit., s. 16.

¹⁸⁰ Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *Previous Summits*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

¹⁸¹ Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *Previous Summits*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

¹⁸² Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *Previous Summits*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

üzere küresel yönetim reformuna olan ihtiyacı yeniden teyit etmişlerdir. Belgede ayrıca ekonomi ve finans, terörizmin kınanması, yenilenebilir enerji ve nükleer enerjinin barışçıl kullanılması, Binyıl Kalkınma Hedefleri, açlığın ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ve diğer konulardaki gelişmeler ele alınmıştır¹⁸³.

4. YENİ DELHI (2012)

Dördüncü zirve 2012’de Hindistan’ın Yeni Delhi kentinde gerçekleşmiştir. Toplantının teması “Küresel İstikrar, Güvenlik ve Refah için BRICS Ortaklığı” idi. Toplantıda, gelişmekte olan ülke temsilcilerinin Dünya Bankası başkanlığına aday gösterilmesi çağrısı yapılmıştır. IMF ve Dünya Bankası başkanlarının açık, şeffaf ve liyakate dayalı bir prosedürle atanması gerektiğini yinelemiştir. “Yeni Kalkınma Bankası”nın oluşturulmasıyla ilgili tartışmalar da bu toplantıda başlamıştır. BRICS ülkeleri arasındaki ticareti teşvik etmek için, yerel para biriminde kredi verilmesini kolaylaştırmak için bir anlaşma imzalanmıştır¹⁸⁴.

5. DURBAN ZİRVESİ (2013)

Durban’da Güney Afrika’nın ev sahipliğinde düzenlenen etkinliğin teması “BRICS ve Afrika: Kalkınma, Entegrasyon ve Sanayileşme için Ortaklık” olarak ele alınmıştır. Durban’da, her ülkenin Devlet ve Hükümet Başkanları toplantısına ev sahipliği yaptığı BRICS zirvelerinin ilk döngüsü kapatılmıştır¹⁸⁵.

Toplantıda kapsayıcı ve sürdürülebilir kalkınma ve küresel yönetim kurumlarının reformu tartışılmıştır. Bu zirve, gelişmekte olan ekonomiler ve ilgili uluslararası ve

¹⁸³ ChinaDaily, *Themes and Results of BRICS Summits Over the Decade*, 2017, https://www.chinadaily.com.cn/world/2017brics/2017-09/01/content_31369213.htm, (Erişim Tarihi: 21.01.2020).

¹⁸⁴ Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *Previous Summits*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

¹⁸⁵ ChinaDaily, *Themes and Results of BRICS Summits Over the Decade*, 2017, https://www.chinadaily.com.cn/world/2017brics/2017-09/01/content_31369213_2.htm, (Erişim Tarihi: 27.01.2020).

bölgesel kuruluşlarla daha fazla işbirliği yapmak amacıyla BRICS'in sosyal yardım olarak bilinen daha geniş diyalog uygulamasının başlangıcı olmuştur¹⁸⁶.

6. FORTALEZA ZİRVESİ (2014)

Zirve 2014 yılında Brezilya'nın Fortaleza kentinde yapılmıştır. Seçilen tema “Kapsayıcı Büyüme, Sürdürülebilir Çözümler” olmuştur. Toplantının ana çıktısı, gelişmekte olan ülkelerdeki altyapı ve sürdürülebilir kalkınma projelerinin finansmanı için kaynak tahsis etmek amacıyla “Yeni Kalkınma Bankası”nın (NDB) kurulması olmuştur. Banka'nın ilk taahhüt edilmiş sermayesi 50 milyar ABD Doları olup, başlangıç sermayesi 10 milyar ABD Dolarıdır. 2022'ye kadar beş ülke tarafından eşit paylar halinde ödenecektir. 100 milyar ABD Doları'na kadar bir yedek akçe ve Koşullu Yedek Düzenleme (CRA), BRICS üyelerine nihai ödemeler dengesi krizleri sırasında karşılıklı destek sağlamak için oluşturulmuştur¹⁸⁷.

7. UFA ZİRVESİ (2015)

Yedinci BRICS zirvesi, 2015 yılında Rusya'nın Ufa kentinde “BRICS Ortaklığı - Küresel Kalkınmanın İtici Gücü” temasıyla gerçekleşmiştir. Toplantı, “Yeni Kalkınma Bankası (New Development Bank (NDB))” ve “Koşullu Rezerv Düzenlemesi” (Contingent Reserve Arrangement (CRA)) kurucu anlaşmalarının onayıyla kabul edilmiştir. Üye ülkeler arasında ticaret ve yatırımın çeşitlendirilmesi için bir yol haritası olan “BRICS Ekonomik Ortaklık Stratejisi” bu sayede onaylanmıştır. Ayrıca, BRICS ülkelerinin kalkınma bankaları ile NDB arasında kültürel işbirliği anlaşmalarının imzalanması da gerçekleşmiştir¹⁸⁸.

8. GOA ZİRVESİ (2016)

2016'da Hindistan'ın Goa kentinde düzenlenen bu zirvenin teması “Kapsayıcı ve Kolektif Çözümler Geliştirmek” olmuştur. Zirvede mali ve sosyal sorumluluk, Yeni

¹⁸⁶ Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *Previous Summits*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

¹⁸⁷ Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *Previous Summits*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

¹⁸⁸ Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *Previous Summits*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Kalkınma Bankının kurumsallaşması, yatırım cazibesi, terörle mücadele ve ekonomik büyüme gibi konuları ele alan küresel ekonomik iyileşme ele alınmıştır¹⁸⁹.

9. XIAMEN ZİRVESİ (2017)

2017 yılında Çin-Xiamen’de düzenlenmiştir. Zirvenin teması “BRICS: Daha Parlak Bir Gelecek için Daha Güçlü Ortaklık” olmuştur. Toplantıda, inovasyon işbirliğini teşvik etmek için eylem planı (“BRICS İnovasyon İşbirliği Eylem Planı 2017-2020”) ve “BRICS Tüberküloz Araştırma Ağı”nın oluşturulması imzalanmıştır. Ek olarak, ekonomik ve ticari işbirliği üzerine BRICS Eylem Planı, BRICS Gümrük İşbirliği Stratejisi ve Yeni Kalkınma Bankası ile BRICS İş Konseyi arasında Mutabakat Zaptı imzalanmıştır¹⁹⁰.

10. JOHANNESBURG ZİRVESİ (2018)

Zirve 2018’de Güney Afrika’nın Johannesburg kentinde gerçekleşmiş ve teması “BRICS: 4. Sanayi Devrimi’nde Kapsayıcı Büyüme ve Paylaşılan Refah için İşbirliği” olmuştur. Zirvede, Sao Paulo’da yer alacak Yeni Kalkınma Bankası’nın Amerika Bölgesel Ofisi’nin kurulmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. Ayrıca, “Bölgesel Havacılık Ortaklığı” mutabakat zaptı imzalanmıştır. BRICS Innovation Network’ün (BRICS İnovasyon Ağı) (iBRICS) oluşturulması da onaylanmıştır¹⁹¹.

2009 yılında, 2008 küresel mali krizinin ardından dört ülke ile kurulan ve ardından 2010’da Güney Afrika’ya kadar genişleyen BRICS’in ortaya çıkışı, birçok çevrede çok kutuplu bir dünya inşa etme yolunda somut bir adım olarak görülmüştür. Kısa süre sonra, BRICS, Yeni Kalkınma Bankası (NDB), Çin liderliğindeki Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) ve Batı hakimiyetindeki kurumların (Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası

¹⁸⁹ ChinaDaily, *Themes and Results of BRICS Summits Over the Decade*, 2017, https://www.chinadaily.com.cn/world/2017brics/2017-09/01/content_31369213_3.htm, (Erişim Tarihi: 21.01.2020).

¹⁹⁰ Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *Previous Summits*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

¹⁹¹ Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs, *Previous Summits*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

(ADB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)) hegemonyasına doğrudan meydan okuyan Koşullu Rezerv Düzenlemesi'nin (CRA) kurulması ile tanınmıştır¹⁹².

50 milyar dolar değerinde olan Yeni Kalkınma Bankası, bazıları tarafından Bretton Woods kurumları, Dünya Bankası ve IMF'ye alternatif olarak rapor edilmektedir. Kendi kalkınma bankalarına sahip beş BRICS ülkesinde gördüğümüz her örnek, onların gerçekten de Neoliberal, ekstraktivist, ihracata yönelik ve aşırı tüketimci modelin bir parçası olduklarını göstermektedir¹⁹³.

Ancak kısa süre sonra bu yeni girişimlerin Bretton Woods Kurumlarının hakimiyetini aşındırdığı iddia edilirken, gerçekte tamamlayıcı ve işbirliğine dayalı bir şekilde çalışacağı ortaya çıkmıştır. BRICS'in Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Serbest Ticaret Anlaşmaları (FTAs) ve Birleşmiş Milletler İklim müzakerelerindeki rekoru, küresel kuzey ile stratejik uzlaşmalardan biri olmuştur.

Ucuz işgücü, artan eşitsizlik ve finansal spekülasyona dayalı bir büyüme yörüngesine devam eden bu bağlılık göz önüne alındığında, BRICS örgütünün Neoliberal bir kalkınma modeline dayandığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda BRICS, zaman zaman jeopolitik alanda ilerici pozisyonlar almıştır. Örneğin, Suriye'ye tek taraflı askeri müdahaleye karşı çıkması (2015'teki Rus müdahalesinden önce) ve Filistin sorununa adil bir çözüm çağrısında bulunması bu noktada ön plana çıkmaktadır¹⁹⁴.

2.8. Uluslararası Politikada BRICS'in Yeri ve Önemi

2012 yılında, Dünya Bankası, BRICS üye ülkelerinin küresel kalkınmanın ileri ülkeleri olduğunu açıklamıştır. Bu durum, bu örgüte dahil olan devletlerin önemli bir başarı elde edebileceğini kanıtlamaktadır. İlerleyen süreçte BRICS üye sayısında bir artış

¹⁹² Counterview.org, *BRICS Largely Pursues Neo-Liberal Development Model, is Little Concerned with Rising Inequality*, <https://counterview.org/2016/09/23/brics-largely-pursues-neo-liberal-development-model-is-little-concerned-with-rising-inequality/>, (Erişim tarihi: 10.03.2021).

¹⁹³ Patrick Bond, "BRICS: Progressive Rhetoric, Neoliberal Practice", <http://triplecrisis.com/brics-progressive-rhetoric-neoliberal-practice/>, (Erişim tarihi: 10.03.2021).

¹⁹⁴ Counterview.org, *BRICS Largely Pursues Neo-Liberal Development Model, is Little Concerned with Rising Inequality*, <https://counterview.org/2016/09/23/brics-largely-pursues-neo-liberal-development-model-is-little-concerned-with-rising-inequality/>, (Erişim tarihi: 10.03.2021).

beklenmektedir. Uluslararası politikada, bu grup farklı ülkeler arasındaki açığı daraltmaktadır ve bu konuda başarılı olması muhtemeldir. Malezya, Singapur ve Japonya'nın yakında BRICS'e katılması beklenmektedir¹⁹⁵.

BRICS, ABD'nin etkisinde olmayan uluslararası bir organizasyon olarak kurulmuştur. Şu anda çoğu uluslararası kuruluş bir şekilde ABD etkisi altındadır. Ancak ABD'nin BRICS üzerinde hiçbir etkisi bulunmamaktadır. Bu durum, ABD tarafında olmayan diğer ülkelere bu organizasyonda üyelik ve aktif çalışma fırsatları sunmaktadır. Mevcut tahminlere göre, 2020 yılına kadar, BRICS üyeleri arasındaki ticaret, Amerika ve Avrupa arasındaki toplam ticaret hacmini aşacaktır. Bu, katılımcıların kendileri için uzun vadeli bir eylem planı belirttiğinin ve politikaları aracılığıyla küresel ekonominin iyileştirilmesine, gelişmekte olan ülkelere yardım etmeye ve bir yatırım dengesi yaratılmasına somut bir katkıda bulunabileceğinin göstergesidir¹⁹⁶.

BRICS zirveleri, çok büyük uluslararası ilgi görmüştür. Üye ülkelerin işbirlikleri gerçekten somut sonuçlara ulaşmış ve derin temellere sahiptir. Genel olarak, BRICS ülkeleri arasındaki işbirliği sürecini etkileyen ana faktörler aşağıdaki gibidir¹⁹⁷:

İlk faktör yeni dünya düzeni ile ilgili olmaktadır. BRICS ülkelerinin işbirliğinin sonuçları büyük ölçüde uluslararası sistemin yapısına, özellikle de ana güç merkezlerinin gerçek etkisinin oranına bağlı olmaktadır. BRICS ülkelerinin toplam gücü büyük ölçüde onların dünya işlerine etkilerini ve yetkisini belirlemektedir.

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, Amerika Birleşik Devletleri öncülüğündeki uluslararası sistem "tek kutuplu" bir karaktere bürünmüştür. Bu sistemin temel özelliği, hiçbir ülkenin ABD'nin gücünü dengeleme kabiliyetine sahip olmamasıdır. Tek kutuplu bir sistemin parçası olarak, Amerika Birleşik

¹⁹⁵ ИНОСМИ, Газета Russia Today, *БРИКС и ее Влияние на Многополярный Мир*, 2014, <https://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

¹⁹⁶ ИНОСМИ, Газета Russia Today, *БРИКС и ее Влияние на Многополярный Мир*, 2014, <https://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

¹⁹⁷ Цинсун Вань, "Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая", *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

Devletleri diğer tüm iktidarlardan daha güvenli ve uluslararası ilişkiler üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olmaktadır. Ek olarak, böyle bir sistem, Amerika Birleşik Devletleri'nde herhangi bir zorunlu kısıtlama içermez. Aksine, manevra için daha fazla yer bırakmaktadır. Büyük güç açığı ve düşük başarı olasılığı, diğer güçlerin ABD'nin gücünü dengeleme kabiliyetinden şüphe uyandırmıştır. Eylemlerin kolektif niteliği (kolektif eylem sorunu) ile ilgili problemler, diğer büyük güçlerin ABD'yi caydırmaktaki zorluklarını daha da arttırmaktadır¹⁹⁸.

İkinci faktör BRICS ülkelerinin kendileridir. BRICS ülkeleri, dünya GSYİH'nın yüzde 30'unu ve dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 45'ini içermektedirler. İş kaynakları, coğrafi konum, ekonomi, yüksek teknolojilerin yenilikçi potansiyeli gibi birçok önemli göstergeye göre, BRICS ülkelerinin askeri gücü dünyada önemli bir yer tutmaktadır. Her üye ülkenin kendi gücü büyüdükçe, aralarındaki işbirliği giderek önem kazanmaktadır. BRICS ülkeleri nispeten hızlı bir ekonomik büyümeyi sürdürmeye devam ederse, uluslararası toplumda diğer ülkelerden veya gelişmekte olan ekonomilerden daha fazla destek alabileceklerdir. Bu durumda, BRICS ülkeleri arasındaki işbirliği, güç dengesi, uluslararası ticaret, uluslararası finansal düzen ve küresel yönetim sistemi de dahil olmak üzere dünya sistemindeki değişikliği etkileyecek ve mevcut dünya düzeninin irrasyonel unsurlarını değiştirmeye izin verecektir¹⁹⁹.

Çin, Rusya ve Hindistan mevcut uluslararası örgütlerin demokratikleşmesini savunmaktadır. Çin, Hindistan ve Brezilya, içlerinde seslerini güçlendirmek için uluslararası finans kurumlarında reform çağrısında bulunmuşlardır. Hindistan ve Brezilya birlikte BM Güvenlik Konseyi'nin dönüşümünü talep etmektedirler. Bu nedenle, tüm BRICS ülkeleri toplu olarak yeni bir uluslararası kurum yapısından yanadırlar. Bu değişikliklerin gerçekleşmesi BRICS ülkelerinin işbirliği açısından son derece yararlı olacaktır. İşbirliğini artırarak ve karşılıklı desteği güçlendirerek, örgütün üye ülkeleri

¹⁹⁸ Цинсун Вань, “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая”, *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

¹⁹⁹ ИНОСМИ, Газета Russia Today, *БРИКС и ее Влияние на Многополярный Мир*, 2014, <https://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

küresel ekonomideki durumu iyileştirebilir, küresel ekonomide ve küresel yönetişimde daha fazla etkili olabilirler²⁰⁰.

BRICS ülkelerinin işbirliğine katkıda bulunan üçüncü faktör, egemen devletler arasındaki işbirliğinin pratik güçlüğüne farkında olmalarıdır. Bu tür bir işbirliği zorlama üzerine değil, gönüllü olarak yapılmaktadır. Dahası, BRICS ülkelerinin hiçbiri, egemenliğinden bahsetmek yerine, katılan diğer bir ülkenin liderliği ile aynı fikirde olmayacaktır. Herhangi bir BRICS üyesi ülke için, genel işbirliğinin yararları, kendi çerçevesi içinde kaçınılmaz imtiyazlardan kaynaklanan maliyetlerden ağır basmalıdır. Aksi takdirde, memnuniyetsiz bir ülke kuruluşun projelerine katılmayı reddedebilir. Bu nedenle, BRICS çerçevesi içindeki işbirliği üye devletlerin her birinin seçimine saygı duymalı ve temel çıkarlarını karşılamalıdır. Bu Çin ve Rusya örneğinde görülmektedir²⁰¹.

Çin, BRICS ülkeleri arasında benzersiz bir konumdadır. Bir yandan, 30 yıllık sürekli yüksek büyümenin ardından, Çin'in toplam ekonomisi etkileyici bir ölçüğe ulaşmıştır. Küresel düzeyde, ülke dünyadaki en büyük ikinci ekonomiye sahip ve en büyük küresel ticaret gücüdür. Dünya Bankası'na göre, 2019 yılında Çin, GSYİH (PPP) açısından dünyada ilk sırada yer almaktadır. Karşılaştırma için, Güney Afrika'nın GSYİH'sı 32., Hindistan – 3., Rusya – 6., Brezilya – 10. sırada yer almaktadır²⁰². İkili ticaret açısından Çin, en büyük ihracat pazarı ve Brezilya ile Güney Afrika'nın ithâlât kaynağı olan Rusya, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika'nın en büyük ticaret ortağıdır. BRICS ülkelerinin birleşmesinde Çin'in kilit bir rol oynadığı söylenebilir²⁰³.

Çin'in ekonomik gücünün yararları, organizasyon içinde işbirliği için hem olumlu hem de kısıtlayıcı faktörlerdir. Çin'in ekonomik potansiyelinin diğer dört ülkeden önemli

²⁰⁰ Цинсун Вань, “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая”, *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

²⁰¹ Цинсун Вань, “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая”, *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

²⁰² World Bank, *World Development Indicators Database, Gross Domestic Product*, 2020, <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/gdp-ranking-ppp-based>, (Erişim Tarihi: 23.09.2020).

²⁰³ Цинсун Вань, “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая”, *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

ölçüde yüksek olması Batılı analistlere göre, örgütün hızlı bir şekilde çöküşüne neden olacaktır²⁰⁴. Bununla birlikte, aslında, BRICS çerçevesi içinde işbirliğinin ana temeli ekonomik alanda rekabet değil, dünya siyasetindeki konumların güçlendirilmesi ve uluslararası ilişkilerde daha büyük bir ses kazanılmasıdır. Çin, diğer BRICS ülkelerine görüşlerini empoze etmek için ekonomik pozisyonunu kullanmaya çalışmazsa ve kendi seçimlerine saygı göstermeye devam ederse, Çin'in ekonomik gücü BRICS ülkelerinin birliğine zarar vermeyecek, aksine işbirliği ile önemli kazançlar sağlayacaktır. Çin'in hedefi zengin ve güçlü bir devlet oluşturmak, ulusal bir canlanma uygulamak ve refah elde etmektir. Bu amaçla, Çin, karşılıklı işbirliğinin derinleşmesiyle dünya ekonomisinin yoğun, sürdürülebilir ve dengeli bir şekilde büyümesini teşvik edecek, karşılıklı olarak yararlı bir açıklık stratejisine her zaman bağlı kalacaktır²⁰⁵.

BRICS ülkeleriyle işbirliği, Çin'in uluslararası ekonomik ve küresel yönetim alanındaki mevcut mekanizmaları etkilemesine ve dünya siyasetindeki konumunu güçlendirmesinde olumlu bir rol oynamasına izin vermektedir. BRICS işbirliğinin derinliği arttıkça, bu konudaki etkisi de artar. Çin'in küresel ekonomi ve yönetimdeki stratejik konumunu geliştirmesinin yanı sıra manevra alanını genişletmesine yardımcı olabilmektedir. Daha spesifik olarak, BRICS işbirliği, Çin ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki siyaset, ekonomi ve güvenlik alanlarında işbirliğini arttırmada rol oynamıştır. Ayrıca, ABD'nin stratejik girişimlerine yanıt vermesini sağlamıştır (Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) ve Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP)). Bu nedenle, BRICS ülkeleriyle işbirliği Çin için büyük stratejik öneme sahiptir²⁰⁶.

Rusya, ayrıca BRICS ülkeleri arasında özel bir ülkeyi temsil etmektedir. Diğer dört ülkeyle karşılaştırıldığında, belirgin avantajları ve zayıf yönleri bulunmaktadır. Avantajları,

²⁰⁴ Цинсун Вань, “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая”, *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

²⁰⁵ Цинсун Вань, “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая”, *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

²⁰⁶ Цинсун Вань, “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая”, *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

Rusya'nın güçlü bir askeri güce ve dünya güvenliği alanında önemli bir etkiye sahip olması ve Amerika Birleşik Devletleri ile stratejik silahlar alanındaki eşitliği sürdürmesidir. Ek olarak, Rusya BM Güvenlik Konseyi'nin daimi bir üyesidir. Zengin doğal kaynaklara ve büyük güçler arasındaki siyasi mücadelede geniş deneyime sahiptir. Genel olarak, diğer BRICS ülkelerinin sahip olmadığı bazı avantaj ve özelliklere sahiptir²⁰⁷.

Bununla birlikte, ekonomik açıdan Rusya baskın değildir. Geniş bir bölgeye sahip olmasına rağmen, nüfusu açıkça yetersizdir ve ekonomisi bazı yapısal kusurlardan arındırılmış durumda değildir. Genel olarak, BRICS Rusya için siyasi öneme sahiptir. Rus bilim adamı, A.D. Bogaturov'un ifadesine göre, "Rusya özellikle savunmasız bir durumda. Eğer "yarın" ekonomik iyileşmeye başlamazsa, o zaman durum daha da kötüye gidebilir: bu durumda, ülkenin büyüme oranları sifira yaklaşan uzun vadeli stagflasyonu olacaktır." Ukrayna'daki 2014 krizi sonucunda ABD, Avrupa ve Rusya arasındaki ilişkiler önemli ölçüde değişmiştir. Almanya'nın yeniden birleşmesiyle başlayan işbirliği ve karşılıklı anlayış dönemi sona ermiştir. Batı'nın artan düşmanlığıyla karşı karşıya kalan Rusya'nın, ABD ve AB'nin ekonomik yaptırımlarına yanıt olarak alternatif seçenekler aramak için uluslararası alanda kendi stratejisini geliştirmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Rusya, BRICS çerçevesi içinde işbirliğine daha fazla odaklanmaya başlamıştır. Organizasyonun Ufa'daki (Rusya) zirvesi bu eğilimin açık bir göstergesi olmaktadır²⁰⁸.

BRICS ülkeleri, Rusya'nın uluslararası alandaki aktif rolünü desteklemeye ve Batı'nın Rusya karşıtı yaptırım politikasını dengelemeye bir nebze hazır durumdadır. ABD ve müttefikleri tarafından daha fazla stratejik baskı uygulandığında, Rusya, BRICS ülkeleri arasında işbirliğini daha çok teşvik etmektedir. Stratejik alanı genişletmek ve bir krizde

²⁰⁷ Цинсун Вань, "Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая", *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

²⁰⁸ Цинсун Вань, "Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая", *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

alternatif seçenekler aramak açısından, BRICS örgütü Rusya Federasyonu için büyük önem taşımaktadır²⁰⁹.

BRICS'in gelişimi hâlâ erken bir aşamadır, kurumsallaşma düzeyi düşüktür ve bu aşamada Rusya, zengin uluslararası deneyimini işbirliği için daha etkili bir mekanizma oluşturmak için kullanmaya çalışmaktadır. BRICS, Rus liderliğinin inisiyatifi üzerine kurulmuş ve kısa sürede dünya siyasetinde ve ekonomisinde etkili bir faktör haline gelmektedir. Dahası, Rusya Federasyonu Dış Politika Kavramı'nda ortaya konulan ve Rusya Konseptinde belirtilen BRICS'in kapsamlı olarak güçlendirilmesine yönelik çizgi, ülkenin dış politikasının temel yönlerinden biridir. Bu kavram, Rusya'nın BRICS'e yönelik dış politikasının temel ilkelerini ve içeriğini ortaya koymaktadır. Rusya, örgüt içindeki çalışmaları dış politika faaliyetlerinin stratejik olarak önemli alanlarından biri olarak görmektedir. Belge ayrıca, örgütteki ortaklarla etkileşimin kilit alanlarında özel hedefleri onaylamakta ve uygulama mekanizmalarını tanımlamaktadır. BRICS çerçevesi içinde işbirliğinin uluslararası politikaların bir gerçeği haline geldiği ve Rusya'nın dış politikasında dünyayı büyük bir güç olarak konumlandırmakta olduğu açıktır²¹⁰.

BRICS ülkeleri, küresel ekonomik sistem için bir tür yeni taban oluşturma konusunda çalışmaktadırlar. Başka bir deyişle, bu örgüte dahil olan devletlerin liderleri, yeni bir ekonomik oluşum yaratmaya odaklanmaktadırlar. Küresel ekonominin mevcut sisteminde liderlik üzerine değil, mevcut dünya düzenini yalnızca kendi çıkarları için kullanan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın tutkularına karşı mücadeleyi hedeflemektedirler. Bu bağlamda BRICS, ekonomik fırsatları artan, büyüyen bir organizasyondur.

Kendi bağımsızlığını korumak uğruna, yeni yapılar oluşturmaktadırlar. Çünkü Avrupa ve Amerika'da bulunan uluslararası bankaların çoğu bir şekilde Batı'ya bağlıdır.

²⁰⁹ Цинсун Вань, “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая”, *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

²¹⁰ Цинсун Вань, “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран БРИКС: Взгляд из Китая”, *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

Bu çerçevede BRICS, bir dünya bankası oluşturarak, inovasyon yoluyla haklı yerini almak için küresel ekonomik sistemin dönüşümünde veya yeni düzenlemesinde önemli bir adım atmaya çalışmaktadır. BRICS'in kontrolü altındaki bankacılık, enerji ve diğer yapıların, örgütün daha da gelişmesine katkıda bulunabileceği ve BRICS'in 2020 yılına kadar üye ülkeler arasında hedefine ulaşabileceği gerçeğine katkıda bulunacağı görülmektedir²¹¹.

Uygulamada, BRICS dünyayı çok kutuplu bir yapıya dönüştürmüştür. Çünkü şu anda dünyada tek bir hegemon olduğu söylenemez. Çin, ekonomik gücü sayesinde tüm dünya pazarlarına nüfuz ederek ABD'yi ve Avrupa Birliği'ni etkilemiştir. Birçok yönden aynı şey Rusya için de söylenebilir. Hindistan da aynı zamanda Çin'den sonra birçok ülkedeki pazarlara ulaşmayı başaran genç bir güçtür. Bütün bunlar, BRICS ülkelerinin dünyayı birkaç kutuplara böldüğünü açıkça ortaya koymaktadır. ABD etkisindeki uluslararası toplum, ABD çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Ancak, BRICS gibi yeni organizasyonların ortaya çıkmasıyla birlikte, dünyanın çok kutupluluğa doğru daha da değişeceği muhtemel görünmektedir²¹².

BRICS'in potansiyeli ile İran kendine önemli fırsatlar sağlayabilir. BRICS'e katılması durumunda kendi konumunu güçlendirecek İran, uluslararası alanda önemli bir oyuncu olabilir. Ekonomik durumu, ülkenin coğrafi konumu ve mevcut kaynakları dikkate alındığında İran bunu başarabilir. Bu örgüte katılmak, İran ve benzeri ülkeler için küresel düzeyde birçok fırsat yaratmaktadır. Bunun yanında örgütlerin geniş coğrafyalara yayılması BRICS gibi kuruluşların uluslararası arenada daha etkili hale gelmesini sağlayacaktır²¹³.

BRICS üyeleri, her biri kendi problemleri bulunan gelişmekte olan ülkeler kategorisine aittir. Örneğin, Çin'in gücündeki artış bir dizi demografik ve politik zorluklarla bağlantılıdır. Brezilya idari ve sosyal yapı açısından zorluklar yaşamaktadır. Benzer bir durum Güney Afrika Cumhuriyeti'nde de görülmektedir. Hindistan da iç politik

²¹¹ ИНОСМИ, Газета Russia Today, *БРИКС и ее Влияние на Многополярный Мир*, 2014, <https://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

²¹² ИНОСМИ, Газета Russia Today, *БРИКС и ее Влияние на Многополярный Мир*, 2014, <https://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

²¹³ ИНОСМИ, Газета Russia Today, *БРИКС и ее Влияние на Многополярный Мир*, 2014, <https://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

ve sosyal krizlere karşı savunmasızdır. Muhakkak, BRICS üyeleri tüm bu ulusal sorunlara sahipler ancak onları çözebilirlerse, o zaman bu ülkeler daha da büyük bir başarı elde edebileceklerdir. Ancak, politika ve güvenlikle ilgili olan sorunlar çözülemezse, olumsuz sonuçları tüm kurumun çalışmasını etkileyebilir. Sonraki on yılın BRICS zamanı olacağı düşünülmektedir. Şu anda, örgüt kendi yapısını geliştirmekte, aktif üyelerini güçlendirmekte ve gelişmeleri için gerekli tüm mekanizmaları elde etmek için çalışmalarını organize etmektedir²¹⁴.

Rus diplomasisi, Moskova'nın belirleyici bir rol oynayabileceği ve içinde misafir veya dış gözlemci olarak bulunamayacağı daha bağımsız bir organizasyona katılması için aktif bir şekilde mücadele etmektedir. Rusya için bu çok önemli bir konudur. Brezilya, ABD'nin gölgesinde kalmak yerine, daha bağımsız bir rol oynamak istemektedir. Çin ise dünyanın diğer ülkelerine ihracat yapmakta ve uluslararası ilişkilerde de kendini tanıtmak için çabalamaktadır. Tüm bu hedefler göz önüne alındığında, BRICS'in büyük potansiyele sahip olduğu ve dünya siyasetinde yeni bir güç direği olabileceği ortaya çıkmaktadır²¹⁵.

²¹⁴ ИНОСМИ, Газета Russia Today, *БРИКС и ее Влияние на Многополярный Мир*, 2014, <https://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

²¹⁵ ИНОСМИ, Газета Russia Today, *БРИКС и ее Влияние на Многополярный Мир*, 2014, <https://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ VE BRICS KARŞILAŞTIRMASI

3.1. ŞİÖ ve BRICS'in Neoliberal Portresi: Karşılaştırmalı Şekilde Tartışmanın Özeti

Küreselleşme sürecinde gerçekleşen dünyanın kalkınma paradigması ve uluslararası ilişkiler sisteminin ilgili dönüşümü, özellikle Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin gibi “büyük ekonomiler”in yanı sıra Kazakistan ve Güney Afrika gibi bölgesel liderlerin dünya siyasetine girişini sağlamıştır. 2000 sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelerin yeni etkileşimler içinde ŞİÖ ve BRICS örgütlerini oluşturması küresel işbirliği için yeni bir stratejik oluşumların ortaya çıktığını göstermektedir²¹⁶.

ŞİÖ ve BRICS yapılarının çok kutuplu bir sistem oluşturduğu görüşü üyelerinin Avrasya bölgesindeki en büyük üç devleti (Hindistan, Çin ve Rusya) içermesinden kaynaklanmaktadır. Bu ülkeler Batı tarafından öne sürülen monopolar küreselleşme projesine alternatif olarak çok merkezli bir yapıyı ortaya koymuşlardır²¹⁷.

BRIC terimi, 2001 yılında, “Güney” ülkelerinin küresel ekonomik büyümede ve uluslararası politika yönünde giderek daha önemli bir rol oynadığı uluslararası düzende meydana gelen değişiklikleri temsil eden bir kavram olarak oluşturulmuştur. O zamanlar, ilk dört ülkenin (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) resmi bir grup olma olasılığına dair bir gösterge yoktur. 2006 yılında, akademisyenler, gazeteciler ve politikacılar ile BRIC

²¹⁶ В.И. Юртаев, А.С. Рогов, “ШОС и БРИКС: Особенности Участия в Процессе Евразийской Интеграции”, *Вестник Российского Университета Дружбы Народов, Международные Отношения*, 2017, Vol. 17, № 3, s. 469.

²¹⁷ Op.cit., s. 470.

ülkelerinin dışişleri bakanlarının gerçekleştirdiği toplantı ile birlikte, BRIC dünya düzenindeki bir değişikliği temsil etmeye başlamıştır²¹⁸.

Yekaterinburg Bakanlar Toplantısında kurumsallaşan BRIC bloğu, daha önce tek başlarına iken bu sayede kollektif bir yapıya bürünmüşlerdir. BRIC daha sonra üye ülkelerin görüş alışverişinde bulunabilecekleri, işbirliği alanlarını belirleyebilecekleri ve uluslararası gündemi etkileyebilecekleri bir mekanizma haline gelmiştir

Nisan 2011’de üçüncü BRIC zirvesinde Güney Afrika’nın resmi üye olmasıyla birlikte BRIC, BRICS haline gelmiştir. Güney Afrika, diğer BRICS ülkelere göre ekonomik ve siyasi alanda daha etkisiz olmasına rağmen, Afrika ve BRICS örgütü arasında köprü görevi görmektedir (Afrika’nın GSYİH’sının %23’ünü oluşturmasının yanında önemli sanayi ve finans sektörleri ile karakterize edilen modern bir ekonomiye sahiptir). Güney Afrika’nın girişi, ülkenin Afrika kıtasındaki ekonomik önemi, yapıcı siyasi eylemi ve coğrafi temsiliyeti nedeniyle örgüte önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda BRICS, Okyanusya hariç tüm kıtaları içerisinde barındırmaktadır²¹⁹.

Aynı zamanda Rusya, SSCB’nin çöküşünden sonra ortaya çıkan tüm yapılarda aktif ve kurucu ülkelerden biriydi. Bu kuruluşlardan biri olan Şanghay İşbirliği Örgütü önemli bir örnektir. Her yıl düzenlenen yıllık zirveleri ve kurumsal yapısı ile dikkat odağı olabilmıştır. Şanghay İşbirliği Örgütü’nün en büyük başarısı, 1969’dan beri var olan sınır sorunu konusunda savaşın eşiğinde olan iki sosyalist devleti tek bir örgüt içinde birleştirme becerisi olmuştur. Kısacası, Şanghay İşbirliği Örgütü, Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra sınır problemleri yaşayan Çin, Rusya, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistanı bir araya getiren bir örgüttür²²⁰.

BRICS bloğu bir demografik güç merkezidir. BRICS, dünyadaki Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın dörtte birini üretmektedir. Bloktaki beş ülke farklı kültür, dil, din ve sosyal geleneklere bölünmüştür. Ekonomik yörüngeleriyle de farklılaşmaktadırlar. Bazı örgütler

²¹⁸ Iqbal Badar, Cristina Araujo Eliane, “Emergence of BRICS as an Economic Bloc”, *Transnational Corporations Review*, 2015, Vol. 7, № 1, s. 110.

²¹⁹ Op.cit., s. 111.

²²⁰ Muammer Öztürk, “Şangay İşbirliği Teşkilatı’nın Uluslararası İlişkiler Tasarımı”, *Avrasya Etüdlere*, 43/2014-1, s. 252.

ihracata yönelik sanayi üretimi mantığıyla yönetilirken, diğerleri ham madde ihracatına bağımlıdır. Ancak bu farklılıklar bloğun siyasi değerini azaltmamaktadır. Üye ülkelerden üçü nükleer güç olarak kabul edilir, ikisi BM Güvenlik Konseyi'nde daimi sandalyelere sahiptir ve diğer ikisi de bu konuda etkin politika yürütmektedir. Amaçları, birleşik ağırlıklarını Kuzey önceliği alışkanlığına karşı bir denge olarak ve yüzeye çıkmayan sorunları ve analizleri arttırmak için bir örgüt olarak kullanmaktır. Siyasi çatışmalar (Filistin-İsrail çatışması gibi), finansal reform ve kalkınma stratejisi üzerine tartışmalar, BRICS'i uluslararası politikada siyasi bir aktör olarak göstermektedir²²¹.

Dünyanın yeni ortaya çıkan önemli bir kutbu olarkten BRICS, 2012 yılında dünya GSYİH'sının yüzde 25'ini, küresel ticaretin yüzde 18'ini ve dünya döviz rezervlerinin yüzde 41,7'sini oluşturmaktaydı. Buna ek olarak, nüfusun yüzde 25'i BRICS ülkelerinde yaşamaktadır. Bloğun en önemli yanı, ABD için yüzde 17 ve AB için yüzde 36 olan, Uluslararası Para Fonu'ndaki (IMF) oy oranı BRICS için yüzde 11'dir²²².

BRICS, işbirliği yoluyla ortak kalkınma için anlamlı ortaklıklar araştırmayı, küresel zorlukları birlikte ele almayı ve dünya barışı, istikrarı ve güvenliğinin daha da geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. BRICS ülkeleri üç işbirliği alanı belirlemişlerdir. Bu üç alan aşağıdaki gibidir²²³:

- BRICS ülkeleri, enerji verimliliğine ulaşmak ve temiz enerji kaynakları geliştirmek konusunda birlikte çalışabilirler. Bu konular araştırma ve teknolojilerin paylaşılmasının yanı sıra araştırmaya büyük yatırımlar gerektirecektir;

- Blok, özellikle Çin ve Hindistan'da artan nüfus artışından kaynaklanan kısıtlamaların yanı sıra nüfus ve istihdam yaratma ile ilgili sorunları da ele alacaktır. BRICS ülkeleri tarafından vurgulanacak diğer konular, BRICS ekonomilerinin büyümesini ve gelişmesini etkileyen iki temel engel olan kentleşme ve ulaşımdır;

²²¹ Vijay Prashad, "Neoliberalism with Southern Characteristics: The Rise of BRICS", *Rosa Luxemburg Stiftung, New York Office*, May 2013, s. 3.

²²² Badar, Eliane, op.cit., s. 111.

²²³ Op.cit., s. 114.

- Blok, üye ülkelerin artı güçlerine daha fazla odaklanacak ve BRICS ekonomilerini tüm üye ülkeler için faydalı olabilecek bir yola götürecektir²²⁴.

BRICS'e göre, çok taraflılığın güçlendirilmesi, yani Birleşmiş Milletler ve uluslararası finans kurumlarının reformu gibi bazı ortak gündemleri ve ilkeleri tanımlayabilmeleri için yeni bir küresel yönetim rejiminin oluşturulması gerekmektedir. Özellikle gelişmekte olan ve gelişen ülkeler arasında daha fazla etkinlik, verimlilik ve temsil edilebilirlik sağlamak; iklim değişikliğiyle yüzleşmek; terörizmi tüm biçimleri ve tezahürleriyle kınamak; küresel ekonomik yönetim konularında daha büyük bir role sahip olması için G20'yi uluslararası ekonomik işbirliği için birincil forum olarak desteklemek; yetersizlikleri ve verimsizlikleri uluslararası finansal kriz tarafından kanıtlanmış olan uluslararası para ve finans sistemini reform yoluyla iyileştirmek başlıca hedeflerdendir²²⁵.

ŞİÖ'nün ana hedeflerinden biri, Orta Asya'da Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir dengeleyici kuvvet oluşturmaktır. Bu nedenle örgüt içinde güvenlik organizasyonu önemli yer tutmaktadır. Bu örgüt, temel felsefe olarak 'çok kutuplu bir dünya' ilkesine odaklanmaktadır. Çok kutuplu dünya ilkesi mevcut kutupların yanı sıra başka kutupların, anlayışların var olması gerekliliğine dayanmaktadır. Başka bir deyişle, bu ilkenin amacı, ŞİÖ'nün dünya arenasında söz sahibi olması gerektiğidir. Örgütün üye devletlerinin coğrafi dağılımına bakarsak bunu net bir şekilde görebiliriz. Bu nedenle, bu ülkelerin coğrafi konumu, kuruluşun bölgesel değil, küresel hedefler doğrultusunda olduğunu göstermektedir²²⁶.

Hem ŞİÖ hem de BRICS küresel bir üne, başarmayı amaçladıkları bir işbirliği ve uluslararası ilişkiler modeline sahiptir. Bu örgütlerin amacı sadece ilişkileri derinleştirmek ve üye devletlere saygıyı artırmak değil, aynı zamanda "rejimin güvenliğini" sağlamaktır. ŞİÖ için güvenlik mutlaka ekonomik meselelerle ilişkilidir. Dolayısıyla, ŞİÖ'nün

²²⁴ Badar, Eliane, op.cit., s. 114.

²²⁵ Op.cit., s. 114.

²²⁶ Öztürk, op.cit., s. 254.

uluslararası ilişkilerde ortaya koyduğu yeni model, yalnızca ekonomik işbirliğini değil, aynı zamanda kültürel işbirliğini içermektedir²²⁷.

Hem ŞİÖ hem de BRICS devletlerarası ilişkilerde işbirliğine odaklanmaktadır ve karşılıklı menfaate dayanmaktadırlar. Buna Şanghay İşbirliği Örgütü Sözleşmesi'nin 1. Maddesinde de yer verilmektedir. 1. Maddede sıralanan aşağıdaki hedefler, ŞİÖ'nün yeni bir uluslararası ilişkiler düzenini hedeflediğini bildirmektedir²²⁸:

- Üye devletler arasındaki karşılıklı güven ve iyi komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi,
- Bölgede barış, istikrar, güvenliği sağlamak ve mevcut koşulları demokratik yollarla sürdürmek,
- Yeni yüzyılın ortaya getirmiş olduğu problemlere yönelik ortaklaşa çözüm yaratma arayışında bulunmak,
- Diğer devletler ve uluslararası teşkilatlarla olan ilişkileri sürdürmek ve geliştirmek,
- Uluslararası çatışmaları önlemek ve böyle olasılıkları barışçıl yollarla sonuca bağlamak²²⁹.

Aynı zamanda BRICS ilkelerinin bugüne kadarki en kapsamlı açıklaması Delhi Bildirgesi (2012) olmuştur. 2009'da amaçlanan noktalar burada vurgulanmıştır:

- Finansal Reform²³⁰
- Kalkınma Gündemi
- Çok Kutuplu Bölgeselcilik²³¹

²²⁷ Öztürk, op.cit., s. 255.

²²⁸ Op.cit., s. 256.

²²⁹ Op.cit., s. 257.

²³⁰ Prashad, op.cit., s. 12.

²³¹ Op.cit., s. 13.

3.2. ŞİÖ ve BRICS: Güvenlik Meseleleri Üzerine Karşılaştırma

Neoliberalizmin merkezinde uluslararası güvenlik sorunları ve uluslararası politikanın bir aracı olarak savaşın reddedilmesi gelmektedir. Neoliberalizmin savunucularına göre uluslararası ilişkilerdeki katılımcıların temel amacı uluslararası güvenliği sağlamaktır. Genel olarak uluslararası ilişkiler ve özellikle uluslararası güvenlik sorunlarına ilişkin araştırmanın Neoliberal yönündeki bilim adamları, güç faktörünün yanında ekonomik faktörlere de dikkat çekmektedir. Uluslararası ilişkilerdeki çıkar çatışmasını, “yumuşak güç” kullanarak çözmek mümkündür. Devletler, farklı devletlerin ulusal çıkarlarının uyumlaştırılmasına yardımcı olan uluslararası kuruluşlar ile beraber etkileşime girebilir²³².

Modern araştırmacılar (Katzenstein, Koehane, Krasner), uluslararası arenada artan bağımlılık ve ulusötesi ilişkiler bağlamında, sadece devletlerin değil, aynı zamanda diğer aktörlerin (şirketler, siyasi partiler, kamu dernekleri) de faaliyet gösterdiklerini, “diğer ülkelerdeki ortaklarıyla doğrudan iletişim kurma fırsatı bulan” faaliyetlerin mutlaka devletler tarafından kontrol edilemeyeceğini vurgulamışlardır²³³.

Demokratik Barış Teorisi son zamanlarda Amerika Birleşik Devletleri için bir dış politika stratejisi geliştirmek amacıyla kullanılmıştır²³⁴. Demokratik Barış Teorisi, liberal demokratik teori veya basitçe demokratik dünya, demokratik rejimlerin, birbirleriyle savaşmadığı popüler bir teoridir. Demokratik Barış Teorisi'nin savunucuları, demokratik devletler arasında barışın başlamasına katkıda bulunan birkaç faktörü tespit etmişlerdir:

- Kamuoyundan sorumlu devlet adamları, uluslararası gerilimleri çözmek için diplomatik kurumlar oluşturma eğilimindedir;
- Demokrasiler, ilgili politikaları ve hükümet doktrinleri olan ülkeleri düşmanca görme konusunda isteksizdir;

²³² С.А. Ланцов, Ф.И. Усмонов, “Проблемы Безопасности в Теории Международных Отношений: Сравнительный Анализ Основных Направлений”, *Политэкс*, 2008, Vol. 4, № 2, s. 155.

²³³ Op.cit., ss. 155-156.

²³⁴ Op.cit., s. 157.

-Demokrasiler, diğer devletlerden daha fazla sosyal servete sahip olma eğilimindedir. Bu nedenle altyapı ve kaynakları korumak için savaştan kaçınırlar. Son zamanlarda Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politika stratejisini formüle etmek için Demokratik Barış Teorisi kullanılmıştır. Bu politika “Büyük Ortadoğu”nun demokratikleşmesi politikasıydı (Büyük Ortadoğu 1980'den beri kullanılan politik ve coğrafi bir terimdir. Orta Doğu'nun geleneksel Arap ülkelerine ek olarak İran, Türkiye, Afganistan, Pakistan, Türkmenistan, bazen Kafkasya ve Orta Doğu bölgesindeki bir dizi Müslüman ülkenin yanı sıra Kuzey Afrika ve İsrail'in geleneksel Müslüman ülkelerini de içermektedir)²³⁵. Bu kavramın özü, Ortadoğu bölgesindeki askeri çatışmalar ve terörizm tehlikesinin, bu bölge ülkelerinde demokratik rejimlerin yokluğuyla doğrudan ilişkili olmasıdır. Sonuç olarak bölgede demokrasi oluşturulursa, bu ülkeler uluslararası güvenliğe yönelik bir tehdit kaynağı olmaktan çıkacaklardır. Bu kavram Afganistan ve Irak'a yapılan müdahaleler ile uygulamaya koyulmuştur. Bu bölgedeki ülkeler demokrasiden uzak bir anlayıştadır. Demokratik yapıların burada oluşturulmaya çalışılması sonucunda oluşan demokratik rejimler beklenen etkiyi göstermeyebilir²³⁶.

Demokratik Barış Teorisinin (DBT) önemli bir dezavantajı, Batı'da ortaya çıkması ve bu nedenle Batı medeniyetine ait olmayan ülkelerin ve halkların özelliklerini tam olarak dikkate almamasıdır. Savaş, barış ve iç siyasi koşullar sosyal olarak belirlenir ve DBT'nin geliştirilmesinde daha fazla ilerleme kaydedilmesi için sosyo-kültürel bağların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu bağlamda, DBT'nin realist eleştirisi, birçok adil yargı ve iyi niyetli gözlemler içermesine rağmen, hâlâ tek taraflı olduğudur.²³⁷

Uluslararası güvenlik, dünyanın önde gelen organizasyonlarındaki tartışmaların ana konularından biridir. Bu bakımdan ne BRICS ne de ŞİÖ bir istisnadır. Günümüzde uluslararası güvenlik sisteminin düzgün çalışmadığı açıktır. Çünkü barışı ve güvenliği korumaktan sorumlu ana kurumlar, modern dünyanın gerekliliklerini yerine

²³⁵ Ланцов, Усмонов, op.cit., s. 157.

²³⁶ Op.cit., s. 157.

²³⁷ Op.cit., s. 157.

getirmemektedir. Bu bağlamda güvenliğin küresel boyutu ve bölgesel boyutu ön plana çıkmaktadır²³⁸.

BRICS ve ŞİÖ ülkeleri, tüm dünyada barışın korunmasında ve güvenliğin geliştirilmesinde Birleşmiş Milletler'in merkezi rolünü desteklemektedir. Tüm barışı koruma faaliyetlerinin (önleyici konuşlandırmalar ve çatışma sonrası barış inşası gibi) BM Şartı ve evrensel olarak kabul edilmiş uluslararası hukuk normlarına uygun olarak alınması gerektiğini beyan etmektedirler. BRICS ve ŞİÖ ülkeleri egemenlik, birlik, bağımsızlık, toprak bütünlüğü, saldırmazlık, eşitlik gibi evrensel ilkelere bağlılığı savunmaktadırlar. Ayrıca, Birleşmiş Milletler Örgütü (BM Güvenlik Konseyi dahil) için kapsamlı bir reforma ihtiyaç duyulduğu vurgulanmaktadır²³⁹.

Rusya ve Çin, BMGK'nın daimi üyeliklerine sahipken, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika daha önemli bir rol istemektedirler. G4 (Almanya, Hindistan, Japonya ve Brezilya) ve L. 69 (Grup L.69, Afrika, Latin Amerika ve Karayipler, Asya ve Pasifik'ten gelişmekte olan ülkeler grubudur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kalıcı ve kapsamlı bir reformunu gerçekleştirmek için ortak bir amaç ile birleşmiş büyük bir blok oluşturmaktadırlar. Grup şu anda 42 ülkeyi kapsamaktadır.) gibi farklı gruplar içinde bulduklarından dolayı, BMGK daimi üyeliğini genişletmek istemektedirler²⁴⁰. BM'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulduğuna ve o zamandan bu yana küresel güç dengesinin tamamen değiştiğine işaret etmektedirler. BMGK'de üye sayısının 15'e yükseldiği 1963'ten sonra reform yapılmamıştır. O zamanki üye sayısı 113'ken bugün 193 BM üyesi vardır. Ayrıca, tartışılan konuların yüzde 70'inden fazlası Afrika ile ilgili olsa da, bu kıtanın hiçbir ülkesinin daimi bir üyesi yoktur. Artan sayıda çatışma ve uluslararası toplumun bu sorunları çözememesi, eski kurumların "yetersizliğini" ve anakronistik özelliklerini göstermektedir. Sonuç olarak Güvenlik Konseyi'nin reform yapılması gerektiğidir. Rusya ve Çin (ve diğer daimi üyeler) bu istekleri desteklemektedir. Ama nasıl dönüştürülmeli? Veto gücünü kim koruyacak? Bu değişikliklerin sonuçları ne olacak? Bu sorular kararın alınmasına izin vermemektedir. Güvenlik Konseyi tarafından iki alternatif

²³⁸ Maria Slonskaya, "The Role of BRICS in Global Security", *MGIMO-University*, s. 2.

²³⁹ Op.cit., s. 2.

²⁴⁰ Op.cit., s. 2.

teklif yapılmıştır. Onlara göre ya Hindistan, Brezilya, Almanya, Japonya ve iki Afrika devleti veto gücü olmadan daimi üye olacaklardı ya da yapı tamamen değiştirilecekti ve daimi üyeler yerine BMGK yeni üyelerden oluşacaktı²⁴¹. Bununla birlikte, P5'in (Permanent Five, BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesini ifade eder; yani Çin, Fransa, Rusya, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri.) üstünlüklerini kaybetme isteksizliğinden dolayı bir gelişme olmamıştır. (Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika dış politikaya Batı'dan farklı bir şekilde yaklaşmaktadır. Güney Afrika bölgesel sorunlara bölgesel çözümleri tercih etmektedir. Brezilya'nın ise içişlerine karışılmaması gerektiği konusundaki görüşü Batı tarafına uygun gelmemektedir. Hindistan barışı koruma görevlerinin çok taraflı bir bağlamda ve BM'nin izniyle gerçekleşmesi konusunda ısrar etmektedir). Ayrıca, BMGK'da daimi üye sayısının artırılması veto sayısının artmasına neden olacağından ve bunun da karar alma mekanizmasını tıkayacağından endişe edilmektedir. Dolayısıyla, daimi üyelerin ortak bir karara varana kadar değişiklik talepleri gerçekleşmeyecektir²⁴².

Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika'nın, karşılıklı ekonomik kalkınma endişelerini ele almak için IBSA oluşumu bulunmaktadır. Bu nedenle, BRICS ülkelerinin ait olduğu bölgesel, siyasi ve ekonomik oluşumlar BRICS ülkelerinin ortak çıkarlarına karşı düzgün bir şekilde incelenmediği takdirde, BRICS ülkelerinin BM Güvenlik Konseyi ve müttefik küresel yönetim kurumlarında kolektif hareket gücünü azaltacaktır²⁴³.

“Batı merkezli” ve “Batı tarafından yönetilen” kurumlardaki bağımsızlığın sağlanması yollarından biri de alternatif kurumların oluşturulmasıdır. Böyle bir yaklaşımın en parlak örneği, 2014 yılında Brezilya Fortaleza'daki BRICS Zirvesi'nde başlatılan Yeni Kalkınma Bankası ve Döviz Rezervleri Havuzu'dur. BRICS Bankası'nın Dünya Bankası'nın doğrudan rakibi olması, BRICS'in kurumsallaşmasının ilk adımıdır²⁴⁴.

Başlangıçta, ŞİÖ'nün temel amacı ortak sınırlarda güvenliği sağlamaktı ancak Özbekistan'ın 2001'de ortaklığa katılmasıyla birlikte örgüt iki alana odaklanmıştır:

²⁴¹ Slonskaya, op.cit., s. 3.

²⁴² Op.cit., s. 3.

²⁴³ Op.cit., s. 3.

²⁴⁴ Op.cit., s. 4.

ekonomik işbirliği ve güvenlik. Hindistan ve Pakistan'ın da örgüte üye olması belirli zorluklar yaratacaktır. Karar verme sürecini engelleyebilir, kuruluşun çalışmasını zorlaştırabilir, bazı ortak projeleri ve girişimleri tehdit edebilirler.

BRICS üyesi ülkeler BM barışı koruma gücüne katılmıştır. Birlik sağlayarak ve personelin eğitimine önem vererek, BM Barışı Koruma Faaliyeti'ne katkıda bulunmuşlardır. Hindistan bu alanda (Pakistan ve Bangladeş'ten sonra) üçüncü büyük birlik desteğini sağlamaktadır. 2004'ten 2012'ye kadar bu ülke BM'ye 100.000'den fazla insan kaynağı sağlamıştır. Brezilya dış politikası açısından barışı koruma faaliyetleri önemlidir. Güney Afrika ise operasyonların (çoğunlukla Afrika'da) kilit katılımcılarından biridir. Çin de son dönemlerde BM barışı koruma faaliyetleri için aktif bir bağışçı (mali kaynaklar ve askeri personel açısından) haline gelmiştir²⁴⁵.

BM tarafından 2005 yılında kabul edilen ve 2011 yılında Libya'daki kriz sırasında uygulamada kullanılan R2P kavramından (R2P concept (Responsibility to Protect) Koruma Sorumluluğu) bahsetmek gerekmektedir. Ülke, eğer herhangi bir hükümet nüfusunu savaş suçları, soykırım, etnik temizlik gibi suçlardan korumak istemiyorsa uluslararası toplumun bu sorumluluğu alması ve toplu müdahale ile barış, hukuk ve düzen sağlaması gerektiğini öngörmektedir. Birincisi, çoğu devletler sömürge veya yarı sömürge geçmişlerini hatırlamaktadırlar. Şiddete son verme arzusu ve insan hakları ihlallerine rağmen diğer devletlerin iç meselelerine müdahalenin her zaman haklı bir yaklaşım olmadığını belirtmektedirler. Batılı ülkeler R2P kavramını sadece batı karşıtı rejimleri devirmek ve kendi çıkarlarını ilerletmek için bir bahane olarak kullanmaktadırlar. Bu yüzden BRICS örgütü, askeri güç kullanmadan krizlerin barışçıl çözümüne ancak diplomatik yollarla ve bir çatışmanın tüm tarafları arasında kapsamlı bir diyalog yoluyla destek vermektedirler²⁴⁶.

BRICS ülkeleri, terörizmin tüm biçimleri ve tezahürleriyle kınanması gerektiğini belirtmişlerdir. BM, işbirliğini ilerletmeyi ve terörle mücadele faaliyetlerini güçlendirmeyi amaçlayan Uluslararası Terörizm Konvansiyonu'nun kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu devletler ayrıca nükleer silahların yayılmasıyla ilgilenmektedirler.

²⁴⁵ Slonskaya, op.cit., s. 4.

²⁴⁶ Op.cit., s. 4.

Nükleer silahları, teknolojileri ve malzemeleri kontrol etme mekanizmalarının güçlendirilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu anlamda Kore Yarımadasındaki sorunlar, İran'ın atom programı ve Hint-Pakistan çatışması bağlamında istikrarsızlık ve güvenlik tehdidi bulunmaktadır²⁴⁷. Sadece iki BRICS üyesi (Rusya ve Çin) Kapsamlı Nükleer Test-Yasaklama Anlaşmasını imzalamıştır. Anlaşma ile silah kontrol mekanizması sağlanacaktır. BRICS üyeleri uluslararası bilgi güvenliği ve siber suçlara karşı daha etkili bir sistemin oluşturulması gerektiğini belirtmektedirler. Az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk, açlık, doğal afetler, temiz su ve enerji kaynaklarının eksikliğine karşı yardımcı olmaktadır²⁴⁸.

BRICS'den daha çeşitli bir örgüt bulmak zordur. Bu örgüte üye devletlerin kendi aralarında ve başka ülkelerle farklı kültürel gelenekler, zihniyet, toprak ve sınır anlaşmazlıkları, dini ve etnik çatışmalar, ekonomik ve politik alanlarda rekabet vardır. Birçok Rus ve yabancı uzman, böyle bir çeşitliliğin BRICS'in küresel süreçleri etkilemek ve dünyayı yeniden şekillendirmek için etkili bir ekonomik ve politik güç olmasını engellediğini savunmuşlardır. Bununla birlikte, bu “uyumsuzluk” durumunu olumlu yönde de etkileyebileceği belirtilmiştir.

BRICS üyelerinin diğer üye ülkelerle paylaşacağı bir şeyler vardır. Çin'in büyük insan potansiyelini (ucuz işgücü ekonomik yükselişinin ana nedenlerinden biridir), Rusya'nın ise gerekli olan doğal kaynakları sunması diğer BRICS ülkelerine büyük avantaj sağlayabilir. Hindistan da büyük bir yazılım tedarikçisidir. Brezilya diğer BRICS üyeleriyle çok yakın ekonomik bağlara sahiptir. Devletler, altyapı, bilgi teknolojileri, iletişim, enerji ve minerallerin çıkarılması, imalat, tarım vb. alanlarda işbirliğini güçlendirmekle ilgilenmektedirler²⁴⁹.

BRICS çok farklı ve bazı yönlerden rakip devletler grubudur. Sınır anlaşmazlıkları (Aksai-Chin, Arunaçhal Pradesh Eyaleti), Hint Okyanusu'ndaki liderlik mücadelesi, Hindistan ve Çin arasındaki çözülmemiş sorunlar bunlardan birkaçıdır. Buna rağmen, bu iki ülke sadece ticari ve ekonomik alanlarda işbirliği yapmakla kalmayıp, aynı zamanda askeri

²⁴⁷ Slonskaya, op.cit., s. 4.

²⁴⁸ Op.cit., s. 5.

²⁴⁹ Op.cit., s. 6.

işbirliği ve güvenlik konuları gibi diğer alanlarda da ortak girişimler gerçekleştirecek. Bu durum ise rekabetin geçmişte kaldığı anlamına gelmemektedir. Hindistan (Çin gibi) komşusunu büyük bir düşman olarak görmektedir. Bu bağlamda karşılıklı çıkarlar doğrultusunda barışçıl bir süreç içerisindeyler²⁵⁰.

BRICS'in daha küresel sorumluluk iddiası, uluslararası barışı koruma operasyonları alanında ön plana çıkmaktadır. Daimi BMGK üyeleri olarak Rusya ve Çin'in BM'nin barışı koruma gündemi üzerinde büyük etkisi vardır. Bununla birlikte, BRICS üyesi Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika barışı koruma tartışmalarına aktif olarak katılmakta ve BM barışı koruma operasyonlarına personel katkısı yapmaktadırlar²⁵¹.

Tüm BRICS ülkelerinin (BM liderliğindeki) barışı koruma operasyonlarında kendilerine has farklılıkları vardır. Bu farklılıklar Hindistan'ın ve Brezilya'nın BMGK'da yer alma taleplerini güçlendirmek için artan küresel rollerinin tanınmasını hedeflerken, Güney Afrika, Afrika kıtası için “*primus inter pares*” olarak kabul edilmesini amaçlamaktadır. En önemlisi, Brezilya kendisini Batı (veya “Kuzey”) ile Küresel Güney arasında güvenilir bir arabulucu olarak görmeyi amaçlamaktadır. Bu aynı zamanda BRICS'in BM barışı koruma operasyonlarına yaptığı somut katkılara da yansımaktadır. Hindistan düzenli olarak saldırı helikopterlerini kullanmaktadır; Çin mühendislik ve tıbbi birimlere katkıda bulunma eğilimindedir; Rusya, BM'nin tek ağır yük kargo uçakları ve helikopter tedarikçisidir ve Güney Afrika, BM ve Afrika Birliği'nin (AU) Afrika'daki barışı koruma misyonlarının kilit katılımcısıdır²⁵².

Kısa vadede, Rusya'nın konumunu değişmesi olası değildir, ancak Çin yavaş yavaş (2003'ten bu yana) “küresel barışı koruma” adı altında yürütülen etkinliklere daha fazla katılmaya başlamıştır. Çin'in temel amacının kendi siyasi ve stratejik amaçlarını gerçekleştirmek olduğu da unutulmamalıdır. Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde Uygur

²⁵⁰ Slonskaya, op.cit., s. 7.

²⁵¹ Clingendael Report, “The BRICS as a Security Challenge in Multilateral Forums”, 2015, https://www.clingendael.org/pub/2015/the_brics_as_an_eu_security_challenge/1_the_brics_as_a_security_challenge_in_multilateral_forums/, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

²⁵² Clingendael Report, “The BRICS as a Security Challenge in Multilateral Forums”, 2015, https://www.clingendael.org/pub/2015/the_brics_as_an_eu_security_challenge/1_the_brics_as_a_security_challenge_in_multilateral_forums/, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

Türklerine yönelik insan hakkı ihlallerinde, hatta soykırım benzeri uygulamalarda bulunan Çin, şu anda BM barış gücüne 3000'den fazla personel ile destek vermektedir²⁵³.

Aralık 2014'te, bir Çin piyade taburu (yaklaşık 700 muharebe birliği) Güney Sudan'daki BM yapısına katılmıştır. Çin, daha önce Haiti, Ruanda ve Mali'ye mühendislik ve sağlık personeli göndermiştir. Ancak Güney Sudan misyonu, Çin'in ilk kez "barışçıl kalkınmaya" iyi huylu bir "sorumlu güç" olarak yaklaştığını göstermektedir. Çin, BM'nin Mali misyonuna (MINUSMA) olan katkıları Çin'in yeni yerel, bölgesel ve uluslararası stratejik ortaklıklar kurma çabalarının bir parçasıdır²⁵⁴.

BRICS'in tamamı, bir BMGK yetkisi olmadan barışı koruma operasyonunun yapılamayacağı konusunda hemfikirdir. Ayrıca bölgesel örgütlerin, sadece operasyonları meşrulaştırmak için değil, aynı zamanda Küresel Güney'in Batı'nın zararına etkisini artırmak için dağıtım alanında merkezi bir rol oynaması gerektiği konusunda da hemfikirlerdir. Batılı Neoliberal barışı koruma yaklaşımı, artan BRICS katılımı nedeniyle kaçınılmaz olarak değişecektir. BRICS'in egemenlikçi yaklaşımı, bölgeye bağlı farklılık gösterebilecek modellere dayalı olarak yerel (ve bölgesel) mülkiyeti ve bağlamsallaştırılmış çözümleri güçlendirme eğiliminde daha dikkatli olacaktır. Daha somut ifade etmek gerekirse, beş BRICS ülkesinden dördü Aden Körfezi'ndeki korsanlıkla mücadele operasyonlarına aktif olarak katılmış, ancak BRICS bayrağı altında bunu yapma olasılığını araştırmamışlardır. BRICS de kendisini barışı koruma görevlilerinin eğitimine adanmış ve Brezilya (2005'te) Barışı Koruma Operasyonları Eğitim Merkezini başlatmıştır. Bu merkez ayrıca BRICS üyeleri arasındaki güvenlik bağlarını güçlendirmek için de kullanılmaktadır. Ağustos 2014'te, resmi olarak "terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılığa karşı koymak, bölgesel barışı ve istikrarı korumak ve askerlerin terörle mücadele konusundaki koordineli yeteneğini geliştirmek" için bir ŞİÖ terörle mücadele tatbikatı yapıldı (Barış Görevi 2014

²⁵³ Clingendael Report, "The BRICS as a Security Challenge in Multilateral Forums", 2015, https://www.clingendael.org/pub/2015/the_brics_as_an_eu_security_challenge/1_the_brics_as_a_security_challenge_in_multilateral_forums/, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

²⁵⁴ Clingendael Report, "The BRICS as a Security Challenge in Multilateral Forums", 2015, https://www.clingendael.org/pub/2015/the_brics_as_an_eu_security_challenge/1_the_brics_as_a_security_challenge_in_multilateral_forums/, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

olarak adlandırılmıştır)²⁵⁵. Bu ŞİÖ çalışmaları ile ‘dış güçlerin’ yeni bir renkli devrim sürecini önlemeyi amaçlamışlardır.

Güvenlik ve ekonomik işbirliği, ŞİÖ’nün iki dayanağıdır. Şanghay Örgütü, katılımcı devletlerin sınırlarında güvenliği sağlayacak, Orta Asya’da terörizm, ayrılıkçılık ve aşırıcılığa karşı mücadele sorunlarını çözecek şekilde kuruldu. Ancak yavaş yavaş ŞİÖ’nün ilgi alanı genişledi. Örgüt kendisini barış ve refahı sağlamaktan sorumlu multidisipliner bir işbirliği yapısına dönüştürmeye çalışmaktadır. İttifakın amaçları bölgede istikrar ve güvenlik, siyasi, ekonomik ve insani alanlarda ortak etkileşimin geliştirilmesidir. ŞİÖ’nün beş ülke arasındaki karmaşık sınır sorunlarının çözümünde olumlu deneyimi, bunun sonucunda Japonya Denizi’nden Pamirlere sınır bölgelerinin büyük ölçüde askersizleştirilmesi Şanghay Örgütünü tanınmış ve saygın bir uluslararası organizasyona dönüştürmüştür. Özbekistan’ın bu yapıya kabulü ile ŞİÖ’nün, oldukça başarılı bir yapı olduğu görülmüştür. Örgüt üyeleri, uluslararası terörizm, aşırıcılık ve uyuşturucu kaçakçılığı ile ilgili bölgesel sorunların çözümünde aktif rol almaya büyük ilgi göstermektedir²⁵⁶.

SSCB döneminde Orta Asya sınırlarının yeniden dağıtılması ve yeni devletlerin oluşumunda etnik sınırlar gözetilmemiştir. Bu, Orta Asya’da bir istikrarsızlık faktörü olarak işlev görmektedir (örneğin, Ferghana Vadisi’nde bulunan Kırgız ve Özbek bölgelerindeki olaylar). Bu koşullar altında, “Şanghay Örgütü” Orta Asya’da istikrarı ve güvenliği sağlamaya yönelik bir sistem, yani kolektif bir güvenlik kurumu olarak görülmeye başlandı. Bu dönemde, önceliği tüm üyelerinin terörle mücadelede işbirliği olan ŞİÖ’nün güvenlik politikasının amaç ve hedefleri hakkında yeni bir anlayış oluşturulmuştur²⁵⁷.

Bölgenin kalkınmasını sağlayan nokta eski ve yeni tehditleri dikkate alan geleneksel devlet güvenliği kavramı yerine daha genişletilmiş bir güvenlik politikasına geçişin

²⁵⁵ Clingendael Report, “The BRICS as a Security Challenge in Multilateral Forums”, 2015, https://www.clingendael.org/pub/2015/the_brics_as_an_eu_security_challenge/1_the_brics_as_a_security_challenge_in_multilateral_forums/, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

²⁵⁶ Г.К. Искакова, “Взаимодействие и Сотрудничество Государств — Членов ШОС в Контексте Региональной Безопасности: Уроки, Вызовы и Перспективы”, *Экономика Региона № 4*, 2012, s. 237.

²⁵⁷ Op.cit., s. 238.

sağlanmasıdır. 2001-2006'da ŞİÖ liderlerinin yıllık zirvelerdeki konuşmalarında, uluslararası terörizm, aşırıcılık ve uyuşturucu kaçakçılığı konusunda belirli bir tavır gözlemlenmiştir. ŞİÖ'nün terörle mücadele çerçevesinde hem terörizmin doğası hem de terörizmin kendisine karşı ortak bir mücadele yürütme taktiklerinde değişiklikler olmuştur. ŞİÖ'nün üye devletlerinin “Terörizm, Ayrılıkçılık ve Aşırılıkçılığa Karşı Mücadele” stratejisi yalnızca terörizmle değil, aynı zamanda onu doğuran nedenlerle de ilgilenmektedir. 2006-2010'da ŞİÖ bölgesel güvenlik gündemini genişletmiştir. Örgüt, her şeyden önce, bölgenin sosyo-insani ve çevresel sorunlarına değinerek insan yaşamının seviyesini ve kalitesini etkilemiştir²⁵⁸. ŞİÖ'nün insani vektöründeki en büyük gelişme, 2010'dan beri ŞİÖ Üniversitesi projesi de dahil olmak üzere eğitim alanında olmuştur. Orta Asya bölgesinde yükseköğretimin geliştirilmesi ile ilgili ŞİÖ girişimi, bölgedeki insan güvenliğinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu proje gelecek vaat eden sektörlerde profesyonellerin eğitim olanaklarını genişletmekte, kültürlerarası iletişim seviyesini artırmakta birlikte Orta Asya, Rusya ve Çin'de bölgesel entegrasyon sürecinin önemli bir unsurunu oluşturmaktadır²⁵⁹.

2009 yılından bu yana, sağlık hizmetleri alanında işbirliği boyutu gelişmektedir. Bu alanda ŞİÖ üyesi ülkeler arasındaki işbirliğini tanımlayan üç noktaya vurgu yapılmıştır. Birincisi, ŞİÖ ülkeleri nüfusun anti-salgın koruması için ulusal ve uluslararası düzenleyici standartların geliştirilmesi, uygulanması ve bölge ülkelerinin düzenleyici ve metodolojik tabanının uyumlaştırılması için tedbirlerin düzenlenmesi konusunda anlaşılabilir. İkinci olarak, ŞİÖ üyesi devletlerin özellikle tehlikeli enfeksiyonlarının önlenmesi ve kontrolüne ilişkin Koordinasyon Konseyi oluşturulmuştur. Üçüncü alan, tıp eğitimi, yeniden eğitim ve uzmanların ileri eğitim sistemlerinde ortak eğitim programlarının geliştirilmesi de dahil olmak üzere sağlık sektöründe işbirliğini sağlamaktır. Son yıllarda, ŞİÖ üyesi ülkeler arasında çevresel işbirliği vektörünün oluşturulması için bir süreç olmuştur. Orta Asya bölgesindeki çevresel afet bölgelerinde bölge için en acil çevre sorunları Aral Denizi, Amur Nehri havzası ve Orta Asya'daki endüstriyel kirliliktir. Bu çevresel sorunlar doğada sınır

²⁵⁸ Исакова, оп.цит., s. 238.

²⁵⁹ Оп.цит., s. 238.

ötesi olmalarına ve bölgesel bir yaklaşım ile kapsamlı bir çözüme ihtiyaç duymalarına rağmen, pratikte ŞİÖ güvenlik gündeminde yapıcı bir şekilde ele alınmamaktadırlar²⁶⁰.

Çevre güvenliği ulusal ve bölgesel güvenliğin bir bütünü olarak ele alınmış ve Orta Asya ülkeleri arasındaki tatlı su kaynaklarının dağılımı konusundaki sorunlar ön plana çıkmıştır. Ulusal altyapı projeleri (Irtysht-Karamay Kanalı, Ambarata Hidroelektrik Santrali, vb.) ve anlaşmalar (“Kırgız Cumhuriyeti’nin su kütlelerinin, su kaynaklarının ve su tesislerinin uluslararası kullanımı hakkında”) dönemseller olarak bölgedeki siyasi istikrarsızlığın kaynağı haline gelmekte ve devletler arasındaki ikili ilişkileri karmaşık hale getirmektedir. 2008 yılında ŞİÖ İş Konseyi, sınıraşan kirlilik risklerinin sigortalanmasını sağlayan bir çevre sigortası projesi uygulamak için ilk girişimini gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, ŞİÖ’nün çevresel işbirliği dışında, ŞİÖ ülkelerinin sigorta mevzuatının birleştirilmesi ve ŞİÖ ülkelerinin sigorta endüstrisi hakkında bir bilgi veri tabanı oluşturulması konuları bulunmaktadır²⁶¹.

Çevre güvenliği alanı, ŞİÖ üyesi ülkeler arasında öncelikli işbirliği alanlarından biridir. 2005 yılında, ŞİÖ üyesi ülkeler arasında acil müdahale konusunda özel bir Anlaşma imzalanmıştır. Bu belge, acil durumlarda yardım sağlama mekanizmasını düzeltmiştir. ŞİÖ üyesi devletler ilgili departmanları izlemek ve bilgilendirmek için bir mekanizma düzenlemiş, insani yardımın sağlanması için yöntemler geliştirmiş ve endüstri uzmanları arasında bir dizi eğitim ve değişim deneyimi gerçekleştirmiştir. ŞİÖ, uluslararası, Orta Asya ve bölgelerarası üç seviyeli bir acil müdahale sistemi oluşturmuştur. Örgütün bu alandaki işbirliğini geliştirmesi için, tek bir Acil Müdahale Merkezi oluşturması gerekmiştir. Küresel iklim değişikliğinin dinamikleri göz önüne alındığında, ŞİÖ devletleri yakın gelecekte acil durum yönetimi alanında karar vermeye zorlanacaktır. Bu bağlamda, ŞİÖ güvenlik politikası, üç aşamaya ayrılmaktadır:

İlk aşamada (1996-2001), Orta Asya devletleri arasındaki bölgesel uyuşmazlıkların, ŞİÖ üyeleri tarafından rızaya dayalı bir karar alma mekanizmasının seçilmesi ile güvenlik kavramları temelinde çözülmesi arzulanmaktadır. Bu temelde, o dönemde ortaya çıkan

²⁶⁰ Искакова, op.cit., s. 239.

²⁶¹ Op.cit., s. 239.

bölgesel uyuşmazlıklar çözülmüştür. Rusya-Çin ilişkilerinin stratejik ortaklar olarak geliştirilmesi, Kazakistan Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev tarafından başlatılan Avrasya fikrinin tanınması ve pekiştirilmesi, Şanghay Örgütü'nün daha fazla kurumsallaşması sürecinde önemli bir rol oynamıştır²⁶².

ŞİÖ güvenlik politikasının geliştirilmesindeki ikinci aşama (2001-2006), Rusya ile Çin arasındaki ikili ilişkilerin gelişmesidir. Çok taraflı bölgesel işbirliğinin genişlemesi üzerinde gözle görülür bir etkiye sahip olan faktörün, radikal İslamcı grupların yüksek faaliyetlerinin eşlik ettiği Afganistan'daki çatışma olduğu belirtilmektedir. Bu aşamada ŞİÖ, ulusal devlet çıkarlarını korumaya yönelik bir politika olarak geleneksel güvenlik anlayışından kişisel güvenlik kavramına geçmektedir. İkincisi, terörizm, çevre felaketleri, bulaşıcı hastalık salgınları, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, kontrolsüz göç vb. şeklinde insan güvenliğine yönelik tehditleri etkisiz hale getirmeye odaklanmaktadır²⁶³.

2001-2006'da ŞİÖ üyesi ülkeler, kalkınma ve güvenlik konularının birbirine bağlı olduğunu (ŞİÖ Tüzüğü, Terörle Mücadele Konvansiyonu, terörle mücadele faaliyetleri kavramı), bölgenin güvenlik seviyesi üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğunu vurgulamışlardır. Terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç ve insan haklarının sağlanması gibi sorunlar, ŞİÖ üyeleri tarafından ticaret, yatırım, ulaşım ve enerji alanlarında işbirliği konularıyla aynı düzeyde ortaya konmuştur²⁶⁴.

Üçüncü aşama - 2006 yılından bu yana, terörle mücadele ile birlikte, ŞİÖ güvenlik gündemi insani güvenlik alanları ile geliştirilmiştir. Güvenlik konsepti aynı zamanda insan güvenliğini sağlamayı ve insanların yaşam kalitesini artırmayı amaçlamıştır. Bu alan, karşılıklı olarak faydalı işbirliğini açıkça tanımlamış ve bölgesel entegrasyon için elverişli koşullar oluşturmuştur. Örneğin eğitim alanında, 2008-2009'dan bu yana ŞİÖ Üniversitesi'ni oluşturmak için bir proje devam etmektedir. ŞİÖ Üniversitesi projesi, ŞİÖ üyesi ülkelerin gençleri için kültürlerarası iletişim ve yükseköğretime erişim kanallarını genişleten tek bir Avrasya eğitim alanı oluşturma girişimidir. Bununla birlikte, altı ülke

²⁶² Исакова, op.cit., s. 239.

²⁶³ Op.cit., s. 239.

²⁶⁴ Op.cit., s. 239.

arasındaki işbirliğinin daha da derinleştirilmesi, çözülmemiş örgütsel sorunların sayısından etkilenmektedir. ŞİÖ'nün ana sorunlarından biri, sorumluluk alanının tanımlanmamasıdır.

Dünyanın neredeyse tüm bölgesel örgütleri, belirli bir siyasi ve coğrafi bölgedeki faaliyetlerinin kapsamını açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin, AB için eylem bölgesi Avrupa'dır, ASEAN - Güneydoğu Asya vb. bölgesi içindir. Ancak, ŞİÖ söz konusu olduğunda örgütün nereye odaklanabileceği hâlâ belirsizdir²⁶⁵.

Hem ŞİÖ içinde hem de ikili düzeyde Rusya ile Çin arasındaki ilişkilerin analizi, Orta Asya'daki iki gücün gerçek bölgesel etkileşiminin istikrarsız olduğunu ve bunun bir bütün olarak Orta Asya'da işbirliğinin gelişimi ve ŞİÖ'nün umutları üzerinde olumsuz etkiler yaratacağını belirtmektedir. Çin ve Rusya politikalarının daha dengeli ve uzun vadeli işbirliği stratejilerine dönüştürülmesi şartıyla, ŞİÖ'de etkili ve verimli bir işbirliği mümkündür. Aynı zamanda Rusya ve Çin arasındaki potansiyel çelişkileri yumuşatabilen ve dengeleme görevi gören Orta Asya devletlerinin, ŞİÖ'nün gelişimi açısından önemli bir rol oynaması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, örgütün genişlemesi onun askeri-ekonomik potansiyelini birkaç kez artıracak ve onu bir bölge-üstü örgütlenmeye dönüştürecektir²⁶⁶.

Son yıllardaki olaylar, ŞİÖ alanı ve bitişik bölgelerdeki olumsuz eğilimlerde bir artışa işaret etmektedir. Uluslararası terörizm, aşırılıkçılık ve uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele, büyük ölçüde Afganistan topraklarından kaynaklanan zorlukların ve tehditlerin etkisi altında ŞİÖ'nün güvenlik faaliyetlerinin kilit alanı haline gelmiştir. Bazı Çinli araştırmacılar Pakistan, İran ve Hindistan gibi önemli bölgesel oyuncuların Afganistan'daki durumu çözüme sürecine dahil etmekten yanadırlar²⁶⁷.

Çin'in Afganistan ile ekonomik etkileşimi sadece iki taraflı olarak gerçekleşmektedir ve Çin henüz ŞİÖ mekanizmaları aracılığıyla Afganistan'daki altyapı ve diğer projelerin finansmanına katılmaya hazır değildir. Rusya ve Orta Asya ülkelerinin, ŞİÖ'nün Afgan yerleşimine katılımıyla ilgili pozisyonu Çin'e yakındır. Ancak yine de farklı noktalara sahiplerdir. Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan için, Afgan yönündeki öncelikli

²⁶⁵ Искакова, op.cit., s. 240.

²⁶⁶ Op.cit., s. 240.

²⁶⁷ Op.cit., s. 241.

görevlerden biri uyuşturucu karşıtı kuşağın oluşturulmasıdır. Özbekistan ve Çin de bu bakış açısını desteklemektedirler. Ancak bu ülkeler, Afganistan'daki yasadışı uyuşturucu kaçakçılığıyla mücadele sorununu, bölgesel işbirliği çerçevesinden çok ulusal güvenlik sistemi düzeyinde çözmektedirler. Sonuç olarak, ŞİÖ üyesi devletler Afganistan'dan gelen narkotik tehdide karşı koymak için alınan önlemlerdeki farklılığın yanı sıra, bu engeli azaltma yöntemlerindeki değişikliklere, bireysel ŞİÖ ülkelerinin bu yönde etkisiz eylemlerine yol açmaktadırlar. Buna ek olarak, bir anti-uyuşturucu kuşağı oluşturma görevi, başta İran ve Pakistan olmak üzere ŞİÖ'nün gözlemci ülkelerinin de katılımını gerektirmektedir²⁶⁸.

ŞİÖ üyesi ülkelerin stratejik entegrasyonu için aşağıdaki hususlar önemlidir²⁶⁹:

- ŞİÖ üyesi ülkelerin bölgesel ilişkiler sisteminde kendi rollerini ve potansiyellerini sağlamaları için bölge devletlerinin dünya ve bölgesel siyasetteki eğilimlerini analiz etmeleri, olası sonuçlarını tahmin etmeleri, oluşum aşamasında onları etkilemek için mekanizmalar ve kaynaklar bulmaları ve bir bütün olarak bölge için olası olumsuz sonuçları önlemeleri gerekmektedir;

- Ticaret alanındaki yatırımları çekmek ve bölge devletleri için yeni pazarlar açan ulaşım projeleri başta olmak üzere, bölge için avantajlı olan proje ve anlaşmaların uygulanmasını amaçlayan yeni bir politika geliştirmek;

- Ulusal egemenliklerini ve bölgenin bir bütün olarak bağımsız kalkınmasını güçlendirmek için ŞİÖ üyesi ülkeler arasında karşılıklı anlayış ve işbirliği geliştirmek;

- Bölgesel sorunların bağımsız olarak çözülmesi için ŞİÖ çerçevesinde uzun vadeli bir ortaklık stratejisi geliştirmek. Böyle bir stratejinin geliştirilmesi, ŞİÖ'nün dünya toplumundaki konumunun güçlenmesine yardımcı olacaktır;

- Uluslararası yapılarla ve tüm devletlerle büyük ölçekli işbirliği geliştirmek²⁷⁰.

²⁶⁸ Искакова, op.cit., s. 241.

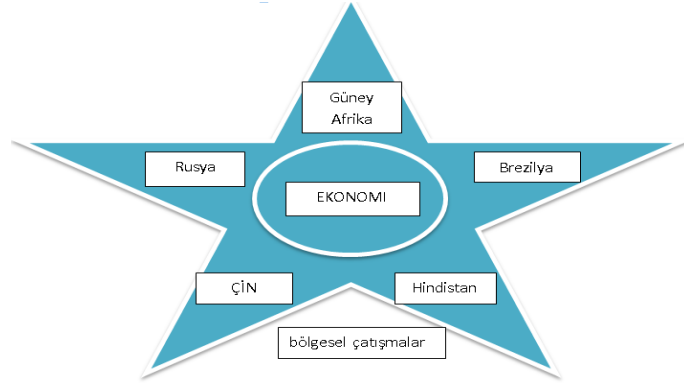
²⁶⁹ Op.cit., s. 242.

²⁷⁰ Op.cit., s. 242.

3.3. Üye Devletlere Karşı Etkileri Bakımından ŞİÖ ve BRICS'in Karşılaştırması

Kapitalist değerlere dayanan modern dünya, başlı başına ulusal ekonomilerin sert rekabetine işaret etmektedir ve bununla bağlantılı olarak, ŞİÖ ve BRICS örgütlerinin her bir katılımcı ülkesinin dünyanın finans merkezinin yerini alması amaçlanmıştır. Amaç, doğrudan kaynağa bağımlı ekonomiyi, bağımsız bir ekonomiye dönüştürmektir²⁷¹. Ulusal çıkarların benzerliği, ülkelerarası eşit bir birliğin kurulmasına yol açmıştır. BRICS ülkelerinin ulusal çıkarları konusunda daha ayrıntılı olarak inceleme yapıldığında, ülkelerin her birinin Şekil 3'de açıkça gösterilen ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye çalıştıkları gözlemlenmektedir.

Şekil 3. BRICS Ülkelerinin Ulusal Çıkarları

Kaynak: T.A. Яшкова, “Национальные Интересы Стран БРИКС в Изменяющемся Мире”, *Страны БРИКС: Стратегии Развития и Механизмы Взаимодействия и Сотрудничества в Изменяющемся Мире*, ed. Ю.С. Пивоваров, Труды I Международной научно-практической конференции Москва, 2–3 ноября 2015 г, Москва: 2016, s. 192.

BRICS ülkelerini birleştiren temel amaç, uluslararası finansal sistemin halkın yararına reform yapmasıdır. Ortaklığın hedefleri hakkında konuşan Rusya Federasyonu Başkanı, Ufa'daki BRICS zirvesinden sonra yapılan röportajda şunları söylemiştir: “BRICS ülkeleri, her şeyden önce, dünya ekonomisini kendi kendine sürdürülebilir bir büyüme

²⁷¹ T.A. Яшкова, “Национальные Интересы Стран БРИКС в Изменяющемся Мире”, *Страны БРИКС: Стратегии Развития и Механизмы Взаимодействия и Сотрудничества в Изменяющемся Мире*, ed. Ю.С. Пивоваров, Труды I Международной научно-практической конференции Москва, 2–3 ноября 2015 г, Москва: 2016, s. 192.

yolunda teşvik etmek ve uluslararası ekonomiyi yeniden düzenlemek için gayret göstermektedir. Bizim için en önemli şey, küresel kalkınmayı hızlandırabilecek, sermayenin ekonominin reel sektörüne girişini teşvik edebilecek ve istihdamını artırabilecek çözümler bulmaktır. Bu, küresel ekonominin zayıf dinamikleri ve kabul edilemez derecede yüksek bir işsizliğin sürekliliği nedeniyle özellikle önemlidir. Her ne kadar bu ülkeler öncelikle Batı ülkelerinin karakteristik özelliklerine sahip olsalar da, BRICS ülkeleri de olumsuz etkilerini hissetmektedir: ihracat pazarları daralmaktadır, dünya finansmanında istikrarsızlık devam etmektedir.²⁷²»

Böylece, BRICS üyeleri arasında işbirliğinin aşağıdaki ana hedefleri tanımlanabilir²⁷³:

1. IMF’de ABD’nin ve müttefiklerinin hâkimiyetini yok etmek. ABD’nin hegemonyasını zorlama fikri aslında Rusya’ya atfedilmiştir. Son on yılın ikinci yarısında BRIC’in yaratılmasında katalizör Moskova olmuştur. Pekin’in IMF’nin reformu konusundaki aktif çabaları, Yuan’ı uluslararası hale getirmek girişimleri tarafından desteklenmiştir.

2. G7 ülkelerindeki ekonomik durgunluğun olumsuz etkilerinden kendini korumak isteği. ABD’nin ekonomik krizi ve AB’nin bütçe krizi, BRICS ülkelerinin ulusal ekonomileri için tehlike arz etmektedir. Bu nedenle, ABD - Japonya - Batı Avrupa üçlüsü ile ilişkiler çerçevesi dışındaki ekonomik bağların çeşitliliğine güvenmişlerdir²⁷⁴.

3. Washington Konsensüsünün hegemonik istikrarını, Pekin Konsensüsünün (siyasi ve ekonomik versiyon) yeni değerleri ile değiştirmek. Mevcut küresel ekonominin liberal modelinin işleyişi hegemonik devlet tarafından sağlanmaktadır. ABD, liberal reformlar ve ulusal pazarların yeniden açılması karşılığında pazarına diğer ülkeler için erişim sağlamaktadır. Washington Konsensüsünün ekonomik modeli kriz halindedir. Pekin Konsensüsü dünyaya yeni fikirler sunmaktadır: kapsayıcı ekonomik büyüme, egemenliğin dokunulmazlığı ile ekonomik gelişme, yenilikçilik, asimetrik güç araçlarının birikimi

²⁷² Яшкова, op.cit., s. 193.

²⁷³ Op.cit., s. 193.

²⁷⁴ Op.cit., s. 193.

(trilyon döviz rezervleri). Para birimi, devlet tarafından biriktirilen gücün yoğunlaştırılmış bir ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, tek kutupluluğun olumsuz etkileri finans alanında da belirgindir. Ekonomik çok kutupluluğun gelişimine, ABD dolarının uluslararası finanstaki payının azaltılması, para ve finansal mimarinin karmaşıklığı eşlik etmelidir. Küresel ekonomi birkaç güç merkezine güvenmeye başlarsa daha dengeli hale gelecektir²⁷⁵.

Topluluğun ortak hedeflerine rağmen, çelişkiler de yok değildir. Örneğin, BRICS Bankası'nın kurulması, ortaklar arasında çelişkilerin varlığını göstermiştir. 2013'teki Durban zirvesinde, Çin tarafı, yetkili sermayenin Banka içindeki payını örgüt üyesi ülkenin GSYİH büyüklüğüne bağlamakla ilgili bir şartı ortaya koymuştur. Bu göstergeyle ÇHC, tüm BRICS ülkelerine göre oldukça üstündür. Diğer katılımcıların Çin'in yeni yapıyı kontrol altına almaya çalıştığına dair endişeleri var olmuştur. 8-9 Temmuz 2015 tarihlerinde Ufa'da düzenlenen BRICS zirvesi, anlaşmazlıkların planlanan projelerin uygulanmasına engel teşkil etmediğini göstermiş ve başlangıç sermayesi 100 milyar dolar olan BRICS Kalkınma Bankası kurulmuştur²⁷⁶.

Bununla birlikte, ortak parasal ve finansal hedeflerin varlığı, çoğu zaman farklı düzeylerde olan ve örtüşmeyen BRICS ülkelerinin koşulsuz ulusal çıkarlarının ve jeopolitik stratejilerinin birleşimine yol açmaktadır²⁷⁷.

Şu anda, BRICS'in hem küresel hem de ulusal düzeyde gelişimini engelleyen belirgin üç durum mevcuttur:

1. BM Güvenlik Konseyi Reformu
2. Çözülmemiş Hint-Çin Tartışması
3. BRICS hattı

Siyasi ve ekonomik durumları göz önüne alındığında, Hindistan ve Brezilya, BM Güvenlik Konseyi'nin şu anki bileşiminin modern gerçeklerle uyuşmadığına

²⁷⁵ Яшкова, op.cit., s. 193.

²⁷⁶ Op.cit., s. 193.

²⁷⁷ Op.cit., s. 194.

inanmaktadırlar. Onlara göre, Rusya ve Çin, Birleşmiş Milletler Konseyi'nde BRICS ortaklarının çıkarlarına kılavuzluk etmelidirler. Pekin, Hindistan'ın bu konuda eşit statüde olmasını istememekte ve Güvenlik Konseyi'ne yeni üye alımında veto hakları olmadan genişletilme seçenekleri sunmaktadır. Bununla birlikte, BM Güvenlik Konseyi'nin veto hakkını en önemli unsur olarak kabul eden Hindistan için bu seçenek kabul edilemezdir. Güvenlik Konseyi'nin genişlemesi Japonya ve Almanya'nın uygulamalarını dikkate almadan mümkün değildir. Ancak Japonya'nın adaylığı Çin için kabul edilemezdir. BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin sayısındaki artış, herhangi bir Batı ülkesinin dahil edilmesinden dolayı Rusya'ya pratik fayda sağlamamaktadır. Sonuç olarak, bu konuda olumlu bir yaklaşım mevcut değildir²⁷⁸.

Hindistan Başbakanı Narendra Modi Fortaleza'daki BRICS zirvesinde yapmış olduğu konuşmada (15-17 Temmuz 2014), BM reformu konusuna temel vurgu yaparak, IMF reformu konusunu arka plana itmiştir. BM reformu teması BRICS içindeki ortaklıkları güçlendirmek için şarttır. Hindistan'ın özel konumunu belirten Rusya, Çin'i etkileyebilir. Bununla birlikte, Washington tarafından işbirliğinin güçlendirilmesi ve Yeni Delhi'nin "nükleer anlaşması" Moskova'nın uygun bir karar vermesini engellemektedir²⁷⁹.

Çin ile Hindistan arasındaki çelişkilerin karmaşıklığını düşünmek gerekmektedir. Bu çelişkiler sadece Ladakh'taki Aksaychin'in dağlık bölgesindeki bölgesel anlaşmazlıklarla değil, aynı zamanda Arunaçal Pradeş devletinin topraklarının Hindistan'a katılma meşruiyeti konusuyla da ilgilidir. Bu bağlamda, ülkeler arasındaki ilişkilerin stratejik anlaşmazlıklar çözülene kadar imkansız olduğu ortadadır. Pekin'in Hindistan'ın batı komşularıyla olan ortaklıklarından ekonomik olarak motive olma olasılığı daha yüksektir (Orta Asya'ya lojistik erişim, altyapı projeleri ve madencilik). Bununla birlikte, Hindistan, Çin'in Pakistan'la ve özellikle Afganistan'la yakınlaşmasından ciddi bir şekilde endişe duymaktadır²⁸⁰.

²⁷⁸ Яшкова, op.cit., s. 194.

²⁷⁹ Op.cit., s. 193.

²⁸⁰ Op.cit., s. 194.

İki başkent arasındaki ilişkiler en çok ticaret ve ekonomi alanında gelişmiştir. Ancak, artan bir ticaret dengesizliği ülkeler arasındaki ilişkileri giderek daha fazla etkilemektedir. Hintli üreticiler, iç piyasadaki Çin mallarıyla rekabetten korkmaktadır. İkili ticarete ithâlât ve ihracat dinamikleri, Çin Halk Cumhuriyeti lehine istikrarlı bir değişime yol açmaktadır. 2014 yılında Hindistan'ın ticaret dengesindeki açığı, 36 milyar dolardan 48 milyar dolara çıkmış ve toplam işlem hacmi 72.4 milyar dolara yükselmiştir. Yeni İpek Yolu konseptinin uygulanmasının bir parçası olarak, Çin'in Güneydoğu ve Orta Asya ülkelerine ekonomik girişinin devam ettiği ve Hindistan'ın geleneksel bölgesel satış pazarlarının dışına çıkabileceği de belirtilmelidir²⁸¹.

Tablo 2. BRICS Ülkelerinin Öncelikli Çıkarları

BRICS ülkelerinin öncelikli çıkarları					
	Rusya Federasyonu	Brezilya	Çin Halk Cumhuriyeti	Hindistan	Güney Afrika Cumhuriyeti
Öncelik	Amerikan Avrupa dünyasına alternatif olarak bir ittifak yaratmak	Latin Amerika kıtasında gelişmiş bir ekonomi yaratmak	Ekonomik gücü arttırmak	Müttefikler arasındaki manevraları devam ettirmek	En derin sosyo-ekonomik krizin üstesinden gelmek
Ticaret	BRICS finans kurumlarının oluşturulması	Brezilya - Rusya ve Güney Amerika arasındaki iletişim için ana "köprü"	Diğer büyük güçlerle fikri işbirliği	Bir Asya bankasına katılım, ABD ile bağlarını kaybetmeden Rusya ile yakınlaşma	Kaynakları işlemek için eksik öğeler
Ekonomi	Sponsorluk yeteneğini geri getirmek, ekonomik	Çelişkilerin çözülmesi	Asya Altyapısı Yatırım Bankası	Acil bir yatırım ihtiyacı. Tarımsal ve endüstriyel	Ulusal ekonomik kompleksinin ürünleri için

²⁸¹ Яшкова, op.cit., s. 194.

	büyüme açısından diğer katılımcılara yetişmek.			gelişme	dış talebin dönüşü
Politika	ABD tarafından değil, Çin tarafından kontrol edilen bir sistem	Seçkinlerin ilgilendiği Amerika Birleşik Devletleri'nin gölgesinden çıkmak	Küresel finansal mimari yönetim sisteminin revizyonu	Organizasyonun gayri resmi niteliği göz önüne alındığında, risksiz küresel bir rol kazanmak	Devletin bütçe açığını azaltmak
Beklentiler	Dış ekonomik sorunların ve çelişkilerin çözümü	Sosyal durumun istikrara kavuşturulması	Tüm ekonomik göstergelerde dünyada birinciliğe ulaşmak	Hindistan'ın tamamen büyümesine yardımcı olan bir kuruluş bulmak	Ülkede istikrarın ortaya çıkışı

Kaynak: Т.А. Яшкова, “Национальные Интересы Стран БРИКС в Изменяющемся Мире”, *Страны БРИКС: Стратегии Развития и Механизмы Взаимодействия и Сотрудничества в Изменяющемся Мире*, ed. Ю.С. Пивоваров, Труды I Международной научно-практической конференции Москва, 2–3 ноября 2015 г, Москва: 2016, s. 194.

- Brezilya, jeopolitik hedeflerini sürdürmeye ve bölgenin yerel siyasi sorunlarını çözmeye çalışırken, tamamen ekonomik çıkarları sürdürmektedir²⁸².

- Rusya Federasyonu, ABD'nin değil, Çin'in daha etkin olduğu bir sistem yaratmaya çalışmaktadır.

- Hindistan gündeminin politik bileşeni, Delhi'nin küresel bir rol oynama isteğidir. BRICS topluluğu da Hindistan için ilginçtir, çünkü Hintlilere, müttefikleri arasındaki manevralarını devam ettirmeleri, birbirleriyle çatışan devletlerle ilişkiler kurmaları için

²⁸² Яшкова, op.cit., s. 194.

fırsat vermektedir. Aynı zamanda Hint katılımının temel ekonomik bileşeni, yatırım için ciddi bir ihtiyaçtır²⁸³.

- Çin, küresel finansal sistemi “yeniden yapılandırmayı” amaçlamakta ve bu amaca ulaşmak için finansal piyasada güçlü ortaklara ve yeni oyunculara ihtiyaç duymaktadır. Onların yardımı ile Çin, rezerv para birimlerinden biri olarak Yuan’ın yayılması için yeni bir altyapının inşasını başarabilecektir.

- Güney Afrika, dünya ekonomisinin kademeli olarak yeniden canlanması ve buna bağlı olarak, ülke ekonomisine yönelik ürün talebinde, GSYİH büyüme oranını arttıracaktır²⁸⁴.

Özetlemek gerekirse, yaptırımlardan dolayı Rusya, BRICS hattını dünyadaki yeni ortaklıklar için bir arayış ve Batı toplumuna bu tür ortaklıkların var olduğunu gösterme fırsatı olarak görmektedir. Dahası, Hindistan için temel siyasi kâr, küresel bir rol oynama arzusunun gerçekleşmesidir.

Bununla birlikte, BRICS’teki “ana ağırlık” Çin’dir. Yeni Kalkınma Bankası’nın merkezinin Şanghay’da yer alacağı ve finans kurumunda oyların basit bir çoğunluğunu alan Çin Merkez Bankası’nın varlıklarına 41 milyar dolar katkı sağlayacağı belirgindir. Aynı dağıtım, Çin’in 41 milyar dolar daha ayıracağı BRICS Koşullu Rezervler Havuzu’nda da olacaktır. Brezilya, Hindistan ve Rusya 18 milyar, Güney Afrika 5 milyar dolar ayırmıştır²⁸⁵. Örgüte üye ülkeler için ŞİÖ’nün önemine gelince ilk önce Rusya Federasyonu ve ŞİÖ ilişkilerinden bahsedilmelidir.

Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş döneminin iki süper gücünden biri ve özellikle Vladimir Putin’in gücünün yükselmesinden sonra SSCB’nin halefi olarak, uluslararası ilişkilerde her zaman etkili bir rol oynamaya çalışmıştır. Rusya, çevresinde bulunan ülkelerle ilişkileri ve işbirliğini güçlendirmek için çaba sarf etmektedir. Son yıllarda Rusya’nın dış politikasının karakteristik özelliklerinden biri, Şanghay İşbirliği Örgütü’nün

²⁸³ Яшкова, op.cit., s. 195.

²⁸⁴ Op.cit., s. 195.

²⁸⁵ Op.cit., s. 195.

oluşturulması ve güçlendirilmesidir. Rusya, kurucusu olduğu örgütün gelişmesinde her zaman belirleyici rol oynamaktadır. Moskova'nın Şanghay İşbirliği Örgütü ile bağlantılı olarak politika, savunma, güvenlik ve ekonomi alanlarındaki amaçlarını ve çıkarlarını dikkate almak gerekmektedir²⁸⁶.

SSCB'nin çöküşünden sonra Soğuk Savaş döneminin iki süper gücünden birinin ardılı olan Rusya Federasyonu çok sayıda iç ve dış güçle karşılaşmıştır. Rusya'nın ekonomik reformları uygulamak ve demokrasiyi geliştirmek için Batı'nın tarafını tutması gerektiği görünüyordu. Bu eğilim, Kremlin'in dış politikasını, Rusya'nın ilk başkanı Boris Yeltsin'i ve Batıcı olan Dışişleri Bakanı Andrei Kozyrev'i de etkilemiş ve bunun sonucunda Rusya, Batı yanlısı bir politikayı benimsemiştir. Ocak 1996'da, Andrei Kozyrev'in istifası ve eski KGB başkanı Yevgeny Primakov'un Dışişleri Bakanı görevine atanmasından sonra Moskova, Batı yanlısı tutumdan uzaklaşıyor ve Avrasyacılık yaklaşımı, Rus dış politikasının gündemine alınıyor. Bu politika doğrultusunda, Çin Halk Cumhuriyeti, Hindistan, Japonya ve Sovyetler Birliği'nden ayrılmış bölgelere karşı yeni bir yaklaşım uyguladı. Primakov'un Dışişleri Bakanı olarak çalıştığı dönemde Kremlin politikası ortak çıkarları olan Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) güçlendirilmesi, Orta Asya ülkeleri ile Toplu Güvenlik Antlaşması'nın sonuçlandırılması, Kafkasya'da siyasi ve askeri varlığın yaygınlaştırılması ve Şanghay Beşlisinin oluşturulması, Doğu'da Avrasya merkezli bakış açısının en önemli sonucu olarak görülmelidir. Bu politika, 2001'de Şanghay İşbirliği Örgütü'nün ortaya çıkmasıyla, Vladimir Putin tarafından daha da aktif olarak takip edilmiştir. Bölgesel düzeyde, Moskova'nın temel hedeflerinden biri, Rusya'nın Kafkas bölgesi ile komşu ülkeleri göz önüne alması ve Orta Asya'daki gücünü ve etkisini yeniden sağlaması olmuştur²⁸⁷.

Genel olarak, 1990'lı yıllarda Rusya toplumunda hüküm süren koşulların etkisiyle, Rusya'nın Orta Asya'ya yakın bir ülke olarak dış politikası, iki aşamadan geçmiştir. İlk

²⁸⁶ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

²⁸⁷ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

aşamada, Aralık 1991'den 1996'ya kadar geçen süreçte Rusya'nın dış politikası Batı yanlısı eğilimleri gösteren Avrupa-Atlantik'i yansıtıyordu. 1996'nın ortasından beri, Rusya'nın Avrasya platformunda Orta Asya'ya yönelik politikasında belirgin değişiklikler olmaktadır. Aşağıdaki faktörler bu süreci etkilemiştir²⁸⁸:

- Rusya ve Orta Asya hükümetlerinin güvenlik alanındaki karşılıklı bağımlılığı;
- Orta Asya ve Kafkasya devletlerine ekonomik ve politik dengesizliklerinden, kendilerini dış baskıdan bağımsız olarak savunamadıklarından dolayı dış nüfuz etme ve baskı yapma;
- Ordunun, Rusya'nın güvenlik gereksinimlerinin belirlenmesinde öncü bir rol üstlendiği iddiası da dahil olmak üzere, Rus hükümetindeki politik muhafazakar güçlerin etkisinin sürekli büyümesi (Avrasya Yeltsin ve meslektaşlarının görüşlerinin etkisi altında);
- BDT ülkelerinin ve özellikle Rusya'nın güvenliğini etkileyen ulusal aşiret sorunları konusunda sürekli artan endişeler, Rus azınlığın temel haklarını ve bu tür durumlarda diğer cumhuriyetlerde askeri müdahale olasılığını desteklemesi;
- Bazı Orta Asya hükümetlerinin Rusya'nın katılımıyla kolektif bir güvenlik sistemi oluşturma gereklilikleri.

Bu yaklaşımın sonucu, Rusya'nın 1996'da Çin'le birlikte Şanghay Beşlisi'ni kurma çabaları olarak değerlendirilebilir. Bu anlaşmanın üç Orta Asya ülkesinin (Tacikistan, Kazakistan ve Kırgızistan) katılımıyla oluşması, bu bölgedeki Rusların gücünü ve geleneksel etkisini yeniden canlandırmaya yönelik önemli bir adım olarak nitelendirilmektedir. Orta Asya bölgesindeki bir başka önemli ülke olan Özbekistan'ın da

²⁸⁸ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

katılması ile 2001’de Şanghay Beşlisinin yerini ŞİÖ almıştır. Bu sayede Özbekistan’ın bölgedeki gücü daha da artmıştır²⁸⁹.

Küresel düzeyde, Rusya’nın hedefleri ve çıkarları, Soğuk Savaş sonrasında çok kutuplu bir dünya fikrini gerçekleştirmek amacıyla Şanghay İşbirliği Örgütü’nü oluştururken ve güçlendirirken de analiz edilmelidir. Rusya ve Çin de dahil olmak üzere büyük güçler, ABD’nin uluslararası arenada tek kutuplu bir sistem yaratma hedeflerini gerçekleştirmesini engellemek için ikili ve çok taraflı ilişkiler geliştirmektedirler. Bu nedenle, Moskova ile Pekin arasındaki ilişkilerin stratejik ortaklık derecesine yükseltilmesi ile birlikte, Şanghay İşbirliği Örgütü’nün oluşturulması ve güçlendirilmesi bu yaklaşımın bir sonucudur. Rusya, mevcut ilişki sisteminin değiştirilmesinde ve çok kutuplu bir yapının oluşturulmasında bölgesel araçların güçlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bundan dolayı, Moskova’nın Şanghay İşbirliği Örgütü’nü desteklemesi en önemli görevi olarak bilinmektedir²⁹⁰.

Şanghay İşbirliği Örgütü’nün güçlendirilmesiyle ilgili olarak Rusya’nın en önemli görevlerinden biri, savunma ve güvenlik alanındaki uygulamasıdır. Moskova, ilk aşamada, ŞİÖ’nün oluşturulması ve güçlendirilmesi yoluyla, ulusal birliği ve toprak bütünlüğünü korumayı amaçlamaktadır. Terörizm, aşırılıkçılık ve ayrılıkçılık gibi üç kötülük unsuruyla mücadelede görevlendirilen Şanghay Beşlisinin ve ardından Şanghay İşbirliği Örgütü’nün oluşturulma nedeni bu olmuştur. Bağımsız Devletler Topluluğu ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (CSTO) gibi yapılar ile SSCB’den ayrılan bazı ülkeler tarihsel geçmişlerinden dolayı, Rusya tarafından kontrol edilen bir örgütün parçası olmak istememişlerdir. Bu bağlamda, Rusya, Şanghay İşbirliği Örgütü adı verilen yeni bir bölgesel organizasyon çerçevesinde Orta Asya’daki güvenlik zorluklarının üstesinden gelmek için çaba sarf etmiştir. Şanghay İşbirliği Örgütü’nün bu alandaki faaliyetleri çok başarılı olmuştur. Bu örgüt, ortak bir savunma ve güvenlik politikasının geliştirilmesi

²⁸⁹ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

²⁹⁰ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

yoluyla, Özbekistan’da terörle mücadele amaçlı bir yapı oluşturmuştur. Tüm bunlar savunma ve güvenlik alanında Rusya’ya planlarının önemli bir bölümünü uygulamaya izin vermektedir²⁹¹.

Ayrıca, Batı dünyasından gelen küresel güvenlik tehdidiyle yüzleşme açısından Şangay İşbirliği Örgütü ile bağlantılı olarak, Rusya’nın küresel nitelikteki hedefleri ve çıkarları dikkate alınmalıdır. NATO’nun Doğu ve Kafkasya bölgesinde yayılması, Barış için Ortaklık da dahil olmak üzere Orta Asya ve Kafkasya ülkeleriyle çeşitli proje ve planların geliştirilmesi ve uygulanması, ortak askeri tatbikatların yürütülmesi, ABD’nin Afganistan’a saldırısı ve Afganistan’da koalisyon birliklerinin varlığı, Doğu Avrupa’da bir füze savunma sistemi oluşturma planı ve Rusya’nın çevresindeki, (Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan) renkli devrimler sırasında Batı’nın Rusya karşıtlarını desteklemesi ve 2008’de Abhazy ve Güney Osetya’nın bağımsızlık ilanından dolayı Rusya ile Gürcistan arasında askeri çatışmanın yaşanması son yirmi yılda Batı tarafından Rusya’nın güvenliğine ve savunmasına karşı oluşturulan tehditler arasında yer almaktadır. Sovyetler Birliği ve Varşova Paktı’nın yıkılmasından sonra ortaya çıkan güç boşluğunun sonucu olarak bu tehditlerin ciddiyeti ve ölçeği, Rusya’yı, Çin denilen başka bir büyük gücün katılımıyla bir Şanghay İşbirliği Örgütü kurmaya zorlamıştır. Bu şekilde, iktidardaki boşluk doldurulacak ve Batı dünyasına karşı siyasi güç dengesi yeniden sağlanacaktır. ŞİÖ ve özellikle iki ana katılımcısı, yani; Rusya ve Çin, bölgedeki ABD ve NATO’nun hedeflerine ve eylemlerine karşı siyasi bir denge kurma hedefini sürdürüyorlardır. Genel olarak, Moskova’nın Şanghay İşbirliği Örgütü’nü güçlendirmedeki en önemli görevlerinden biri, ABD ve NATO’nun örgütün güvenliğine yönelik tehditlerini önlemesi ve siyasi güç dengesini yeniden canlandırması olmalıdır²⁹².

²⁹¹ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

²⁹² Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

ŞİÖ Enerji Kulübünü oluşturmak için getirilen öneriler, Kremlin'in enerjinin rolü ve yeri hakkında özel bir görüşe sahip olduğunu göstermektedir. Bu özel dikkatin nedenleri şöyle özetlenebilir:

- Enerji satışından elde edilen gelirler, Rusya'nın politik canlanmasında ve uluslararası ilişkilerin yapısındaki yerini yükseltmesinde hayati bir rol oynamaktadırlar.

- Rusya'nın Orta Asya bölgesinde olması. Aslında, Rusya'nın aktif olarak dahil olacağı Orta Asya'da uzun vadeli bir enerji programının bulunmaması, son yıllarda Kremlin liderliği için endişe verici bir konu olmuştur.

- Rusya'nın Doğu bölgelerinin modernizasyonu için acil ihtiyaç. Rusya topraklarının geniş coğrafi boyutunun yanı sıra, Sovyet döneminde dengesiz sosyo-ekonomik kalkınma programlarının uygulanması nedeniyle, Rusya'nın doğu bölgeleri ülkenin batı kısmının gerisinde kalmaktadır. Bu durum, Moskova'nın hedeflerine ulaşmasında ve Batı dünyasıyla yakınlaşmayı güçlendirmede önemli bir rol oynayan iktidar politikalarını siyasi baskı uygulamak için bir kaldıraç olarak kullanma konusunda en önemli olanıdır²⁹³. Genel olarak, Rusya'nın ŞİÖ'deki ana ilgi alanları şunlardır:

- ŞİÖ'nün işbirliği programlarına katılmak isteyen tüm taraflarla ve kuruluşlarla çalışma isteğini vurgularken, ŞİÖ'nün bölgedeki durumla ilgili bağımsız bir bölgesel kuruluş olarak tanınmasını teşvik etmek;

- Afganistan'daki durumu istikrara kavuşturmak ve ŞİÖ'nün güvenlik, ekonomi ve altyapı alanlarındaki etkinliğini arttırma çabalarına gerçek bir katkı sağlayabilecek gözlemci devletler ve diyalog ortaklarını aktif olarak dahil ederek, ŞİÖ'nün faaliyetlerinin bölgesel ve makro-bölgesel düzeylerdeki önemini ortaya koymak;

- Yalnızca istişare aracı olarak değil, aynı zamanda önleyici diplomasiyi başarıyla kullanan ve bölgesel yönetişime sahip, Avrasya bölgeselciliğinin önemli bir bileşeni olarak ŞİÖ imajının oluşumuna katkıda bulunmak;

²⁹³ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

- ŞİÖ, Avrasya Birliği ve Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü arasında bir “işbölümü” sağlamak;
- ŞİÖ, ASEAN Bölgesel Güvenlik Örgütü ile birlikte güven artırıcı önlemlerin ve önleyici diplomasinin uygulanmasında istişareler düzenleyerek Asya-Pasifik bölgesindeki örgütlerin pozisyonunu güçlendirmek;
- ŞİÖ’deki ekonomik işbirliğinin Rus-Çin ilişkilerine zarar getirmeksizin, Çin Halk Cumhuriyeti’nin ayrıcalığı olduğu durumunu kademeli olarak değiştirmek;
- Ulusal güvenlik konseylerinin etkileşimi gibi mekanizmaları destekleyerek ve kuruluşun üye ülkelerindeki iç durumu göz önünde bulundurarak, ŞİÖ katılımcıları arasındaki gerginlikleri etkisiz hale getirebilecek diyalog için ek kanallar yaratarak, ŞİÖ’nün çatışmaları çözme yeteneğini güçlendirmektedir²⁹⁴.

Çin Halk Cumhuriyeti ve ŞİÖ

Şanghay İşbirliği Örgütü’nün kurucularından biri olan Çin Halk Cumhuriyeti, bu örgütün oluşumunda ve gelişiminde önemli rol oynamıştır. 90’ların başında SSCB’nin çöküşünün ve iki kutuplu dünyanın sona ermesinin ardından Çin’in dış politikası önemli değişiklikler geçirmektedir. Deng Şiaoping’in açık kapı politikası, üçüncü neslin (Jiang Zemin önderliğinde) ve dördüncü neslin liderleri (Khujintao’nun öncülüğünde) ile daha aktif bir şekilde uygulanmaktadır. Çin, dış politikadaki pratikliği tercih ederek geçmiş yılların ideolojik ilkelerinden uzaklaşmaktadır. Aynı zamanda Pekin’in uluslararası sistem hakkındaki küresel görüşleri pek çok önemli iniş ve çıkıştan geçmektedir. SSCB’nin çöküşünden sonraki ilk dönemde Pekin, Çin de dahil olmak üzere birçok bağımsız güç merkezinin olacağı çok kutuplu bir dünya yaratma fikrini takip etmektedir. Ancak, kademeli olarak, 90’ların sonunda ortaya çıkan Çin liderleri, küresel ademi merkezîyetçiliği güçlendirme fikrinde ısrar etmeyi bırakıyor ve uluslararası ilişkilerin demokratikleşmesi kavramına uymaya başlıyor. Bundan önce Çin, bölgesel örgütlerle işbirliğine ilgi

²⁹⁴ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

göstermemiştir. Bu görevi gerçekleştirmek için, uluslararası ilişkiler alanındaki Çinli uzmanlar bölgesel kimlik, yeni bölgeselcilik vb. gibi batı kavramlarına daha yatkın hale gelmişlerdir. Bu nedenle, Çin'in dış politikasının öncelikli görevi, ulusal çıkarlarını güvence altına alacak güçlü bir stratejik ortakla uzun vadeli ve derin ilişkiler kurmak olarak belirlenmektedir. Bu kursun temelinde, bölgeselcilik, Çin'in dış politika stratejisinde ve bu ülkenin politikacılarının faaliyetlerinde en önemli hedeflerden biri haline gelmektedir. Genel olarak, Çin'in bölgeselleşmeye yönelik dış politikası dört temel ilkeye dayanmaktadır:

- Bölgesel organizasyonlara katılım;
- Bölgesel güçlerle stratejik ikili işbirliğinin genişletilmesi ve derinleştirilmesi;
- Ekonomik bağların genişlemesi;
- Bölgedeki güvensizlik ve endişe düzeyinin azalması²⁹⁵;

Pekin'in güvenlik ve savunma hedefleri, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün önemini artırmıştır. Genel olarak, Çin'in Şanghay İşbirliği Örgütü ile ilgili güvenlik ve savunma alanındaki amaçları ve çıkarları üç seviyeye ayrılabilir:

İlk seviye, Çin'in toprak bütünlüğü ve ulusal birliği için teminatların oluşturulmasıdır. Çin'in Tibet, Sincan ve tabii ki Amerika Birleşik Devletleri'nin desteğini alan Tayvan gibi bazı bölgelerinde ayrılıkçı eğilimlerin varlığı, Çin'in toprak bütünlüğünü ve ulusal birliğini tehdit eden en önemli faktörlerden biridir. Aynı zamanda Sincan bölgesi, doğal kaynaklar açısından olduğu kadar, ulusal, dini özellikler ve ayrılıkçı eğilimlerin varlığından dolayı Çin için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, bu ilde yaşayan halkların, Orta Asya ülkelerinin bazı halklarıyla ulusal, dini ve dil açısından benzer bir topluluğa sahip olmaları önemlidir. Bu durum, Çin'in kuzeybatı illerinde, özellikle de Sincan'da artan bir dengesizlik ve huzursuzluk kaynağı olabilir. Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesinde etnik gruplar arası ve ayrılıkçı çatışmalara karışan hükümetler arasındaki yakınlık, bu

²⁹⁵ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

kuruluşun üyelerine, birbirlerinin bu tehditlere karşı koyma ve kendi aralarında bütünleşik politikalar geliştirme fırsatı vermektedir²⁹⁶.

İkinci seviye, Rusya ile sınır sorunlarının çözümüdür. Tarihsel bir bakış açısına göre, Çin Halk Cumhuriyeti ile eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki sınır her zaman iki ülke arasında geniş bir çatışma kaynağı ve yeri olmuştur. 1969'da Zhenbao adasında silahlı bir çatışma bile yaşanmıştır. Sonuçta, 1991'deki bu çatışma, Çin'in bu adadaki yargı yetkisinin kabul edilmesiyle çözülmüştür. Ancak, Moskova ile Pekin arasındaki güvensizliğin sürmesi silahlı kuvvetlerin konuşlandırılmasına ve sınırın her iki tarafındaki askeri üslerin güçlendirilmesine yol açmıştır. 1989'dan sonra, Rusya ve Çin, iki ülke arasında güven tesis etmek amacıyla sınırdaki birlik sayısını azaltmaya başlamışlardır. Bununla birlikte, SSCB'nin çöküşü ve Orta Asya'daki bağımsız devletlerin ortaya çıkması sonucunda Çin'in sınır sorunları artmıştır. Bu durumda, 90'lı yılların başında Çin, Moskova ile bir dizi ikili ve çok taraflı anlaşma imzalıyor ve böylece sınır güvenlik sorunlarının üstesinden gelmeyi başarıyor. Şanghay Beşlisinin oluşturulması sonucunda Çin, sınırındaki güven ortamını güçlendirmek için önemli bir adım atmıştır. Aslında Çin, güney ve doğu bölgelerdeki güvenlik sorunları nedeniyle, ülkenin batısında bir tampon bölge oluşturmuş ve sonraki aşamalarda, diğer ŞİÖ üyelerini bölgeler arası sorunlarını çözmede ortakları haline getirebilmiştir²⁹⁷.

Üçüncü seviye, ulus ötesi suça karşı koyacak sert önlemlerin alınması ile sosyal istikrar ve güvenliğin tesis edilmesidir. Buna dayanarak Çin, bölgesel bağların geliştirilmesi ve komşu ülkelerle entegrasyon yoluyla, terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası suçlar, çevre kirliliği, yasadışı göç, AIDS ve SARS gibi bulaşıcı hastalıklar gibi ortak güvenlikle ilgili konuları ele almaya başlamıştır. Çin'in Şanghay İşbirliği Örgütü

²⁹⁶ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

²⁹⁷ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

kurma girişimi, geleneksel olmayan güvenlik tehditleriyle mücadele etmek için bölgesel güç oluşturma konusunda başarılı bir örnektir²⁹⁸.

Soğuk Savaş'tan bu yana yaşanan en büyük olaylardan biri Çin Halk Cumhuriyeti'nin hızlı ekonomik büyümesidir. Çin'in dış ilişkilerinde ticari ve ekonomik meseleler hüküm sürmektedir. Çin'in dış politika genişlemesi kavramını bu alanda uyguladığı söylenebilmektedir. Açık kapı politikasının ve dış politikada belirsizlik sürecinin devam etmesi, yurtiçinde ve yurtdışında bir piyasa ekonomisi ilkelerinin benimsenmesi, gelişmiş ülkelerle kapsamlı ticaret ve ekonomik bağların kurulması ve DTÖ de dahil olmak üzere uluslararası ticaret ve ekonomik kuruluşlara üye olunması, Çin'in son yirmi yılda ekonomik büyümesi için ön koşulları oluşturmuştur. Aynı zamanda Çin'in bölgesel kuruluşlara aktif katılımını sağlamak, ekonomik potansiyelini korumak ve geliştirmek, Pekin'in stratejik hedeflerinden biri haline gelmiştir. Çin'in bölgesel kuruluşlara aktif üyeliği bu stratejinin açık bir örneğidir²⁹⁹.

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün oluşması Çinli liderlere savunma ve güvenlik işbirliğinin yanı sıra, ticari ve ekonomik işbirliğini genişletmeye devam etmek için yeni bir fırsat vermektedir. Çin'in bu kuruma katılımı, ülkenin büyümekte olan ekonomisinin, Çin mallarının ihracatı için ŞİÖ üye ülkelerinin büyük tüketici pazarlarına sahip olmasına ve diğer yandan, ekonomik büyümeyi hızlandırmak için ek ön koşullar yaratmasına olanak sağlamıştır. Aynı zamanda Çin'in ŞİÖ üyesi ülkelerle ekonomik bağlarının önemli bir kısmı enerjidir. Bu, Çin'in ithal enerji ihtiyacının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, Çin'in son yıllardaki hızlı ekonomik büyümesi, ülkedeki enerji tüketiminde büyük bir artışa neden olmuştur. Bazı tahminlere göre, Çin'deki petrol tüketimi 2020'de günde 12

²⁹⁸ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

²⁹⁹ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

milyon varile, 2030'da günde 16 milyon varile ulaşırken, petrol ithâlâtı 2020'de 7 milyon varile ve 2030'a kadar artarak günde 11 milyon varile ulaşacaktır³⁰⁰.

Çin'in Orta Doğu'dan gelen petrol arzı konusundaki endişeleri, ABD'nin ve Avrupa'nın enerji arzı konusundaki endişeleriyle benzerdir. Üç taraf için de olumsuz olan durum, belirli bir bölgeye bağımlılıktır. Aslında Çin, petrol diplomasisinde dört alanda hareket etmek istemektedir:

- ABD'den etkilenen bir bölge olarak Körfez bölgesine bağımlılığını azaltmak;

- Çin, ABD politikasından daha az etkilenen bir grup petrol üreticisi ülkeyle ilişkiler kurmaya çalışmaktadır. Bu, ABD'nin Çin'e enerji temini süreci üzerindeki etkisini azaltacaktır;

- Çin, kendisini petrol üretimindeki dalgalanmalardan en iyi şekilde korumak için petrol üreticileri ile ikili ilişkiler kurmaya çalışmaktadır.

Dördüncüsü, Çin Orta Asya ülkeleri ve Rusya'dan ihtiyacı kadar petrol tedarikini sağlamak için çaba sarf etmektedir. Bu ülkelerdeki teslimatların karayoluyla yapılması ve bu bağlamda deniz yollarını kontrol eden ABD'nin dışında kalmaları kendileri için bir avantajdır. Ayrıca, son yıllarda Çin ve Rusya arasında enerji sektöründe çok geniş bir işbirliği oluşmuştur. Bugün, Rusya Federasyonu, Çin'in enerji arz kaynakları arasında beşinci sırada yer almaktadır. Enerji işbirliği, iki ülke arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin en önemli alanlarından biridir. Çin ve Rusya'nın bazı alanlardaki çıkarları birbirini tamamlamaktadır. Rusya, doğu bölgelerini enerji sektörü ile geliştirmeye, Çin ise Orta Doğu ülkelerinden gelen petrol kaynaklarına alternatif bir nokta sağlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Çin'e yapılan Rus petrol tedariki hâlâ demiryolu ile yapılmaktadır³⁰¹.

³⁰⁰ International Energy Agency, *Oil Market Report*, 2010, <http://omrpublic.iea.org/>, (Erişim Tarihi: 11.01.2020).

³⁰¹ Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün Çin liderliğini destekleyen politikası, savunma, güvenlik ve ekonomi alanındaki tüm hedef ve çıkarların oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Bölgeselciliği ve çok kutuplu bir dünya fikrini siyasal düzeyde uygulama arzusunu güçlendirmek, iç güvenlik tehditleriyle, özellikle Sincan gibi bölgelerde ayrılıkçı ve aşırılık yanlısı hareketlerle yüzleşmek, Orta Asya'da askeri yapılar ve güvenlik sistemleri düzeyinde bölgesel bir güvenlik mekanizması oluşturmak, Çin mallarının tüketimine yönelik pazarları genişletmek, Rusya ve Orta Asya ülkelerinden enerji ithâlâtını ve diğer ekonomik olayları genişleterek enerji güvenliğini sağlamak, Çin'in Rusya Federasyonu'na yaklaştırılmasında ve nihayetinde Şanghay İşbirliği Örgütü'nün oluşturulmasında ve geliştirilmesinde belirleyici bir rol oynayan Pekin'in en önemli hedefleri ve çıkarları olarak bilinmektedir³⁰².

Orta Asya Cumhuriyetleri ve ŞİÖ

Yirmi yıldan uzun bir süredir faaliyet gösteren Şanghay İşbirliği Örgütü, Avrasya bölgesindeki en büyük ve en çeşitli entegrasyon örgütlerindedir. ŞİÖ'nün Rusya Federasyonu'nun dış politikası için artan önemi, örgütün niceliksel kompozisyonunun ve işbirliği alanlarının genişlemesi nedeniyle, eski Sovyet Orta Asya Cumhuriyetlerinin (Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgızistan Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti ve Tacikistan Cumhuriyeti) ŞİÖ üyeliğinde ne gibi görevler tanımlamasının ve ilk olarak hangi faaliyet alanlarının gelişmeye hazır olduğunu belirlemesi gerekmektedir³⁰³.

Kazakistan

Kazakistan Cumhuriyeti Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği'ndeki en büyük ortağı ve Avrasya entegrasyonu ideologlarından biri olarak bilinmektedir. Kazakistan'ın ŞİÖ'deki öncelikleri ülkenin kalkınması için şu anda yürürlükte olan temel stratejik programların analizi yoluyla belirlenebilmektedir. Kazakistan-2050 Stratejisi, BM, AGİT,

³⁰² Махмуд Ваэзи, “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”, *Центр Стратегических Оценок и Прогнозов*, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

³⁰³ Ксения Геннадьевна Муратшина, “Приоритеты Стран Центральной Азии в ШОС в Контексте Их Взаимоотношений с Китаем”, *Вестник Омского Университета. Серия “Исторические Науки”*, 2017, № 3 (15), s. 445.

NATO, KGAÖ, ŞİÖ, CICA, İİT vb. bölgesel güvenlik mekanizmalarının rolünün arttığını vurgulamaktadır. Ancak aynı bölümdeki kuruluşlardan yalnızca KGAÖ ve İslam İşbirliği Teşkilatı'ndan (İİT) bahsedilmektedir³⁰⁴.

ŞİÖ üyesi Devletlerin Konseyi'nin 2017 zirvesinde Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Başkanı N. N. Nazarbayev, ŞİÖ öncelikleri vizyonunu, ülkesi açısından şöyle açıklamıştır: Her şeyden önce güvenlik sorunları (terörle mücadele, aşırılıkçılık, ŞİÖ'nün uyuşturucu karşıtı faaliyetleri), ve “ŞİÖ'nün uluslararası örgütlerle işbirliğini güçlendirmeye yönelik çalışmalar” (BM, Kızılhaç Uluslararası Komitesi, EAEU ve OIC).

Bundan sonra, N. A. Nazarbayev, ŞİÖ üyesi hükümetler arasındaki uluslararası karayolu taşımacılığı için uygun koşullar yaratma ve “Avrasya Ekonomik Birliği'nin projelerinin inisiyatifle eşleştirilmesini dikkate alarak bölgesel ticaret ve ekonomik işbirliği için umutlar oluşturma” konusunda ekonomik işbirliği alanına değinmiştir³⁰⁵. Kazakistan Başkanı Rusya'nın 24 TV kanalına verdiği röportajda şunları ifade etmiştir: “Örgüt üyeleri için ŞİÖ'nü bürokratik bir örgütlenmeye dönüştürmemek, sadece güvenlik alanında ve ekonomik segmentte işbirliğini geliştirmek için değil, aynı zamanda gelecekte karşılıklı ticaretin büyümesine katkıda bulunabilmek açısından da çok önemlidir.” Zakieva'ya göre ŞİÖ üyesi devletler finansal kriz gibi zorluklar karşısında, ticaretin ve yatırımın güçlenmesiyle ilgili olarak yeni bir ivme kazanmaktadırlar. Bu nedenle, güvenlik sorunları bu durumlarda, arka planda kalmaktadır³⁰⁶.

Uluslararası ilişkiler uzmanlarından biri olan M. Shibutov, ŞİÖ'deki ekonomik bütünleşmenin durgun olmasını örgütün asıl sorunu olarak belirtmiştir. Çünkü serbest ticaret bölgesi, Banka ve Kalkınma Fonu çalışmamakta, ulaştırma işbirliği ise kısmen çalışmaktadır. Shibutov'a göre özel ekonomik bölgeler yaratarak ve kargo hareketi rejimini basitleştirerek üye devletlerin sınır ötesi işbirliğini yoğunlaştırmak gerekmektedir³⁰⁷.

³⁰⁴ Муратшина, op.cit., s. 446.

³⁰⁵ Op.cit., s. 446.

³⁰⁶ Op.cit., s. 447.

³⁰⁷ Op.cit., s. 447.

ŞİÖ'nün oluşturulması ve bu teşkilatın faaliyetleri Kazakistan Cumhuriyeti için büyük önem taşımaktadır. Birincisi, faaliyetlerinde uluslararası hukukun genel kabul görmüş ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olan ŞİÖ'nün hukuki niteliği, ikincisi ise ŞİÖ tarafından izlenen hedeflerin önemidir.

Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, Kazakistan Cumhuriyeti faaliyetlerinin aşağıdaki temel ilkelerini belirlemektedir: 1) sosyal uyum ve siyasi istikrar 2) tüm halkın yararına ekonomik kalkınma (Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nın 1. maddesinin 2. fıkrası). Ancak modern Kazakistan'ın evriminin özelliklerini ve ilk Başkanı N.A. Nazarbayev'in vizyonunu yansıtmaktadır. Nazarbayev, Kazakistan devlet yapısının gelişimi ile ilgili ("önce ekonomi, sonra politika", "demokrasi yolun başlangıcı değil, sonudur") ekonomik büyümenin sağlanması ve hem küresel hem de bölgesel güvenliğin oluşturulmasının yanı sıra komşu devletlerle ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Sonuç olarak, Kazakistan ŞİÖ'nün aktif katılımcılarından biridir ve mümkün olan her şekilde örgütün hedeflerine ulaşmasına katkıda bulunmaktadır. ŞİÖ, Kazakistan Cumhuriyeti'ne, küresel ve bölgesel güvenliğin yanı sıra (büyük güçler Çin ve Rusya dahil) ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliğinin geliştirilmesi ve tüm tarafların çıkarlarını karşılayan kararlar alma konusunda eşit düzeyde bir fırsat vermektedir³⁰⁸.

Örgütün tüzüğünde yer alan hedeflere ek olarak, ŞİÖ'nün bölgesel güvenliği sağlama faaliyetlerinin bir diğer önemli yönü, üye devletlerde iç siyasi istikrarın sağlanmasına yardım etmektir. Böylece, Kırgızistan'daki 2010 Oş olayları sırasında, ŞİÖ ülkedeki istikrarsızlığın ve normalleşmenin yıkıcı sonuçlarının üstesinden gelmek için bu ülkeye önemli miktarda mali ve insani yardım sağlamıştır. Kazakistan'ın aynı zamanda ŞİÖ bünyesinde uluslararası bilgi güvenliğini sağlamanın ve uygun bir uluslararası hukuki anlaşmanın kabul edilmesinin aktif bir destekçisi olduğu belirtilmelidir. Kazakistan'ın Doğu ile Batı arasındaki transit koridorun ekonomik potansiyelini ancak ŞİÖ çerçevesinde tam olarak gerçekleştirebileceği açıktır³⁰⁹. Bu nedenle, Kazakistan Cumhuriyeti'nin ŞİÖ'ye

³⁰⁸ Ж.М. Кембаев., "Проблемы и Перспективы Членства Республики Казахстан в Шанхайской Организации Сотрудничества", *Юрист*, 2012, № 11, s. 46.

³⁰⁹ Op.cit., s. 48.

daha sonraki üyeliği sürecinde Şanghay Örgütünün hedeflerine ulaşma etkinliğini artırmak için her türlü çabayı göstereceğini belirtmesi gerekmektedir.

Kırgızistan

Açık ekonomi ilkelerini ilan eden Kırgızistan Cumhuriyeti, dünya sistemine entegre olma sorunlarını en etkin şekilde çözmesine imkan verecek bir ekonomik strateji seçimi ile karşı karşıya kaldı. Kendi bağımsız ekonomisine sahip Kırgızistan Cumhuriyeti için yalnızca ŞİÖ, Gümrük Birliği ve BRICS ülkeleri gibi eşit ortaklara dayanan küçük, açık ve düzenlenmiş bir ekonomi modellerini kalkınma modeli olarak benimsemek oldukça makuldür. Kırgızistan'ın açık bir ekonomide ilişkilerinin geliştirilmesindeki başarısı ve yasal çerçevenin dünya standartlarına göre uygulanması, devletin ekonomik ve siyasi hayatını daha da iyileştirmek için bir sıçrama tahtası olabilir. Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra, ekonomik seçim özgürlüğü, konuşma ve haber alma özgürlüğü ile demokratikleşme yolunu seçmiştir. Dış dünya ile ilişkiler yoğun bir şekilde gelişmiştir. Kırgızistan, Orta Asya ülkeleri arasında uluslararası kuruluşlar listesine giren ilk ülke olmuştur. Devletin asıl görevi ekonomiyi geliştirmek ve insanların yaşam koşullarını iyileştirmektir³¹⁰.

Başlangıçta demokratik kalkınma ve çok yönlü bir dış politika yolunu seçmiştir. Dünyada, özellikle Asya bölgesinde çok taraflı işbirliğinin geliştirilmesinden yanadır. Küçük bir cumhuriyetin, büyük güçlerin “sıranın oyunu” oynadığı siyasi alanda gelişme gösterebilmesi için işbirliği kabul edilebilir tek koşuldur. Kırgızistan, çok taraflılığın artan küreselleşme bağlamında ülkenin güvenliğini sağlamanın ana garantisini olduğunu düşünmektedir.

Orta Asya ülkeleri için ŞİÖ birçok nedenden ötürü önemlidir. Kırgızistan, Orta Asya'daki diğer ŞİÖ üyeleri gibi, Çin ile ticari ve ekonomik bağlarını giderek

³¹⁰ Э. Рахмон, “Антинаркотический Центр в Душанбе. Новые Инициативы”, *CenterAsia*, 2008, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?=-1215751140>, (Erişim Tarihi: 20.12.2020).

genişletmiştir. Aynı zamanda Rusya ve Kazakistan ile ticari ilişkilerin derinleştirilmesine de ilgi gstermektedir³¹¹.

Kırgızistan, örgütün tüm üyeleriyle birçok alanda işbirliğine hazır haldedir. Özellikle, karşılıklı fayda sağlayabilecek Çin yatırımları bu anlamda ön plandadır. Örneğin; transit yolların rehabilitasyonu ile ilgili altyapı değişiklikleri projeleri, yeni demiryolu güzergahlarının döşenmesi ve hidroelektrik yatırım planları Kırgızistan ekonomisinin kalkınması için iyi bir perspektife sahiptir. şİÖ'nn genişlemesi bir şekilde yeleri arasındaki ilişkilerin güçlenmesine yol açacaktır. Kırgızistan'ın ve tüm Orta Asya'nın coğrafi konumu, ekonomik bağların genişlemesi açısından çok caziptir. Cumhuriyetin i bölgelerinden geçen demiryolu, Çin, Pakistan, Hindistan ve İnan arasındaki ulaşım mesafesini önemli ölçüde azaltacak. Bu açıdan bakıldığında, altyapı değişikliklerinin stratejik önemi yadsınamaz. Hem yolcuların hem de kargoların teslimi çok daha hızlı gerekleēecek ve sadece transit için Kırgızistan'a önemli kazançlar sađlayacaktır³¹².

Bu tür projelerin uygulanması, Kırgızistan için kalkınma planlarının gerçekleştirilmesi açısından önemli olan ekonomik işbirliğini genişletmeyi mümkün kılmaktadır. şİÖ'nn genişlemesi, ülkenin dış politikası ile tamamen tutarlıdır. şİÖ Kalkınma Bankası'nın kurulması da önemlidir. Bölgedeki diğer ülkeler gibi, Kırgızistan da yeni bankanın yatırım fonlarını kullanacaktır. Büyük miktarda kömürün bulunduğu Kara-Keche, devasa metal rezervlerine sahip Zhetim-Too, kalay ve bakır rezervlerine sahip Sary-Jaz gibi büyük doğal hammadde yatakları sadece yatırımlara değil, aynı zamanda madenlerden çıkarılan minerallerin etkin kullanımı için ulaşım ağına da ihtiyaç duymaktadır. Hammaddeye büyük ihtiyaç duyan Çin, sadece petrol ve gazı değil, büyüyen ekonomisi için gerekli diğer hammaddeleri de ithal edebilecektir. şİÖ Bankasının oluşturulması, organizasyonun tüm ülkeleri için önemli olan projelere güvenle yatırım yapmayı mümkün kılacak ve böylece ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır³¹³.

³¹¹ Азадахан Эсенбековна Наркозиева, “Стратегические Перспективы Кыргызстана в Шанхайской Организации Сотрудничества”, *Магистерская диссертация “БелГУ”*, 2016, s. 56.

³¹² Op.cit., s. 61.

³¹³ Op.cit., s. 59.

Kırgızistan Dışişleri Bakanlığı'na göre, “ŞİÖ içindeki işbirliği, Kırgızistan Cumhuriyeti'nin çok taraflı diplomasinin öncelikli alanlarından biridir ve ülkenin ulusal çıkarlarını karşılamaktadır”. Öncelikler açıkça tanımlanmaktadır: “Kırgız tarafı için verilen kurallara göre, ŞİÖ ile işbirliğinin öncelikli alanlarından biri ekonomik unsurdur. Bu alanda önde gelen kuruluş, Dış Ekonomik ve Dış Ticaret Faaliyetlerinden Sorumlu Bakanlar Toplantısıdır.” Aynı zamanda Kırgızistan Cumhuriyeti'nin kuruluşun gelişiminin daha erken bir aşamasında inisiyatif rolü vurgulanmaktadır: “ŞİÖ'de bölgesel bir terörle mücadele yapısı oluşturma fikri Kırgızistan Cumhuriyeti'ne aittir”. Öncelikler arasında, ekonomik alanı takip ederek “uyuşturucu kaçakçılığı ile mücadele alanında işbirliği” ve “öncelikle ŞİÖ çerçevesinde iyi komşuluk ve dostluk ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlayan kültürel ve insani alanda çok taraflı işbirliğinin derinleştirilmesi ve genişletilmesi” belirtilmektedir. “Umut verici bir yön” ve “acil durumların ortak önlenmesinde işbirliği” olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda bu alandaki işbirliğinin öncelikli görevleri acil durumların zamanında bildirilmesi, devlet sınırının basitleştirilmiş geçişi ve sınır ötesi felaketlerin önlenmesi için iyi işleyen bir mekanizmadır.³¹⁴”

Kırgızistan Cumhuriyeti ŞİÖ'deki ekonomik öncelikleri, her şeyden önce, Çin'in ŞİÖ Bankasını oluşturmak için öne sürdüğü fikri en aktif ve tutarlı şekilde desteklemektedir. ŞİÖ üye ülkelerinin Hükümet Başkanlarının 15. yıldönümü toplantısında, Kırgızistan Cumhurbaşkanı S. Ceenbekov, “işbirliği projelerinin geliştirilmesinde kilit konulardan birinin finansmanları sağlamak” olduğunu söylemiştir. Kırgızistan tarafı, ŞİÖ Kalkınma Bankası ve ŞİÖ Geliştirme Fonu'nun oluşturulması ve başlatılmasının hızlı koordinasyonunu savunmaktadır. Bu yapılar ortak ekonomik projelerin finansal desteği için etkili bir araç olmalıdır. Cumhurbaşkanı ayrıca, “İş Konseyi ve ŞİÖ Interbank Birliği'nin, ŞİÖ üye devletlerinin girişimcileri ve yatırımcıları ile gözlemci devletler ve diyalog ortakları arasındaki ilişkilerin genişletilmesinde önemli bir rol oynaması gerektiğini” belirtmiş ve Avrasya Ekonomik Birliği üyesi olarak devletinin proje faaliyetlerini AEB ve

³¹⁴ Муратшина, op.cit., s. 448.

“Bir Kuşak ve Bir Yol” projesi çerçevesinde birleştirmek için girişimini desteklemektedir³¹⁵.

Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı A. Atambayev, 2017 yılında ŞİÖ zirvesinde konuşmuştur. “Kırgızistan ŞİÖ’nün kurucularından biriydi ve kuruluşun bankasının oluşturulması bizim için öncelikli olmaya devam ediyor. Oluşturulması ve merkez ofisinin Bişkek’te olması için ısrar ediyoruz” demiştir³¹⁶. Kırgızistan Cumhuriyeti’nin yeni krediler almak için neden bu kadar ilgilendiği belli değildir. Ancak, Kırgızistan’ın ŞİÖ Bankasında potansiyel olarak ana oyuncu olan Çin’e ne kadar borçlu olduğunu hatırlamak uygundur. Çin İhracat-İthâlât Bankası zaten Kırgızistan’ın en büyük alacaklısı haline gelmiş ve bağımsızlık yıllarında 2 milyar dolardan daha fazla borçlanmıştır³¹⁷.

Kırgızistan tarafının ŞİÖ’de finansal işbirliğinin gelişmesinden beklentileri bu nedenle çok daha fazladır. S. Ceenbekov’a göre, “yatırım projelerinin seçilmesinin temel prensibi; tüm bölgenin gelişimi ve işbirliği alanları; alternatif ve yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan enerji projeleri; “altyapı, sanayi, ticaret ve hizmetlerin geliştirilmesi projeleri” olmalıdır³¹⁸.

Tacikistan

Tacikistan Cumhuriyeti için BM, AGİT ve BDT’den sonra dördüncü sırada ŞİÖ gelmektedir. Tacikistan Cumhuriyeti’nin bölgesel entegrasyonunun “Orta Asya’da ekonomik, sosyal, çevresel sorunları çözme ve barış ve istikrarı sağlamada en önemli mekanizma” olarak kabul edildiği belirtilmiştir³¹⁹.

Tacikistan Cumhurbaşkanı E. Rakhmon’a göre, “ŞİÖ’nün Tacikistan’ın ekonomik kalkınmasına önemli bir katkı sağladığı ve aynı zamanda İpek Yolu Ekonomik Kemer inisiyatif projelerinin ayrılmaz bir parçası olduğu için özellikle hidroelektrikte yenilenebilir

³¹⁵ Муратшина, op.cit., s. 448.

³¹⁶ МИА “Россия Сегодня”, *Атамбаев Предложил Создать Банк ШОС с Офисом в Бишкеке*, 2017, <https://ria.ru/20170609/1496187315.html>, (Erişim Tarihi: 13.01.2021).

³¹⁷ Юлия Костенко, “Долги Кыргызстана: Все Дороги Ведут в Китай”, 2016, https://24.kg/ekonomika/40710_dolgi_kyrgyzs/, (Erişim Tarihi: 14.01.2021).

³¹⁸ Муратшина, op.cit., s. 449.

³¹⁹ Op.cit., s. 449.

enerji projeleri geliştirmesi önemlidir.³²⁰” Dolayısıyla, Tacikistan için şİÖ’de önceliğinin ekonomik alan olduğu söylenebilir.

Tacikistan Cumhuriyeti Eski Dışışleri Bakanı T. Nazarov, kurum içindeki ekonomik görevleri şu şekilde açıklamıştır: “şİÖ’nün rekabet edebilme kapasitesi, ticaret, ekonomi, bilim, eğitim, sağlık ve kùltür gibi çeşitli alanları kapsar. Kuruluşun şimdiki ve gelecekteki çalışmalarının önemli bir yönü, yatırımlar için uygun koşullar yaratmak, kuruluşun doğal-ekonomik ve diğer kaynaklarının en iyi şekilde kullanılmasına dayanan ortak üretim oluşturmaktır. Tacikistan, ekonomik, politik ve askeri işbirliğini genişletmek için önlemler almak istemektedir. Tacikistan şİÖ’nün sadece ekonomik kalkınma alanında değil, işbirliğini yoğunlaştırmaya yönelik her fırsatını değerlendirmektedir. Aynı zamanda bölgedeki terörle mücadelede, uyuşturucu kaçaķçılıđında, barış ve güvenliğin sağlanmasında da rolü büyüktür.³²¹” Uzmanlara göre kuruluşun faaliyetlerinin şu anki aşaması, ekonomik, bilimsel, teknik, insani ve başka nitelikte yeni ve daha iddialı projeler uygulama dönemi olmalıdır. F. Salimov’a göre Tacikistan için şİÖ ve diğer bölgesel kuruluşlar çerçevesinde İnan İslam Cumhuriyeti ile işbirliğinin geliştirilmesi önemlidir³²².

Kurucu devletlerinden biri ve şİÖ’nün aktif bir üyesi olan Tacikistan Cumhuriyeti, şİÖ üye devletlerinin Devlet Başkanları Konseyi’ne (2008 ve 2014’te) ve Hükümet Başkanları Konseyine başkanlık yapmıştır (2006, 2010, 2018). şİÖ usul kurallarına göre 2020 yılında şİÖ başkanlığı Rusya Federasyonu’ndan Tacikistan Cumhuriyeti’ne gececek ve 2021 yılındaki şİÖ zirvesi Duşanbe şehrinde yapılacaktır³²³.

Tacikistan Cumhuriyeti, 2020-2021 döneminde şİÖ’deki bir sonraki başkanlığı için hazırlıklara başlamıştır ve bu süre zarfında örgütün daha da gelişmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Tacikistan Cumhuriyeti Hükümeti, Duşanbe’deki şanghay İşbirliği Örgütü’nün yıldönümü zirvesinin hazırlanması ve düzenlenmesi için Başbakanın

³²⁰ Муратшина, *op.cit.*, s. 449.

³²¹ Секретариат Шанхайской Организации Сотрудничества, *Генеральный Секретарь ШОС Встретился с Академиком Талбаком Назаровым*, 2017, <http://rus.sectso.org/news/20170627/301541.html>, (Erişim Tarihi: 19.12.2020).

³²² Муратшина, *op.cit.*, s. 449.

³²³ Официальный Сайт Министерства Иностранных Дел Республики Таджикистан, “Сотрудничество Таджикистана и ШОС”, 04.07.2019, <https://www.mfa.tj/ru/main/view/116/tadzhikistan-i-shankhaiskaya-organizatsiya-sotrudnichestva>, (Erişim Tarihi: 11.12.2020).

başkanlığında bir Organizasyon Komitesi oluşturmuş ve halihazırda aktif olarak çalışmaktadır. Tacikistan, dönem başkanlığında ŞİÖ ile olan ilişkileri ticari, ekonomik, kültürel ve insani bağların güçlendirilmesi, güvenlik ve istikrarın sağlanması üzerinde yoğunlaştırmayı planlamaktadır³²⁴.

Özbekistan

Özbekistan Dışişleri Bakanlığı ŞİÖ'nü şu şekilde tanımlamaktadır: “ŞİÖ, istikrar ve güvenliği güçlendirmek, Orta Asya’da ekonomik işbirliğini geliştirmek, açık ve yapıcı bir diyalog kurma süreci yaratan bir platform ve çeşitli alanlarda ortaklıklar oluşturmak için çok taraflı bir işbirliği mekanizmasıdır.³²⁵” Özbekistan Dışişleri Bakanı A. Kamilov ile ŞİÖ Genel Sekreteri R. Alimov arasında Ocak 2016’da yapılan görüşme üzerine, kuruluşundan bu yana Şanghay İşbirliği Örgütü’nün dünya siyasetinde önemli rol oynayan etkili bir uluslararası yapıya dönüştüğü, üye devletlerin ortak çabaları ile siyasi, ticari, ekonomik, yatırım, ulaştırma, iletişim, kültürel ve insani alanlarda çok yönlü işbirliği yürütmekte olduğu belirtilmiştir. Aynı zamanda bölgede artan terör tehdidi ve mevcut uluslararası durum, Özbekistan’ı ŞİÖ üyeleri ile güvenlik sektörüne ve bu alandaki işbirliğine daha fazla dikkat etmeye zorlamaktadır.

Özbekistan için ŞİÖ’deki ekonomik görevler oldukça önemlidir. Özbekistan ŞİÖ Kalkınma Bankası’nın kurulmasını desteklemektedir. Buradaki ŞİÖ Bankasından beklentiler, özellikle Kırgızistan Cumhuriyeti’nin beklentileri kadar büyük değildir. Taşkent yönetimi, ŞİÖ Kalkınma Bankası’nın genel merkezinin, en büyük bağışçısı olan ülkede bulunması gerektiğini söylemiştir. Özbekistan Cumhuriyeti, Aral Denizi’nin çevresel sorunlarını çözmede ve zararlı yerlerle mücadelede ŞİÖ’nün yardım etmesini beklemektedir³²⁶.

Orta Asya ülkelerinde ŞİÖ’deki önceliklerini belirleyen çok sayıda sebep bulunmaktadır. Bu bağlamdaki ana konular şunlardır: ekonomik işbirliğini genişletmek,

³²⁴ Официальный Сайт Министерства Иностранных Дел Республики Таджикистан, “Сотрудничество Таджикистана и ШОС”, 04.07.2019, <https://www.mfa.tj/ru/main/view/116/tadzhikistan-i-shankhaiskaya-organizatsiya-sotrudnichestva>, (Erişim Tarihi: 11.12.2020).

³²⁵ Муратшина, op.cit., s. 450.

³²⁶ Op.cit., s. 451.

sosyo-ekonomik sorunlarını çözebilecek çok taraflı bir finansal kurumun ŞİÖ’de yaratılması için umutlar ve ŞİÖ’nün öncelikle Çin ile yeni işbirliği projelerini tartışmak için ek bir platform olarak kullanılması. İkincisi, önceliklerinin buna bağlı olarak değişebileceğini göstermektedir. Kazakistan ve Kırgızistan’ın ŞİÖ’yü “Bir Kuşak ve Bir Yol” projesiyle birlikte algıladıkları ve ulaştırma alanında işbirliğinin geliştirilmesinin özellikle önemli olduğu belirtilebilir. Kırgızistan Cumhuriyeti ayrıca acil durum yönetimi alanındaki işbirliğini genişletmekle de ilgilenmektedir. Tacikistan için, ŞİÖ çerçevesinde, İran’la işbirliği özel bir öneme sahiptir. Bunun yanında alternatif enerjinin gelişimi için ŞİÖ’nün potansiyelini kullanmak Tacikistan Cumhuriyeti’nin yararına ve Özbekistan çevre sorunlarını örgütlenme yoluyla çözmeyi amaçlamaktadır³²⁷. Kazakistan ŞİÖ’de güvenlik alanında işbirliğine öncelik vermeye devam eden tek Orta Asya ülkesidir. Tam tersine, Özbekistan askeri-politik etkileşimden uzaklaşmayı tercih etmektedir, ancak bölgedeki diğer güvenlik durumlarına yönelik tehditler nedeniyle bölgedeki diğer devletler gibi buna katılmak zorunda kalmıştır³²⁸.

3.4. ŞİÖ ve BRICS Örgütünün Sınırları

BRICS örgütü çeşitli şekillerde sınırlı bir yapıya sahiptir. Birincisi, BRICS devletlerinin iç politikaları ve dış politikaları çelişkili görülebilmektedir. Örneğin, Hindistan halkı yüksek düzeyde yoksulluk ve açlık yaşamakta, ancak büyüme hızı giderek artmaktadır. İkincisi, BRICS ittifakı, ortaya çıkan otoritesi için yeni bir kurumsal temel oluşturamadı. Daha demokratik bir Birleşmiş Milletler, IMF ve Dünya Bankası düzenlemek için çalışmaktadır³²⁹.

Son olarak, BRICS projesinin ABD ve NATO’nun askeri hakimiyetini tecrit etme yeteneği yoktur. BM’nin, Libya hakkındaki 1973 sayılı Kararda olduğu gibi “üye devletlerin gerekli tüm önlemleri kullanmasına” izin vermesi Atlantik dünyasının askeri güçle hareket edebileceğini göstermektedir³³⁰.

³²⁷ Муратшина, op.cit., s. 452.

³²⁸ Op.cit., s. 452.

³²⁹ Prashad, op.cit., s. 15.

³³⁰ Op.cit., s. 15.

Tablo 3. ŞİÖ Artıları ve Eksileri

Artıları:	Eksileri:
• Çok taraflı işbirliğine katkıda bulunmaktadır.	• Gündeme büyük ölçüde iki büyük üye ülkenin çıkarları hakimdir.
• Sovyet sonrası bölgesel entegrasyonun coğrafi engellerini aşmaktadır.	• Otoriter rejimlerin devam etmesine katkıda bulunabilecek demokratik olmayan ülkeleri bir araya getirmektedir.
• İstikrarsızlık tehdidi altında olan bir alanın güvenliğinin sağlanmasında iki güçlü devleti bir araya getirmektedir.	• Uyum, dış etkiye karşı muhalefet üzerine kuruludur.
• Küresel liderlik rolüne yükselirken Çin ile etkileşime girmektedir.	• Açıklayıcı gündemi ve uygulama mekanizması yoktur.
• Hem bir bölge dışı gücün hakimiyeti hem de Rusya veya Çin'in egemenliği kadar Orta Asya'daki tek kutupluluğa karşıdır.	• ŞİÖ'nün başlangıcından bu yana, örgütün gündeminin değişmesine katkıda bulunan Çin ve Rusya arasındaki güç dengesi değişmiştir.
• Geniş bir tamamlayıcı gündeme sahiptir.	• Hem Çin hem de Rusya, ŞİÖ üye ülkeleriyle ikili alanda Orta Asya bölgesindeki etkilerini artırdılar ve bu nedenle çok taraflı işbirliğine daha az ilgi duymaktadırlar.
• Esnek bir yapı sağlar.	• Rusyanın, bir güvenlik kurumu olarak ŞİÖ'ye olan ilgisini daha da zayıflatan şey, Rusya'nın Orta Asya'daki güvenliğe adanmış başka bir kuruluşa (Toplu Güvenlik Anlaşması Örgütü (CSTO)) artan önemidir.
• Bürokrasi kuruma hizmet etmekle sınırlıyken üye devletleri görevlendirmektedir.	• ABD'nin üyeler arasındaki farklılaşma politikası iç bütünlüğü zayıflatmıştır.
• Çin'den sermaye sıkıntısı çeken Orta Asya ülkelerine sermaye transferine katkıda bulunur.	• Örgüt içerisindeki uyum, üye devletlerin paylaşılan "değerleri" ile benzerlik üzerine kurulurken, yönetim sistemi gelecek için sağlam bir zemin sağlamamaktadır.

Kaynak: Pál Dunay, "Not Beyond Limits: The Prospects of the Shanghai Cooperation Organization", *GCSP Policy Paper*, August 2010, № 5, s. 3.

Şanghay İşbirliği Örgütü bölgesel güvenlik ve istikrarı sağlamak için 2001 yılında oluşturulmuş ve çok taraflı bir işbirliğini amaçlamıştır. ŞİÖ'nün gelişim dinamikleri öncelikle hayati zorunluluk koşullarına, çok taraflı anlaşmalara, üye devletlerin ve örgütün bir bütün olarak ulusal çıkarlarının uyumuna göre belirlenmektedir. ŞİÖ, sistematik olarak bölgesel öneme sahip sorunların çözümünde ortak bir payda bulma yolunda ilerlemektedir.

ŞİÖ, bir dizi benzersiz parametrede muazzam bir potansiyele sahiptir. Aynı zamanda tarihsel standartlara göre genç ve diğer uluslararası örgütlerin gösterdiği gibi, karakteristik belirtileri ve büyüme sorunları ile hâlâ gelişmekte olan bir örgüt olduğunu belirtmek gerekmektedir³³¹.

Birçok uzman makalesi, örgüt üyelerinin siyasi ve ekonomik çıkarlarının farklılığı bağlamında ŞİÖ içinde işbirliğinin geliştirilmesine yönelik zorlukları ele almaktadır. Özellikle, ŞİÖ'nün yeni ekonomik işbirliği biçimleri oluşturmakta yaşayacağı temel zorluklar arasında uzmanlar şunları belirtmektedirler:

- Birincisi, Orta Asya'da Rusya ve Çin arasında rekabet bulunmaktadır. Bir yandan Avrasya Ekonomi Birliği diğer yandan "Bir Kuşak ve Bir Yol" stratejisi ile bölge üzerindeki hakimiyet mücadelesi ikili ilişkileri olumsuz etkileyebilir.

- İkinci olarak, Örgüt'ün genişlemesi sonucunda bölgesel ekonomik sorunların çözümünde ortak yaklaşımların geliştirilmesini büyük ölçüde zorlaştıracak bir verimlilik kaybı olabilir. Yeni üyelerin eklenmesi, destek sağlama biçimleri ve yöntemleri de dahil olmak üzere bölgesel güvenlik ve ekonomik işbirliği konularındaki farklılıkları ve anlaşmazlıkları pekiştirebilir.

- Üçüncüsü, Hindistan-Pakistan çelişkileri ve örgüte dahil olmaları, işleyişinin olanaklarını önemli ölçüde zorlaştırabilir.

- Dördüncüsü, Hindistan ve Çin arasındaki rekabet, ŞİÖ içi işbirliğini olumsuz etkileyebilir, girişimleri engelleme konusunda kendini gösterebilir ve anlaşmaların geliştirilmesini engelleyebilir

- Beşinci olarak, örgüt içi dengeyi korumak için Rusya, Hindistan ve Çin'in dışındaki ŞİÖ ülkelerinin çıkarlarını da dikkate almak gerekmektedir³³².

³³¹ Pál Dunay, "Not Beyond Limits: The Prospects of the Shanghai Cooperation Organization", *GCSP Policy Paper*, August 2010, № 5, s. 2.

³³² Рашид Кутбиддинович Алимов, "Шанхайская Организация Сотрудничества и Большая Евразия", *Будущее Институт в Большой Евразии*, 2017, Vol. 13, № 3, s. 22.

- Altıncı olarak, Afgan faktörü bölgede ekonomik kalkınma için istikrarlı koşulların oluşmasını engelleyen bir etkiye sahiptir³³³.

Ağustos 2018'in sonlarında Çin, Rusya ve Şanghay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) diğer altı ülkesi, "Barış Misyonu 2018" adlı yedinci ortak terörle mücadele tatbikatını tamamlamıştır. İlk kez, 2017'de ŞİÖ'ye tam üye olan Hindistan ve Pakistan'ın birlikleri de katıldı. Daha önceki operasyonlarda olduğu gibi çeşitli silahlar ve araçların testi gerçekleştirilmiştir. Operasyonun büyüklüğü ŞİÖ'nün genişlemesi ile daha da güçlendiğini göstermektedir³³⁴.

Ancak, Çin ve Rusya hiçbir zaman gerçek anlamda dost olmamıştır. Yüzyıllar boyunca birbirlerini dikkatle takip etmişlerdir. Sınır anlaşmazlıkları 2003 yılında çözülmüş olsa da o zamandan beri ekonomik ve askeri alandaki güç farklılıkları gerginliğe neden olmuştur. Çin'in gücü ve nüfusu Rusya'yı geride bıraktıkça, Rusya'nın etkisindeki Orta Asya ve Uzak Doğu bölgesindeki egemenliğine karşı bir tehdit oluşturmaktadır. Çin'in etkisinin artması her zaman Moskova'yı tedirgin etmiştir. Bu nedenle Rusya, Çin'den ekonomik olarak faydalanmayı ve ABD ile mücadelede işbirliği içinde olmayı planlarsa da, bir yandan da Çin'in yükselişini yönetmeye çalışmaktadır³³⁵.

3.5. ŞİÖ ve BRICS: Gelişme Perspektifleri

21. yüzyılın başlangıcı küresel ekonomideki temel değişimlerle dikkat çekmektedir. Önde gelen ekonomi merkezleri konumlarını kaybetmekte ve bazı çevre ülkeler "onlar için daha önce karakteristik olmayan ekonomik güç" kazanmaktadır. Farklı bilim okullarına

³³³ Алимов, оп.цит., s. 23.

³³⁴ Felix K. Chang, "Organization of Rivals: Limits of Shanghai Cooperation Organization", *Foreign Policy Research Institute*, 2018, <https://www.fpri.org/article/2018/09/organization-of-rivals-limits-of-the-shanghai-cooperation-organization/>, (Erişim Tarihi: 17.04.2021).

³³⁵ Felix K. Chang, "Organization of Rivals: Limits of Shanghai Cooperation Organization", *Foreign Policy Research Institute*, 2018, <https://www.fpri.org/article/2018/09/organization-of-rivals-limits-of-the-shanghai-cooperation-organization/>, (Erişim Tarihi: 17.04.2021).

mensup birçok araştırmacıya göre, devam etmekte olan süreç aslında bir devir değişikliği anlamına gelmektedir³³⁶.

Uluslararası örgütler (IGO'lar) gibi uluslararası ekonomik işbirliğinin biçimi, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve BRICS örgütünü içeren kendine has özelliklere sahiptir. Bunlar, entegrasyon birlikleri değildir. Çünkü malların, hizmetlerin, sermayenin ve emeğin serbest dolaşımını sağlayan ortak bir ekonomik alanın oluşumunu belirtmezler, ancak kendi çerçevelerinde ekonomik işbirliğinin geliştirilmesine yönelik somut adımlar atmaktadırlar³³⁷.

Bu nedenle, 2003'teki ŞİÖ çerçevesinde, önde gelen endüstrilerin üretim ve yatırım işbirliğini geliştirmeyi ve bu temelde katılımcı ülkelerin nüfusunun yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlayan 2020 yılına kadar Çok Tarafli Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Programı kabul edilmiştir.

Bu hedeflerin uygulanması, karşılıklı yarar sağlayan bilimsel ve teknik işbirliğinin kurulması ve ortak yatırım projelerinin geliştirilmesi de dahil olmak üzere bir dizi sorunun çözülmesini içerir. Benzer görevler BRICS çerçevesinde çözülebilmektedir. 2013 yılında onaylanan konseptte göre, Rusya Federasyonu bu örgütün katılımcıları ile finansal, ticari, ekonomik ve endüstriyel işbirliği geliştirmeyi planlamaktadır³³⁸.

Uluslararası örgütlerin (IGO) gelişimi, geleneksel uluslararası ekonomik entegrasyon merkezlerinde ekonomik sorunların zemininde gerçekleşmektedir. Yu. Shishkov tarafından belirtildiği gibi, Batı Avrupa'daki entegrasyon süreçleri haklı olarak yarım asırdan uzun bir süredir bölgesel entegrasyonun en başarılı örneği olarak kabul edilmiştir ve bugün ciddi bir kriz yaşanmaktadır. Bu, özellikle entegrasyon örgütlerinin bir parçası olan daha az gelişmiş ülkelerin devam eden büyük ölçekli sübvansiyonları (bu ayrışmayı gösterir) ve buna bağlı olarak, önde gelen devletlerin ekonomileri üzerindeki borç yükünün artması ile kanıtlanmıştır. 2007 - 2013 için GSYİH'ye göre kamu borcu Almanya'da %65'den %78'e,

³³⁶ E. Андреева, А. Ратнер, "Потенциал БРИКС и ШОС", *Мировая Экономика и Международные Отношения*, 2015, № 4, s. 111.

³³⁷ Op.cit., s. 111.

³³⁸ Op.cit., s. 112.

Fransa’da %64’ten %94’e, ABD’de %64’ten %105’e kadar büyümüştür. Hızla gelişmekte olan büyük ekonomiler tarafından oluşturulan IGO’lar, düzensiz olmasına rağmen, 2001 yılından bu yana dinamik olarak gelişmektedir³³⁹.

ŞİÖ ve BRICS çerçevesinde ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi beklentileri, bir dizi faktör tarafından değerlendirilebilmektedir. Bu faktörler aşağıdaki gibidir:

- Hızlı ekonomik büyüme faktörü. ŞİÖ ve BRICS’i oluşturan devletler dünyanın en çok büyüyen ekonomileri arasındadır. 21. yüzyılın başında ŞİÖ ve BRICS ülkelerinin GSYİH’si, AB ve NAFTA ülkelerinin GSYİH’lerinden daha hızlı büyümüştür.

L. Fituni ve I. Abramova’ya göre, 2010 yılında ŞİÖ ve BRICS ülkeleri de dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin dünya GSYİH yapısındaki payı (satın alma gücü paritesine göre) %45’e ulaştı. Aynı dönemde dünya ihracatına katkıları %40, dünya ithâlâtına payları %38 oldu. Ayrıca, sanayi ürünlerinde gelişmekte olan ülkeler ihracattaki payın %70’ini oluşturmaktadır (karşılaştırma için: 1960’da %12’dir). 2010 yılında dünyadaki doğrudan yabancı yatırım akışındaki payları %45’e (2007’de - %26,8 olmuştur), dünya çıkışında ise %21’e (2009) ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımcılar için çekiciliği önemli ölçüde artmış, bunun sonucunda çokuluslu şirketlerin yabancı varlıklarının yapısındaki payları 2010 yılına kadar %9’a yükselmiştir. Bu oran 1995’te sadece %1.1 olmuştur³⁴⁰.

Hızlı ekonomik büyüme büyük ölçüde BRICS ülkelerini, başta Çin, Hindistan ve Brezilya olmak üzere, gayri safi yurtiçi hasılanın önemli bir bölümünü birikim ve kalkınmaya yöneltmesinden kaynaklanmaktadır. Bu strateji genel olarak “Asya’nın sistemik birikim döngüsü” olarak ifade edilebilmektedir. Oluşumu, küreselleşme süreçlerinin kademeli olarak zayıflaması ve birkaç büyük bölgesel ekonomik entegrasyon birliğinin kurulması ile ilişkilidir³⁴¹.

³³⁹ Андреева, Ратнер, op.cit., s. 112.

³⁴⁰ Op.cit., s. 112.

³⁴¹ Op.cit., s. 113.

- Ekonominin çeşitli sektörlerinde karşılıklı işbirliği faktörü. ŞİÖ ve BRICS ülkelerinin işbirliği, yenilikçi bir ekonomik kalkınmaya geçişte gösterdikleri ortak ilgi ile belirlenmektedir. Ayrıca, öncelikli işbirliği alanları uçak imalatını, uzay teknolojisinin ortak kullanımını, enerji tedariki ve enerji tasarrufunu, ulaşım altyapısını iyileştirmeyi, çevre sorunlarını çözenin yanı sıra profesyonel personeli eğitmeyi ve ortak bilimsel araştırmalar yürütmeyi içermektedir³⁴².

- Yatırım işbirliğinin muhtemel faktörü. Gelişmekte olan ülkelerin yatırım işbirliğini derinleştirme fırsatları, Temmuz 2014'teki son BRICS zirvesinde imzalanan anlaşmalarla ilişkilidir. Ayrıca, yatırım işbirliğine sanayi, bilim ve teknoloji işbirliği eşlik etmelidir. Mevcut ikili anlaşmalara dayanarak, BRICS ülkeleri için karşılıklı yatırımların teşvik edilmesi ve korunması konusunda çok taraflı bir anlaşma hazırlamak mümkündür. Bu durumda, serbest yatırım bölgesi yüksek teknolojili endüstrilere yatırımı kolaylaştıracak şekilde inşa edilmelidir³⁴³.

- Demografik gelişme faktörü. ŞİÖ ve BRICS'in en büyük devletleri, nüfusun dinamikleri açısından geleneksel entegrasyon örgütlerini oluşturan gelişmiş ülkelerin önünde yer almaktadır.

- Kaynak faktörleri. Yoğun olarak gelişmekte olan ülkeler, bir yandan nispeten düşük bir gelir seviyesi ve diğer yandan kaynakların yüksek kullanılabilirliği ve ekonomik kalkınma için önemli bir potansiyelin varlığı ile karakterize edilmektedir. Bununla birlikte, ŞİÖ ülkeleri dünya doğal gaz rezervlerinin %26,9'unu oluştururken, %25,8'i BRICS ülkeleri tarafından hesaplanırken, AB ve NAFTA ülkelerinin payı sırasıyla sadece %2,3 ve %4,9'dur. Demir cevheri rezervlerinin dağılımında da durum benzerdir: ŞİÖ %27,8 ve BRICS %52,9, AB sadece %2,8 ve NAFTA %6'dır³⁴⁴.

ŞİÖ ve BRICS lehine bir başka argüman, gelişmiş ülkelerin ekonomik (ticaret, kaynak, para birimi dahil) bağımlılığın üstesinden gelmek için gerçek bir fırsatın ortaya çıkmasıdır. ŞİÖ ülkeleri, en azından kısmen, otarşi (kendi kendine yeterlilik) modunda

³⁴² Андреева, Ратнер, op.cit., s. 113.

³⁴³ Op.cit., s. 113.

³⁴⁴ Op.cit., s. 114.

bulunabilirler. Birbirlerine eksik mallar, üretim faktörleri (gerekli niteliklerin emeği, krediler vb.) sağlayabilir ve karşılıklı yerleşimlerin belirli bir bölümünü kendi para birimleri ve faturaları ile yapabilirler.

- İdeolojik faktör. ŞİÖ ve BRICS ülkelerinin ortak çıkarlarının kurumsallaşması, Bretton Woods sistemi (IMF ve DB) çerçevesinde oluşturulan dünya ekonomisini düzenlemek için önceki mekanizmaların artık çalışmadığı bir durumda, ABD'nin ekonomik hegemonyasını koruma çabalarına bir yanıtıdır³⁴⁵. G7 ülkelerinin birbirleriyle politik ve ekonomik izolasyonu, batı merkezli (esasen Amerikan merkezli) tek zirve (piramidal) dünya ekonomik yapısına bir alternatif olarak ŞİÖ ülkelerinin karşılıklı çıkarlarının kurumsallaşmasına katkıda bulunmaktadır³⁴⁶. BRICS katılımcılarının çıkarları, mevcut ekonomik potansiyeli ve ekonomik süreçler üzerindeki etkilerini güçlendirme arzusuyla dünya ekonomisindeki yerlerinin uyumsuzluğu ile birleşmektedir. ŞİÖ zaten yerleşik bir kuruluş olarak düşünülebilirse, BRICS hâlâ oluşumun ilk aşamasındadır. Bununla birlikte, uzmanlara göre, gelecekte ekonomik entegrasyon birliği (ülkelerin dış ekonomik ilişkilerinin hacmini arttırırken) ve geniş siyasi işlevleri olan diğer gelişmekte olan ülkeleri kapsayacak uluslararası bir organizasyon haline gelme potansiyeline sahiptir. BRICS'in kısa süre içinde resmi olmayan bir uluslararası birlikten, küresel düzenleyici sistemde aktif olarak yer alan etkili bir uluslararası bloğa dönüşmesi beklenmektedir³⁴⁷.

Uluslararası ekonomik işbirliği formatlarının evrimi üzerine yapılan bir araştırmada, BRICS ve ŞİÖ gibi çok taraflı hükümetlerarası örgütlerin, üye ülkeler açısından ekonomik işbirliğinin genişlemesine önemli ölçüde katkı sağladığı belirtilmektedir. Ana faktör, G7 ülkelerine kıyasla daha hızlı ekonomik kalkınmadır. Yatırım, işbirliği ve çok taraflı mega projelerin uygulanması için iyi bir temel oluşturan kaynak ve demografik faktörler de son derece önemlidir. Ayrıca, ŞİÖ ve BRICS çerçevesinde etkileşimi genişletmek için güçlü bir siyasi ve ideolojik temelin olması da önemlidir³⁴⁸.

³⁴⁵ Андреева, Ратнер, op.cit., s. 114.

³⁴⁶ Op.cit., s. 114.

³⁴⁷ Op.cit., s. 114.

³⁴⁸ Op.cit., s. 114.

SONUÇ

Uluslararası politikada birçok etki merkezinin bulunmasıyla çok merkezli bir dünya ortaya çıkmıştır. Neoliberalizm uluslararası politika aktörlerinin çeşitlendiğine ve uluslararası örgütlerin önemine vurgu yapmaktadır. Neoliberalerler, uluslararası rejimin belirlenmesinde, uluslararası örgütlerin önemine vurgu yapmakta ve uluslararası örgütlerin belirlediği kurallar neticesinde uluslararası işbirliğinin sağlanması sonucunda devletlerin mutlak kazanç elde edebileceğini belirtmektedirler. Bildiğimiz gibi, Neoliberal Kurumsalcılık yaklaşımı özellikle Batı Avrupa ülkeleri arasında gerçekleşen işbirliğini ve bütünleşme sürecini açıklayıcı niteliğe sahiptir. Fakat bölgesel kurumsallaşma dinamiklerinin zayıf olduğu Orta Asya bölgesinde devam eden çatışmalar hem Orta Asya devletleri için hem de bölgeye komşu devletler için bir tehdit oluşturmaktadır. Bu bakımdan, sunulan çalışmanın temel amacı Neoliberal Kurumsalcılık yaklaşımını kullanarak ŞİÖ ve BRICS örneklerinde Neoliberalizm'in önemini açıklamaya çalışmaktır.

Neoliberalizm teorisi, ŞİÖ ve BRICS örgütlerinin her biri ayrıntılı olarak incelenmiş, her birinin yeri ve rolü açıklığa kavuşturulmuştur. Böylece, incelenen konunun analizi ve sentezi yapılmıştır. Çalışmada kullanılan ikinci yöntem karşılaştırmalı yöntemdir. Bu yöntemle incelenen örgütler Neoliberalizm teorisi çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Genel olarak, çalışmanın amacı gereği tarihsel analiz, kronoloji, tümevarım, kesinti, karşılaştırmalı analiz vb. yöntemler kullanılarak aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- Yeni dünya düzeninde meydana gelen olayların çok boyutlu olması nedeniyle, Neoliberalizm daha baskın olarak kendini göstermektedir.
- Neoliberalizm teorisini pratikte yansıtan örgütler uluslararası ilişkilerde Neoliberalizmin önemini daha da arttırmaktadır.
- Uluslararası rejimler ve kurumlar devletlerarası işbirliğini gerçekleştirmede ve bu işbirliğinin süreklilik kazanmasında önemli rol oynamaktadırlar.
- Neoliberalizm açısından gerçekleştirilen ülkelerarası koordinasyon ekonomik kalkınmayı teşvik etmektedir.

- Bölgesel sorunların varlığı Orta Asya devletleri arasında işbirliğinin kurulmasını güçleştirmiştir.

- ŞİÖ Orta Asya'da devletlerarası tüm çatışmalara çözüm getirmese de bu çatışmaları daha yumuşak hale getirebilmektedir.

- BRICS örgütünün oluşturulmasının asıl amacı, küreselleşen uluslararası düzende kolektif söz sahibi olmak ve üye ülkelerin ortak menfaatlerinin gerçekleştirilmesidir.

BRICS ve ŞİÖ'nün küresel yönetim sistemindeki yeri, dünya siyaseti ve ekonomisi üzerinde artan etkileriyle belirlenmektedir. Dünya siyaseti ve ekonomisinin anahtar aktörleri olan Rusya, Çin ve Hindistan gibi devletlerin entegrasyonunun güçlenmesi BRICS ve ŞİÖ gibi örgütlerin rolüne ilgiyi artırmaktadır.

BRICS yeni ortaya çıkan çok kutuplu dünyanın ögelerinden biridir. Asya, Afrika, Avrupa ve Latin Amerika bölgelerinde temsil edilmesi BRICS'in değerini ve önemini göstermektedir. Örgüt ile bağlantı içinde olan diğer Latin Amerika, Afrika ve Avrasya ülkelerinin BRICS'e bağlanması mümkündür. Örgüt üyeleri olan Rusya, Çin, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika küresel ekonomide yeni bir rol oynamaktadırlar.

Entegrasyon süreçleri sadece BRICS ile değil, aynı zamanda ŞİÖ faaliyeti ile de şartlanmaktadır. Bu iki örgütün her birinin kendine özgü özellikleri, işlevleri, öncelikleri ve diğer örgütlerden farklı yönleri vardır. ŞİÖ, Doğu Avrasya'nın entegrasyon alanına açık olan yeni bir organizasyon türüdür. ŞİÖ perspektifi kuruluşun iç ve dış problemlerle ne derecede başedebilmesine bağlıdır. Uluslararası ilişkiler sisteminde ülkelerin temel farklılıkları ve çıkarlarını sadece anlamak değil, aynı zamanda onlarla birlikte hareket etmek de gerekmektedir.

ŞİÖ ve BRICS faaliyetlerinin değerlendirme aralığı çok geniş ve çeşitlidir. Mevcut tüm kararlar tek bir paydaya indirgenemez fakat genel olarak, bu örgütlerde işbirliğinin daha da genişlemesine dair olumlu bir planın yaklaşımlarında bu gelişmenin aşamalı ve dengeli olacağı ile ilgili bakış açısı geçerlidir.

BRICS örgütü üç kıtada bulunan ve G8 ile rekabet etmek için gelişmekte olan devletleri içermektedir, ŞİÖ ise jeopolitik açıdan en önemli bölgelerden olan Orta ve Doğu Asya'da güvenlik sağlamaktadır. BRICS ekonomik meselelere öncelik veren bir örgüttür, öte yandan Şanghay Örgütü ise askeri konular da dahil olmak üzere siyasi entegrasyona daha yatkındır.

Soğuk Savaş sonrası değişen bölgesel dinamikler Orta Asya'nın jeopolitik önemini ortaya çıkartmıştır. Orta Asya'nın yükselen stratejik önemi hem ekonomik hem güvenlik açısından açıklanmıştır. Soğuk Savaş döneminde, Orta Asya, merkezi Sovyet rejimi ile yönetilen homojen ve dış dünyaya sınırları kapatılmış bir bölge olarak gözükmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Cumhuriyetleri sınır sorunları, etnik çatışmalar, radikal dini akımlar, silahlanma, su paylaşımı gibi sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu bölgesel istikrarsızlık faktörlerinin ortaya çıkışında eski Sovyet rejiminin önemli bir rolü vardır. Yukarıda söz edilen bölgesel sorunların varlığı, egemenliklerini yeni kazanan Orta Asya devletleri arasında dostluk ilişkilerinin kurulmasını güçleştirmiştir.

Soğuk Savaş döneminden sonra zengin enerji kaynaklarının, yaygın ulaşım ve iletişim ağlarının sahibi olan Orta Asya, dünyanın önde gelen ekonomileri için çok önemli bir kaynağa dönüşmüştür. Bu, büyük güçlerin bölgeye yönelik siyasetini giderek etkilemeye başlamıştır.

“Şanghay Beşlisi”nin gelişimi şu şekildedir: İlk adım olarak, güven oluşturma önlemlerine dayalı bir zemin oluşturulmuş; ikinci olarak, sınır bölgelerindeki faaliyetlerin kapsam ve sıklığı sınırlandırılmış; üçüncü olarak, sınır boyunca ve 100km²'lik alan içinde konvansiyonel silahların sayısı azaltılmış; dördüncü olarak da yeni bölgesel güvenlik tehditleri tespit edilmiştir. “Şanghay Beşlisi”nden sonra kurulan ŞİÖ çerçevesinde üye devletler güvenlik, ekonomik ve insani alanlarda işbirliği geliştirmektedir. Güvenlik işbirliği çerçevesinde enformasyon alışverişi sağlayan Bölgesel Terörle Mücadele Yapısı kurulmuştur. ŞİÖ çerçevesinde çok taraflı ve iki taraflı ortak terörle mücadele askeri

tatbikatları gerçekleştirilmiştir. ŞİÖ'nün sorumluluk alanı genellikle üye ülkelerin bulunduğu coğrafyayla sınırlıdır.

ŞİÖ'nün Kuruluş Zirvesi'nde (2001) 'ikinci yol' ('second track') olarak ekonomik alanda işbirliğinin sağlanması öngörülmüştür. ŞİÖ'nün ekonomik işbirliği üç aşamayı içermektedir: birinci olarak, uygun bir yatırım ve ticaret ortamının yaratılmasının karşısında bulunan engellerin kaldırılmasına odaklanılmıştır; ikincisi, 'derinleşme' aşaması enerji, ulaşım, iletişim ve tarım alanlarını kapsamaktadır; üçüncüsü ise, "Serbest Ticaret Alanları"nın ve "Ortak Pazar"ın oluşturulmasıdır. Genel olarak, istikrarlı bir Orta Asya bölgesi için ŞİÖ bölgesel işbirliği önemli bir rol oynamaktadır. Orta Asya devletleri arasında barış ve işbirliği için uygun bir yapı sağlamaktadır.

Daha sonra BRICS'in dünya düzeninde rolü incelenmiştir. Önümüzdeki yıllarda gelişmekte olan ekonomiler büyümeye devam edecek ancak kademeli olarak küresel ekonomiyi uzun vadede etkileyecektir. Bu arada, yükselen güçler arasındaki işbirliği, dış ilişkilerde çoğulculuğu ve gelişmiş ekonomilere bağımlılıklarını azaltmada hayati bir rol oynamaktadır. BRICS ve ŞİÖ ülkelerinin her biri sınırlı güce sahip olduğundan, işbirliğinin güçlendirilmesi yalnızca küresel mali krizle mücadele için bir gereklilik değil, aynı zamanda bu ülkelerin kriz sonrası dönemde birlikte büyümesi için güvenli bir seçimidir.

Değişen küresel ekonomik yapı içinde önemli bir yer edineceği belli olan BRICS ve ŞİÖ tarzı oluşumlar önemlidir. Ancak bu oluşumların etkinliği birbirleriyle daha fazla doğrudan dış yatırımlar gerçekleştirmeleri, kısa vadeli sermaye akımlarında birbirlerine destek olmaları, büyük çaplı ortak projelere gitme, teknoloji ve bilgi paylaşımında bulunmaları konularında sağlayacakları uyum kapasitelerini geliştirmelerine bağlı olacaktır. Sonuç itibarıyla bu oluşumlarda alınan kararların dünya siyasetine yansımalarının kısa ve uzun vadede olumlu etki yaratacağı, gelişmekte olan ülkeler açısından daha fazla işbirliğinin öne çıktığı bir sürecin yaşandığı göze çarpmaktadır.

ŞİÖ ve BRICS örgütlerinin genel olarak karşılaştırılması analiz edilmiş, güvenlik ve üye devletlere karşı etkileri, platformlarının sınırları ve gelişme perspektiflerine değinilmiştir. ŞİÖ, katılımcı ülkeler arasında bölgede barış ve istikrarı sağlamak için ortak

amaçlarla birleştirilmiş, eşit ve karşılıklı yarar sağlayan işbirliği için etkili bir platform haline gelmiştir. ŞİÖ kapalı bir ittifak ya da diğer devletlere ve bölgelere yönelik bir ülke birliği değil, geniş uluslararası işbirliğine odaklanmış açık bir örgüt olarak bilinmektedir. BRICS'in yaratılmasının, ilk etapta, insanlığın gelişimi için öncelikleri belirlemede 20. yüzyıl için geleneksel olan ekonomik, jeopolitik rasyonel ve motivasyonların yetersizliğine bir cevap olduğu belirtilmektedir. Küresel boyuta ek olarak, BRICS'in dünya pratiğinde benzerleri olmayan belirgin bir bölgesel boyutu vardır, BRICS ülkelerinin her biri bölgesel ve ilgili alt bölgesel pazarların ve jeopolitik alanların ayrılmaz bir parçasıdır. Küresel düzeyde, BRICS üç boyutta durmaktadır: uluslararası, kıtalar arası ve bölgeler arası.

Kıtalararası ortaklık çerçevesinde, BRICS ülkeleri, ilgili alt bölge ekonomilerinin küresel uluslararası işbirliğine katılım kapılarıdır. Bölgeler arası işbirliği de küreseldir. ŞİÖ'nün bölgesel-küresel özellikleri ve BRICS'in küresel-bölgesel bileşeni birbirleriyle rekabet etmez, yani kendi gelişimleri için önemli bir kaynak olabilmektedirler. Üye ülkelerin çeşitli kalkınma formatlarını kullanmalarına izin veren bir organizasyon yapısına sahip olan ŞİÖ'den farklı olarak, BRICS, bu birliğin önemli bir özelliği olan etkileşim için uzlaşma biçimlerine öncelik vermektedir.

ŞİÖ ve BRICS, modern dünyadaki eşsiz entegrasyon modelleridir ve amaçları çok kutuplu uluslararası düzenin oluşturulmasıdır.

KAYNAKÇA

- АЛЕКСЕЕВА Татьяна Александровна (Alekseeva Tatyana Aleksandrovna), “Неолиберальное Государство” в Контексте Глобализации (Küreselleşme Bağlamında “Neoliberal Devlet”), *Журнал Сравнительная Политика*, 2011, № 2, ss. 44-56.
- АЛЕКСЕЕВА Т.Л., КАЗАНЦЕВ А.А. (Alekseeva T.L., Kazantsev A.A.), *Внешинополитический Процесс: Сравнительный Анализ (Dış Politika Süreci: Karşılaştırmalı Analiz)*, М.: Аспект-Пресс, 2012.
- АЛИМОВ Рашид Кутбиддинович (Alimov Rashid Kutbiddinovich), “Шанхайская Организация Сотрудничества и Большая Евразия” (“Şangay İşbirliği Teşkilatı ve Büyük Avrasya”), *Будущее Институт в Большой Евразии*, 2017, Vol. 13, № 3, ss. 19-29.
- ALTUNDAĞ Zehra, “Geçmişten Günümüze Şangay İşbirliği Örgütü”, *Avrasya Etüdleri*, 49/2016-1, ss. 99-124.
- AMBROSIO Thomas, “Catching the ‘Shanghai Spirit’: How the Shanghai Cooperation Organization Promotes Authoritarian Norms in Central Asia” (“‘Şanghai Ruhunu’ Yakalamak: Şanghai İşbirliği Örgütü Orta Asya’da Otoriter Normları Nasıl Teşvik Ediyor”), *Europe Asia Studies*, October 2008, Vol. 60, № 8, ss. 1321-1344.
- Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, “Uluslararası Örgütler”, *İstanbul, Murat Yayınları*, 2019, ss. 3-31.
- АНДРЕЕВА Е., РАТНЕР А. (Andreeva E., Ratner A.), “Потенциал БРИКС и ШОС” (“BRICS ve ŞİÖ Potansiyeli”), *Мировая Экономика и Международные Отношения (Dünya Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler)*, 2015, № 4, ss. 111-116.
- ARI T., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2010.

- ATAMAN Muhittin, “The Impact of Non-State Actors on World Politics: A Challenge to Nation-States” (“Devlet Dışı Aktörlerin Dünya Siyasetine Etkisi: Ulus-Devletlere Karşı Meydan Okuma”), *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, 2003, Vol. 2, № 1, ss. 42-66.
- BADAR Iqbal, ELIANE Cristina Araujo, “Emergence of BRICS as an Economic Bloc” (“BRICS’in Ekonomik Blok Olarak Ortaya Çıkışı”), *Transnational Corporations Review*, 2015, Vol. 7, № 1, ss. 110-120.
- BAYEH Endalcachew, “Theories on the Role of International Organizations in Maintaining Peace and Security” (“Barış ve Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası Kuruluşların Rolü Üzerine Teoriler”), *International Journal of Multidisciplinary Research and Development*, 2014, 1(7), ss. 347-350.
- BOAS Taylor C., GANS-MORSE Jordan, “Neoliberalism: From New Liberal Philosophy to Anti-Liberal Slogan” (“Neoliberalizm: Yeni Liberal Felsefeden Anti-Liberal Slogan’a”), *Studies in Comparative International Development*: 2009, № 44, ss. 137-161.
- БОЛДУИН Д.А. (Bolduin D.A.), “Неолиберализм, Неореализм и Мировая Политика” (“Neoliberalizm, Neorealizm ve Dünya Siyaseti”), *Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические Науки*, 2012, № 2, ss. 33-52.
- BOND Patrick, “BRICS: Progressive Rhetoric, Neoliberal Practice” (“BRICS: İlerici Retorik, Neoliberal Uygulama”), <http://triplecrisis.com/brics-progressive-rhetoric-neoliberal-practice/>, (Erişim Tarihi: 10.03.2021).
- BURCHILL Scott, “Liberalism”, *Theories of International Relations*, Macmillan: Palgrave, 2005, ss. 55-83.

CHANG Felix K., “Organization of Rivals: Limits of Shanghai Cooperation Organization” (“Rakipler Örgütü: Şanghai İşbirliği Örgütü’nün Sınırları”), *Foreign Policy Research Institute*, 2018, <https://www.fpri.org/article/2018/09/organization-of-rivals-limits-of-the-shanghai-cooperation-organization/>, (Erişim Tarihi: 17.04.2021).

ЧЕЛИЩЕВ В.И. (Chelischev V.I.), “Либерализм — Неолиберализм — Рыночный Фундаментализм: От Концепции Свободы к Тоталитарной Догме” (“Liberalizm - Neoliberalizm - Piyasa Temelciliği: Özgürlük Kavramından Totaliter Dogmaya”), *Вестн, Моск. Ун-та, Сер. 18, Социология и Политология*, 2015, № 4, ss. 27-48.

ChinaDaily, *Themes And Results of BRICS Summits Over the Decade (On Yıl boyunca BRICS Zirvelerinin Temaları ve Sonuçları)*, 2017, https://www.chinadaily.com.cn/world/2017brics/2017-09/01/content_31369213.htm, (Erişim Tarihi: 21.01.2020).

ChinaDaily, *Themes and Results of BRICS Summits Over the Decade (On Yıl boyunca BRICS Zirvelerinin Temaları ve Sonuçları)*, 2017, https://www.chinadaily.com.cn/world/2017brics/2017-09/01/content_31369213_2.htm, (Erişim Tarihi: 27.01.2020).

ChinaDaily, *Themes and Results of BRICS Summits Over the Decade (On Yıl boyunca BRICS Zirvelerinin Temaları ve Sonuçları)*, 2017, https://www.chinadaily.com.cn/world/2017brics/2017-09/01/content_31369213_3.htm, (Erişim Tarihi: 21.01.2020).

Clingendael Report, “The BRICS as a Security Challenge in Multilateral Forums” (“Çok Taraflı Forumlarda Güvenlik Sorunu Olarak BRICS”), 2015, https://www.clingendael.org/pub/2015/the_brics_as_an_eu_security_challenge/1_the_brics_as_a_security_challenge_in_multilateral_forums/, (Erişim Tarihi: 10.04.2021).

COŞKUN M.B., YOLCU T., “Devlet-dışı Aktörlerin Türkiye’de Kamu Politikası Sürecine Etkisi Üzerine Bir İnceleme: Küresel ve Ulusal Medya ve Finans Kurumları Örneği”, *Küresel Siyasette Yeni Yönelimler*, ed. Ahmet Karadağ vd., İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2017, ss. 178-197.

Counterview.org, *BRICS Largely Pursues Neo-Liberal Development Model, is Little Concerned with Rising Inequality (BRICS Büyük Ölçüde Neo-Liberal Kalkınma Modelini Takip Ediyor, Artan Eşitsizlikle Çok Az İlgileniyor)*, <https://counterview.org/2016/09/23/brics-largely-pursues-neo-liberal-development-model-is-little-concerned-with-rising-inequality/>, (Erişim Tarihi: 10.03.2021).

ДОВГАНЬ Е.Ф. (Dovgan E.F.), “История Развития, Статус и Основные Направления Деятельности ШОС” (“ŞİÖ Faaliyetinin Gelişim Tarihi, Durumu ve Ana Yönergeleri”), *Шанхайская Организация Сотрудничества и Проблемы Безопасности Евразии (Şangay İşbirliği Örgütü ve Avrasya Güvenlik Sorunları)*, ed. А.А. Розанова, Женевский Центр по Демократическому Контролю Над Вооруженными Силами, Центр Изучения Внешней Политики и Безопасности, Минск, Алматы, Женева, 2012, ss. 11-22.

DUNAY Pál, “Not Beyond Limits: The Prospects of the Shanghai Cooperation Organization” (“Sınırların Ötesinde Değil: Şangay İşbirliği Örgütü’nün Beklentileri”), *GCSP Policy Paper*, August 2010, № 5, ss. 1-6.

Федеральное Государственное Унитарное Предприятие “Информационное Телеграфное Агентство России” (ИТАР-ТАСС) (Üniter Federal Devlet Teşebbüsü “Rusya Bilgi Telgraf Ajansı” (ИТАР-ТАСС)), *Саммиты ШОС. Досье (ŞİÖ Zirveleri. Dosya)*, 2018, <https://tass.ru/info/5275704>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).

GIRI Prateek, “What is Meant by the Observer and Dialogue Partner Status in General as well as in Context of the Shanghai Cooperation Organisation?” (“Genel Olarak Gözlemci ve Diyalog Ortağı Statüsü ile Şanghay İşbirliği Örgütü Bağlamında Ne Kastedilmektedir?”), 2017, <https://www.quora.com/What-is-meant-by-the-observer-and-dialogue-partner-status-in-general-as-well-as-in-context-of-the-Shanghai-Cooperation-Organisation>, (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

GOLDSTEIN J.S., PEVEHOUSE J.C., *Uluslararası İlişkiler*, çev. Haluk Özdemir, İstanbul: BB101 Yayınları, 2015.

GÖK Süleyman, “Kent Konseylerinin Sivilliliğinin Değerlendirilmesi”, 2015, <https://suleymangok.wordpress.com/2015/04/06/kent-konseylerinin-sivilliginin-degerlendirilm/>, (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

Информационное Агентство “ИнфоШОС” (Bilgi Ajansı “InfoSCO”), *Бишкекская Декларация (Bişkek Bildirisi)*, <http://infoshos.ru/ru/?id=25>, (Erişim Tarihi: 15.01.2021).

Информационно Агентство “ИнфоШОС” (Bilgi Ajansı “InfoSCO”), *Что Такое ШОС? (ŞİÖ Nedir?)*, <http://infoshos.ru/ru/?id=51>, (Erişim Tarihi: 21.02.2020).

Информационное Агентство “ИнфоШОС” (Bilgi Ajansı “InfoSCO”), *Уфимская Декларация Глав Государств-Членов Шанхайской Организации Сотрудничества (Şangay İşbirliği Örgütü Devlet Başkanlarının Ufa Deklarasyonu)*, <http://infoshos.ru/ru/?id=126>, (Erişim Tarihi: 10.01.2021).

ИНОСМИ, Газета Russia Today (Inosmi Rusya Bugün Gazetesi), *БРИКС и ее Влияние на Многополярный Мир (BRICS ve Onun Çok Kutuplu Dünya Üzerindeki Etkisi)*, 2014, <https://inosmi.ru/world/20140811/222300359.html>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı), *Oil Market Report (Petrol Piyasası Raporu)*, 2010, <http://omrpublic.iea.org/>, (Erişim Tarihi: 11.01.2020).

- ИСКАКОВА Г.К. (Iskakova G.K.), “Взаимодействие и Сотрудничество Государств — Членов ШОС в Контексте Региональной Безопасности: Уроки, Вызовы и Перспективы” (“Bölgesel Güvenlik Bağlamında ŞİÖ Üye Devletlerinin Etkileşimi ve İşbirliği: Dersler, Zorluklar ve Beklentiler”), *Экономика Региона № 4*, 2012, ss. 237-243.
- JOSSELIN D., WALLACE W., *Non-State Actors in World Politics (Dünya Siyasetinde Devlet-Dışı Aktörler)*, N.Y.: Palgrave, 2001.
- ЦЗЮНЬ Чжоу (Jun Zhou), “Шанхайская Организация Сотрудничества: История Создания” (“Şangay İşbirliği Örgütü: Kuruluş Tarihi”), *Научно-Технические Ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и Общественные Науки*, 2015, 3(227), ss. 67-70.
- KAMACI A., TURAN M., “Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketlerin Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi”, *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 2018, 3(2), ss. 81-92.
- KEDİKLİ U., “Devlet Dışı Aktörler ve Terörizm: Devletin Sorumluluğu Hukukunun ve Özen Gösterme Kuralının Uygulanması”, *Alternatif Politika*, 2010, Cilt. 2, Sayı. 1, ss. 87-93.
- КЕМБАЕВ Ж.М. (Kembaev J.M.), “Проблемы и Перспективы Членства Республики Казахстан в Шанхайской Организации Сотрудничества” (“Kazakistan Cumhuriyeti’nin Şangay İşbirliği Örgütü’ne Üyeliğinin Sorunları ve Beklentileri”), *Юрист*, 2012, № 11, ss. 44-52.
- KEOHANE R.O., NYE J.S., “Transnational Relations and World Politics: An Introduction” (“Uluslararası İlişkiler ve Dünya Siyaseti: Giriş”), *International Organization*, 1971, Vol. 25, № 3, ss. 329-349.
- KİNSÜN A., “Dini Gruplar Sosyolojisi”, *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016, Cilt. 4, Sayı. 8, ss. 210-227.

КОСТЕНКО Юлия (KOSTENKO Julia), “Долги Кыргызстана: Все Дороги Ведут в Китай” (“Kırgızistan’ın Borçları: Tüm Yollar Çin’e Çıkar”), 2016, https://24.kg/ekonomika/40710_dolgi_kyrgyzs/, (Erişim Tarihi: 14.01.2021).

КРЫЛОВА И.А. (Krylova I.A.), “Возрастающая Роль Стран БРИКС в Современном Мире” (“Modern Dünyada BRICS Ülkelerinin Büyüyen Rolü”), *Страны БРИКС: Стратегии Развития и Механизмы Взаимодействия и Сотрудничества в Изменяющемся Мире (BRICS Ülkeleri: Değişen Dünyada Geliştirme Stratejileri ve Etkileşim ve İşbirliği Mekanizmaları)*, ed. Ю.С. Пивоваров, Труды I Международной Научно-Практической Конференции Москва, 2–3 ноября 2015 г, Москва: 2016, ss. 76-79.

ЛАНЦОВ С.А., УСМОНОВ Ф.И. (Lantsov S.A., Usmonov F.I.), “Проблемы Безопасности в Теории Международных Отношений: Сравнительный Анализ Основных Направлений” (“Uluslararası İlişkiler Teorisinde Güvenlik Sorunları: Ana Yönlendirmelerin Karşılaştırmalı Bir Analizi”), *Политэкс*, 2008, Vol. 4, № 2, ss. 151-163.

ЛЕБЕДЕВА М.М. (Lebedova M.M.), “Актеры Современной Мировой Политики: Тренды Развития” (“Çağdaş Dünya Politikasının Aktörleri: Kalkınma Eğilimleri”), *Вестник МГИМО Университета*, 2013, 1(28), ss. 38-42.

Международное Информационное Агентство “Россия Сегодня” (Uluslararası Haber Ajansı “Rusya Bugün”), *Статус Партнера по Диалогу При ШОС (ŞİÖ Kapsamında Diyalog Ortağının Durumu)*, 2008, <https://ria.ru/20080828/150753015.html>, (Erişim Tarihi: 15.04.2021).

МИА “Россия Сегодня” (MIA “Rusya Segodnya”), *Атамбаев Предложил Создать Банк ШОС с Офисом в Бишкеке (Atambaev Bişkek’te Ofisi Olan Bir ŞİÖ Bankası Oluşturmayı Önerdi)*, 2017, <https://ria.ru/20170609/1496187315.html>, (Erişim Tarihi: 13.01.2021).

MİNEYEVA Nailya, *Şanghay İşbirliği Örgütü: Genel Görünüm ve Orta Asya*, (Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

МУРАТШИНА Ксения Геннадьевна (Muratshina Ksenia Gennadievna), “Приоритеты Стран Центральной Азии в ШОС в Контексте Их Взаимоотношений с Китаем” (“Orta Asya Ülkelerinin Çin ile İlişkileri Bağlamında ŞİÖ’deki Öncelikleri”), *Вестник Омского Университета. Серия “Исторические Науки”*, 2017, № 3 (15), ss. 445-456.

НАРКОЗИЕВА Азадахан Эсенбековна (NARKOZIEVA Azadhan Esenbekovna), “Стратегические Перспективы Кыргызстана в Шанхайской Организации Сотрудничества” (“Kırgızistan’ın Şangay İşbirliği Örgütü’nde Stratejik Perspektifleri”), *Магистерская диссертация “БелГУ”*, 2016.

Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs (Brezilya Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi), *Previous Summits (Önceki Zirveler)*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>, (Erişim Tarihi: 11.12.2019).

Официальный Сайт Министерства Иностранных Дел Республики Таджикистан (Tacikistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Web Sitesi), “Сотрудничество Таджикистана и ШОС” (“Tacikistan ve ŞİÖ Arasında İşbirliği”), 04.07.2019, <https://www.mfa.tj/ru/main/view/116/tadzhikistan-i-shankhaiskaya-organizatsiya-sotrudnichestva>, (Erişim Tarihi: 11.12.2020).

Official Site of the Brazilian Ministry of Foreign Affairs (Brezilya Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi), *What Does BRICS Do? (BRICS Ne Yapar?)*, <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/what-is-brics>, (Erişim Tarihi: 11.03.2020).

ÖZDEMİR Haluk, “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2008, 63(3), ss. 114-144.

- ÖZTÜRK Muammer, “Şangay İşbirliği Teşkilatı’nın Uluslararası İlişkiler Tasarımı”, *Avrasya Etüdüleri*, 43/2014-1, ss. 249-268.
- ПАНЧЕНКО М.Ю. (Panchenko M.Yu.), “Неолиберальные Модели Управления Региональным Международным Порядком” (“Bölgesel Uluslararası Düzenin Neoliberal Yönetim Modelleri”), *Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 21. Управление (Государство и Общество)*, 2009, № 3, ss. 35-43.
- “Понятие Неолиберализма в Международных Отношениях” (“Uluslararası İlişkilerde Neoliberalizm Kavramı”), https://spravochnick.ru/politologiya/neoliberalizm_v_mezhdunarodnyh_otnosheniyah/, (Erişim Tarihi: 25.07.2019).
- PRASHAD Vijay, “Neoliberalism with Southern Characteristics: The Rise of BRICS” (“Güney Özellikli Neoliberalizm: BRICS’in Yükselişi”), *Rosa Luxemburg Stiftung, New York Office*, May 2013, ss. 1-17.
- РАХМОН Э. (RAHMON E.), “Антинаркотический Центр в Душанбе. Новые Инициативы” (“Duşanbe’deki Uyuşturucu ile Mücadele Merkezi. Yeni Girişimler”), *CenterAsia*, 2008, <http://www.centrasia.ru/newsA.php?n=1215751140>, (Erişim Tarihi: 20.12.2020).
- ПШИЗОВА С.Н. (Pshizova S.N.), “Бизнес Как Субъект Государственной Политики” (“Devlet Politikasının Konusu Olarak Ticaret”), *Управленческое Консультирование*, 2009, № 4, ss. 146-164.
- SALEH Yahaya Garba, DANWANZAM Ali Usman, STEPHEN Amon Rimamtanung, “Neoliberalism and International Organizations” (“Neoliberalizm ve Uluslararası Örgütler”), *SCHOLEDGE International Journal of Multidisciplinary & Allied Studies*, 2019, Vol. 6, № 11, ss. 113-118.
- SEGGELEN Arthur van, “Interdependence and the BRICS” (“Karşılıklı Bağımlılık ve BRICS”), *University of Amsterdam*, ss. 1-20.

Секретариат Шанхайской Организации Сотрудничества (Şangay İşbirliği Örgütü Sekreterliği), *История Создания ШОС (ŞİÖ Kuruluş Tarihi)*, <http://rus.sectesco.org/docs/about/faq.html>, (Erişim Tarihi: 14.04.2021).

Секретариат Шанхайской Организации Сотрудничества (Şanghai İşbirliği Örgütü Sekreterliği), *Генеральный Секретарь ШОС Встретился с Академиком Талбаком Назаровым (ŞİÖ Genel Sekreteri Akademisyen Talbak Nazarov ile Görüştü)*, 2017, <http://rus.sectesco.org/news/20170627/301541.html>, (Erişim Tarihi: 19.12.2020).

СЕТОВ Н.Р. (Setov N.R.), “Неореализм и Неолиберализм в Теории Международных Отношений” (“Uluslararası İlişkiler Teorisinde Neorealizm ve Neoliberalizm”), *Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 12. Политические Науки*, 2012, № 2, ss. 28-32.

ШЕЛОВ-КОВЕДЯЕВ Фёдор Вадимович (Shelov Kovedyaev Fedor Vadimovich), “Неолиберализм” (“Neoliberalizm”), http://www.wehse.ru/cgi-bin/wpg/wehse_wpg_show_text_print.pl?term1304421682, (Erişim Tarihi: 12.03.2021).

ШЕВЧЕНКО Радмила Игоревна (Shevchenko Radmila İqorevna), “Объединение БРИКС: Этапы Формирования и Перспективы Развития” (“BRICS Örgütü : Oluşum Aşamaları ve Gelişim Beklentileri”), *Журнал Известия Иркутского Государственного Университета. Серия: Политология. Религиоведение*, 2016, Т. 17, ss. 44-52.

СЛИНЬКО А.А., САЛЬНИКОВ В.И. (Slinko A.A., Salnikov V.I.), *Основы Теории Международных Отношений: Учебное Пособие (Uluslararası İlişkiler Teorisinin Temelleri: Bir Çalışma Kılavuzu)*. - Воронеж: ИПЦ ВГУ, 2007.

SLONSKAYA Maria, “The Role of BRICS in Global Security” (“BRICS’in Küresel Güvenlikteki Rolü”), *MGIMO-University*, ss. 1-10.

Studme.org, “Неолиберализм” (“Neoliberalizm”),
<https://studme.org/112381/politologiya/neoliberalizm>, (Erişim Tarihi:
11.04.2021).

THORSEN Dag Einar, LIE Amund, “What is Neoliberalism?” (“Neoliberalizm Nedir?”),
Department of Political Science University of Oslo, ss. 1-21.

ЦЫГАНКОВ П.А. (Tsygankov P.A.), *Теория Международных Отношений: Учеб. Пос.*
(*Uluslararası İlişkiler Teorisi: Ders Kitabı*), М.: Аспект Пресс, 2003.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü madde 38/1.

ВАЭЗИ Махмуд (Vaezi Mahmood), “Цели и Интересы Китая и России в ШОС”
(ŞİÖ’de Çin ve Rusya’nın Hedefleri ve Çıkarları), *Центр Стратегических*
Оценок и Прогнозов, 2011, <http://csef.ru/ru/politica-i-geopolitica/416/czeli-i-interesy-kitaya-i-rossii-v-shos-2093>, (Erişim Tarihi: 17.01.2021).

ВАНЬ Цинсун (WAN Qingsong), “Перспективы и Вызовы Сотрудничества Стран
Брикс: Взгляд из Китая” (“BRICS Ülkelerinin İşbirliği Beklentileri ve
Zorlukları: Çin’den Bakış”), *Свободная Мысль*, <http://svom.info/entry/604-perspektivy-i-vyzovy-sotrudnichestva-stran-briks-v/>, (Erişim Tarihi: 23.02.2020).

World Bank, *World Development Indicators Database, Gross Domestic Product (Dünya*
Kalkınma Göstergeleri Veritabanı, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), 2020,
<https://datacatalog.worldbank.org/dataset/gdp-ranking-ppp-based>, (Erişim Tarihi:
23.09.2020).

ЯКУБОВСКАЯ Н.А. (Yakubovskaya N.A.), “Негосударственные Акторы Как
Участники Международного Правотворческого Процесса” (“Uluslararası
Hukuk Yarma Sürecinin Katılımcıları Olarak Devlet Dışı Aktörler”), *Альманах*
Міжнародного Права, 2010, № 2, ss. 84-91.

YAPICI Utku, “Yahudi Diasporası Diaspora Çalışmalarında Bir İdeal Tip Olarak Kalmalı
Mı?”, *Alternatif Politika*, 2016, Cilt. 8, Sayı. 2, ss. 322-345.

ЯШКОВА Т.А. (Yashkova T.A.), “Национальные Интересы Стран БРИКС в Изменяющемся Мире” (“Değişen Dünyada BRICS Ülkelerinin Ulusal Çıkarları”), *Страны БРИКС: Стратегии Развития и Механизмы Взаимодействия и Сотрудничества в Изменяющемся Мире (BRICS Ülkeleri: Değişen Dünyada Geliştirme Stratejileri ve Etkileşim ve İşbirliği Mekanizmaları)*, ed. Ю.С. Пивоваров, Труды I Международной научно-практической конференции Москва, 2–3 ноября 2015 г, Москва: 2016, ss. 192-195.

ЮРТАЕВ В.И., РОГОВ А.С. (Yurtaev V.I., Rogov A.S.), “ШОС и БРИКС: Особенности Участия в Процессе Евразийской Интеграции” (“ŞİÖ ve BRICS: Avrasya Entegrasyon Sürecine Katılımın Özellikleri”), *Вестник Российского Университета Дружбы Народов, Международные Отношения*, 2017, Vol. 17, № 3, ss. 469-482.

II BRIC Summit - Joint Statement April 16, 2010 (II BRIC Zirvesi - Ortak Açıklama 16 Nisan 2010), <https://www.unaoc.org/docs/II-BRIC-Summit.pdf>, (Erişim Tarihi: 12.12.2020).

II Сочинский Форум Евразийской Интеграции (II Sochi Avrasya Entegrasyon Forumu), Шанхайская Организация Сотрудничества (Şangay İşbirliği Örgütü), 2018, <http://civilshos.ru/shos>, (Erişim Tarihi: 16.04.2021).